Anna Rooze – J.J. Cremer

Handschrift in de Koninklijke bibliotheek in Den Haag. Geschreven tussen 25 februari 1865 en 26 augustus 1867. Voorwoord 1e druk is van 23 november 1867. Het voorwoord van de 2e druk is van 20 februari 1869. In 1870 is de roman omgewerkt tot een toneelstuk en is meerdere malen opgevoerd door onder andere het Rotterdamsch toneelgezelschap.

1e druk: 's-Gravenhage: M. Nijhoff; Leiden: A.W. Sijthoff ; Arnhem: D.A. Thieme, 1868, 3 dl.

2e druk: 's-Gravenhage: M. Nijhoff; Leiden : A.W. Sijthoff : Arnhem : D.A. Thieme, 1869. 3 dl. Met afbeeldingen. VI, 328, 363, 396 p.

3e druk: Leiden: D. Noothoven van Goor, 1879-1880. 2 dln. ? , 372 p. Romantische Werken, deel 6 en 7.

4e druk: Leiden: A.W. Sijthoff, z. j. (1887-1888). 2 dln. 303, 343 p. Vijftig-cents-editie, no. 16 en 17.

5e druk: Leiden: A.W. Sijthoff, z. j. 5e druk. 2 dln. 303, 343 p. Vijftig-cents-editie, no. 16 en 17.

6e druk: Leiden: A.W. Sijthoff, z.j. 6e druk. 2 dln. 303, 343 p. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

7e druk: Leiden: A.W. Sijthoff, z. j. 2 delen. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers. Herdruk.

8e druk: Leiden: A.W. Sijthoff's uitg-mij., [ca. 1917]. 8^{e} druk. 2 delen. 303, 343 p. Romantische werken (rode omslag met portretten).

9e druk: Leiden: A.W. Sijthoff's uitg-mij., [ca. 1917] 8e druk. 2 delen. 303, 343 p. Romantische werken (idem 8^{e} druk; blauwe omslag met portretten).

Vertaling:

An Every-day Heroine. Founded on "Anne Rose"; a domestic story, from the Dutch of J. J. Cremer. By Albert D. Vandam. London : Richard Bentley & Son, 1877. 3 vol. 1878.

Print on demand: General books publication, 2009. 116 p.

Print on demand: London: British library . Historical print editons, 2011.

Handschrift 1e pagina:

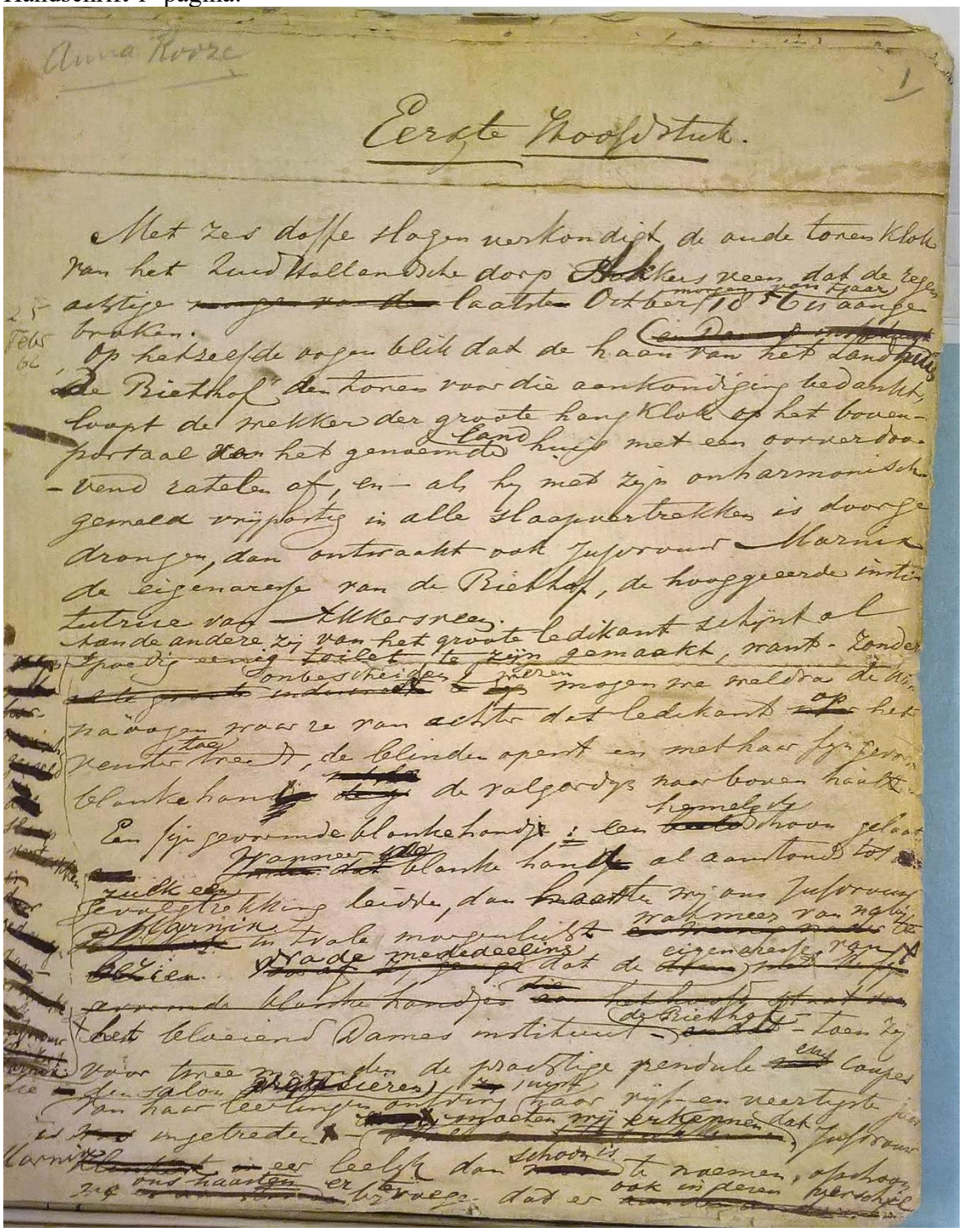

Anna Roose

1

Eerste Hoofdstuk.

Met zes dofse slagen verkondigt de oude toren klok van het Zuid Hollandsche dorp Akkersneer dat de zes-uurige ~~[illegible]~~ laatste October 1856 is aangebroken.

Op hetzelfde oogenblik dat de haan van het landhuis "De Riethof" den toren voor die aankondiging bedankt, loopt de metker der groote hangklok op het bovenportaal van het genoemd landhuis met een oorverdoovend ratelen af, en als hij met zijn onharmonische geneel vrijpartij in alle slaapvertrekken is doorgedrongen, dan ontwaakt ook Juffrouw Marnix de eigenaresse van de Riethof, de hooggeeerde institutrice van Akkersneer.

Aan de andere zij van het groote ledikant schijnt al spoedig eenig toilet te zijn gemaakt, want - zonder ~~[illegible]~~ onbeschreiden te zijn mogen we weldra de witte mouwen zien van achter het ledikant ~~op~~ het zenden tot, de blinden opent en met haar fijne blanke handje ~~[illegible]~~ de valgordijn naar boven haakt.

Een fijne gevormde blanke handje: een ~~[illegible]~~ hoon gelaat. Wanneer ~~[illegible]~~ dat blanke handje al aantoonde tot zulk een gevoelstrekking leidde, dan haastte zij om Juffrouw Marnix in trale morgenlicht ~~[illegible]~~ waf meer van nabij te ~~[illegible]~~ zien. Wade mededeeling ~~[illegible]~~ dat de eigenaresse van het ~~[illegible]~~ gevormde blanke handje ~~[illegible]~~ de Riethof ~~[illegible]~~ - toen zij het bloeiend Dames instituut - ~~[illegible]~~ - Voor twee maanden de praktijk pendule ~~[illegible]~~ en Coupes van haar leerlingen ontving, gaat zij - en neertijd - in het salon ~~[illegible]~~ ingetreden ~~[illegible]~~ maken zij ~~[illegible]~~ bekennen dat Juffrouw Marnix ~~[illegible]~~ er beelsk dan ~~[illegible]~~ schoon is ~~[illegible]~~ te noemen, opschoon zij ~~[illegible]~~ ons haarden er bij voegt dat er ook in deren persoon ~~[illegible]~~

Folio 483 met pentekening:

Nu Hauwerkert op den dorps achterweg haastiger voortstappen, met dien grind zoo blak uit het Noorden in t gezicht! Hier, met dien grind zoo blak uit het Noorden in t gezicht! den, vaid Hiller - nu hoort hij, gauw op den hoek der beide meen naar de groote dorpstraat voert ~~van~~ tijd tot tijd geheel een naar t Zoodenpoortje & Zo daar de Amsterdamsche Allemansgading van Vroum Knibbe Nu Hauwerkert - wat langzamer voortgaande de opent dan de d opstand is gemaakt; nu hoort hij duidelijk de woorden:

"Nog iedan — en borrel voor rekening van den Van Wall Leve van Wall! - "Foe ~~gauw~~ de hie smoort van den dorst."

"Bij gek hie is't al zat!" ~~roept~~ ander ~~gilt~~ een ~~gilt~~ t

"~~Meer~~ ~~get~~ ~~e~~; ~~dan~~ ~~ma~~ brekt 'em den mond o een slokke dr in"... - gilt een vrouwen~~stem~~ volgt meer een luid gelach - en een: "Leve den Van Wall ~~en~~ de Kloare jenever!"

En Hauwerkert ~~gaat~~ ~~zoeller voortgaande loopt~~ hij er haastig ~~gaan~~ er niet langer luoven. - Gelooft niet dat de predikant van Mulderspeet een o keerigen afkeer van de lage zonden der menschhe Gelooft gij, dat hij veinst ~~wanneer~~ hij ~~de~~ de daden van Kannaken h of wanneer hij ~~zoo~~ dags bidt ~~op~~ t midden der gemee Verlos ons van den Booze? - ~~Ik zou bijna geen~~

Door de sterren die aan den strakken hemel fonkelen is t genoeg om de waarachtige diepe verontwaa waartenemen die zich, bij 't horen van dat n maar — op Hommé's gelaat heeft geteekend. - Na hoort hij een vreeselijk getier, hij staat stil! H terugkeren, hij dal zich daar vertoonen, dáár bij die o die hij er niet vermoedde. Maar neen - sneller v hij zijn weg om gauw door de beukellaan weer op groote dorpstraat te komen. Lafaard! Lafa

Wie is het die dat woord den penden van Mul loeraept in den stillen maar ijzig koulen av Niemand is er die het roept, maar toch, het heem gedwing in voor, of ~~dat~~ dat woord het bont t hart. Is het de koude wind die het voorspe lende sterre die het in gouden letters schijnen d hemel.... Hij weet het niet. Hij is koud geworden koud. Te huis gekomen zegt hij tot vrouw en d dat hij - hoort - van niet meer spreken wil, d niet wat is: dat hij koorts heeft en zich naar b en boven... boven - nog vóór dat hij zijn laarzen vouwt hij de handen en drukt de lippen op elkaar en zeg

Koninklijke Bibliotheek

„kom Hanneke kom!"

ANNA ROOZE

DOOR

J. J. CREMER

EERSTE DEEL

Tweede Druk

'S-GRAVENHAGE, LEIDEN, ARNHEM
M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF, D. A. THIEME
—
1869

ANNA ROOZE

DOOR

J. J. CREMER

TWEEDE DEEL

Koninklijke Bibliotheek te 's Hage.

'S-GRAVENHAGE, LEIDEN, ARNHEM
M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF, D. A. THIEME
—
1868

Arnhemsche Courant, 9 oktober 1867:

* Naar men ons mededeelt zal de heer J. J. Cremer, de schrijver der betuwsche novellen, binnen kort ook als romancier optreden. Sedert geruimen tijd hield hij zich reeds bezig met het schrijven van een grooten roman en thans heeft hij dien voltooid. Hij zal verschijnen onder den titel *Anna Rooze*. Het eerste deel is reeds ter perse.

Dagblad Zuid Holland en sGravenhage, 10 oktober 1867:

Naar men ons mededeelt zal de heer J. J. Cremer, de schrijver der betuwsche novellen, binnen kort ook als romancier optreden. Sedert geruimen tijd hield hij zich reeds bezig met het schrijven van een grooten roman en thans heeft hij dien voltooid. Hij zal verschijnen onder den titel *Anna Rooze*. Het eerste deel is reeds ter perse. (Arnh. Ct.)

NRC, 14 december 1867:

M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF
en D. A. THIEME geven uit:

Anna Rooze,

DOOR

J. J. CREMER,

Eerste dl. Roy.-8vo, 343 blz. met een Kaartje.

/ 3.30. (20881)

Nieuwe Rotterdamsche courant, 17 december 1867:

Wij hebben het eerste deel gezien van den nieuwen roman van J. J. Cremer, getiteld: *Anna Rooze*, uitgegeven bij de heeren M. Nijhoff, A. W. Sijthoff en D. A. Thieme. Wij gelooven, dat deze roman bestemd is om bepaald opgang te maken. Met verlangen wachten wij de verdere deelen. Wij zijn nieuwsgierig te weten, hoe het af zal loopen met de arme *Anna Rooze*, overgeleverd aan den schijnheiligen oom, die het vermogen haars vaders heeft verdonkeremaand; bemind te gelijker tijd door een armen student; door een bedorven en flauw schatrijk jonkheer, die, in verbond met zijn vader, tegen den zin zijner moeder en tegen haar eigen zin, haar als zijn echtgenoot hoopt gelukkig te maken; en door een flink verstandig jong edelman, dien zij zelve lief heeft — doch die te gelijk in stilte door haar boezemvriendin, een speelgenootje van den jongman, wordt aangeboden.

Anna Rooze gaat velerlei strijd en een moeijelijk leven te gemoet. Doch haar karakter, gelijk het door den heer Cremer geteekend wordt, is tegen veel opgewassen. En nog spreken wij niet van de geestige karakter-schildering van den dominé van het dorp met zijn geheele familie — tot een half menschenschuw commensaal incluis; van de fijne en ware teekening van de geestelijk onderdrukte echtgenoote van den schijnheiligen woekeraar, Anna's oom. De Gelderschc boerenknecht en zijn ongelukkig Hanneke kunnen door niemand beter dan door Cremer geteekend worden.

Wij herhalen het: Anna Rooze zal, zoo de verdere deelen aan den indruk van het eerste beantwoorden, zeker bij het publiek een gunstig onthaal vinden.

Algemeen handelsblad, 23 december 1867:

M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF en D. A. THIEME geven uit:

ANNA ROOZE,

DOOR

J. J. CREMER.

Eerste deel, roy. 8°., 343 blz. met een kaartje. *f* 3.30.

(30208)

Algemeen handelsblad 9 januari 1868:

Indien wij eerst na de verschijning van het tweede deel de aandacht onzer lezers vestigen op den nieuwen roman van J. J. Cremer — „Anna Rooze", roman in drie deelen, uitgegeven door de Heeren M. Nijhoff, A. W. Sijthoff en D. A. Thieme — dan is dit geenszins te wijten aan gebrek aan ingenomenheid. Integendeel, onzes inziens, heeft de autheur door dit boek bewezen, dat hij ook op het gebied van den roman — op dat der bescheidener novelle was dit reeds lang het geval — de leerjaren achter zich heeft en de meesterjaren is ingetreden. De eerste bladzijden van Anna Rooze zijn eenigzins week en flets, maar al spoedig beginnen de tooneelen meer onze belangstelling te wekken, en de intrigue, die zich gaandeweg ontwikkeld, wordt hoe langer hoe boeijender, zoodat wij zelfs in eenige spanning uitzien naar de verschijning van het derde deel, waarin de verschillende knoopen, die in het eerste en tweede zijn gelegd, door den autheur weder zullen worden ontward. De gang van het geheele verhaal is levendig en natuurlijk, met enkele kleine uitzonderingen welligt. Deze intusschen mogen in eene uitvoerige critiek de stof leveren voor eenige vriendschappelijke raadgevingen aan den schrijver, zij zijn niet van zoo groot gewigt, dat zij het groote publiek zullen hinderen in zijn genot. Bijna alle karakters van dezen roman zijn meesterlijk ontworpen en volgehouden; slechts dat van de wel wat erg teere Emma maakt, naar onze meening, eene uitzondering en aan de schepping van dit figuurtje schrijven wij dan ook gedeeltelijk de omstandigheid toe, dat de twee of drie eerste hoofdstukken

Vervolg:

standigheid toe, dat de twee of drie eerste hoofdstukken en enkele bladzijden van het tweede deel minder gelukkig zijn uitgevallen. Trouwens eene zoo volkomen bekendheid met het interieur eener dames-kostschool, als noodig zou zijn geweest, om aan bedoelde tooneelen even groote plasticiteit te geven als aan de andere situatiën van dit boek, kunnen wij bij een autheur niet onderstellen. Hoe flink daarentegen zijn niet de karakters geschetst van bijna al de overige personen, van den Utrechtschen slijter, den Rotterdamschen koopman, de jonkers en den student dominészoon, van Anna Rooze en Hanneke, om slechts enkelen te noemen, die ons het eerst voor den geest komen. Ook de slechtaards van het drama zijn niet zoo onnatuurlijk als men welligt zal meenen. De Lijningen zijn gelukkig wel zeldzaam, maar psychologisch zeer goed te verdedigen. Sommige tafereelen zijn inderdaad meesterstukjes van fijne humor; wij noemen slechts de kermis-soirée ten huize van den predikant en vooral het diner en tête à tête van burgemeester le Village en zijne vrouw, na de belangrijke ontdekking, door dien scherpzinnigen ambtenaar gemaakt (2de deel).

Wij hopen, dat het derde deel zal beantwoorden aan de verwachtingen door zijne beide voorgangers opgewekt. De Heer Cremer zal zich dan kunnen verheugen in het bewustzijn, dat hij een der beste romans geschreven heeft, die in geruimen tijd zijn verschenen.

De uitgaaf der Romantische werken van Mr. J. van Lennep wordt door dezelfde firmaas geregeld voortgezet. Het eerste deel is reeds compleet. Het bevat *de Pleegzoon* en

Nieuwe Rotterdamsche courant, 28 januari 1868:

Algemeen is de verwachting naar het IIIde deel van *Anna Rooze* gespannen. Het is reeds eenige weken geleden, sedert het IIde deel aan het publiek in handen gegeven en ons ter aankondiging toegezonden werd. De ontvangst, die tot nog toe aan den roman van den heer Cremer ten deel gevallen is, maakt aanbeveling overbodig.

Het tweede deel verhaalt de vele gebeurtenissen van slechts weinige dagen. Een tweetal moedige besluiten, door *Anna Rooze* genomen en uitgevoerd, brengen haar toevalligerwijs — te midden van haar ijverig optreden voor anderer regt — in aanraking met allerlei personen, wier zamenkomen dienen moet om ook het bedrog, waarvan zij zelve het slagtoffer dreigt te worden, weldra te ontmaskeren. Hoe 't met Hanneke, het boerenmeisje, de beschuldigde van kindermoord, de beschermelinge van *Anna Rooze*, gaan zal, hopen wij spoedig in het IIIde deel te lezen.

Vooral in de behandeling der details, — mogen deze ook hier en daar de naauwkeurige teekening niet altijd even waardig zijn, — in de teekening van personen en de beschrijving van tooneelen mag het werk van den heer Cremer verdienstelijk genoemd worden.

Algemeen handelsblad, 18 maart 1868:

Het derde deel van Anna Rooze is reeds eenige weken geleden verschenen, maar de aankondiging wilde ons niet goed uit de pen, daar wij tot ons leedwezen thans veel terug moeten nemen van den lof, aan de beide eerste deelen geschonken.

In die deelen reeds leed de goede gang van het verhaal niet zelden onder eene exuberantie van detail-schildering, die men slechts vergeven kon, omdat de lezer toch eenigermate in spanning werd gehouden. In het derde deel, waar in eene vlugge ontbinding van den knoop, hoofdvereischte is, worden de tusschenbedrijven bijna ondragelijk, te meer, omdat men reeds van den beginne af kan voorzien hoe de zaken zich zullen redderen. Bovendien heeft, dunkt ons, het plastische talent, dat den Heer Cremer in tafereelen van huiselijken aard zoo goed ten dienste staat, hem begeven, toen de katastrofe naderde. Tooneelen, die ons bij een Dickens en een Thackeray zouden doen huiveren, geraken bij hem zoo geheel achter de schermen, dat zij bijna voorbij zijn, eer men het bemerkt. Dit is geene verdienste, maar een gebrek. De schrijver had, òf niet zich moeten wagen aan verwikkelingen, die slechts met geweld kunnen worden opgelost, òf ook die geweldige oplossing in optima forma moeten geven.

Nu dit niet is geschied is zijn boek niet slechts gerekt, maar onbevredigend. De nemesis komt er niet tot haar volle regt en onwillekeurig verandert daardoor de beschouwing van de tooneelen, die aan de ontknooping zijn voorafgegaan. Dit neemt niet weg, dat ook het derde deel menige bladzijde bevat, die zich aangenaam laat lezen, en wanneer men de taak, om het boek ten einde te brengen niet al te conscientieus opvat, kan ook dit deel onderhoudend worden genoemd. Het komt ons echter voor, dat eene eventuele tweede uitgaaf veel zou kunnen winnen, indien de schrijver eens onbarmhartig het snoeimes ter hand nam.

De opregte Haarlemsche courant, 8 juni 1868:

Alom voorhanden:

ANNA ROOZE.

ROMAN

DOOR

J. J. CREMER.

Drie deelen roy. 8° ..... Prijs *f* 10,50.

Java-bode, 25 juli 1868:

Maar de recensent van *Anna Rooze* in den *Tijdspiegel*, de heer P. Bruijn, denkt minder luchtig over geldelijke beweegredenen, ook al zijn zij geen millioenen zwaar. Midden in zijn beoordeeling, die ook niet van zeer veel gewigt is, verwijt hij den heer Cremer, gelijk deze verdient, dat hij door te veel aan zijn lust voor het teekenen van afzonderlijke schetsjes toe te geven, zijn boek te lang en te drok gemaakt en hier en daar de perken van den goeden smaak overtreden heeft. Vrage echter wat de kritikus zelf doet, wanneer hij er de vraag bijvoegt: of die overvloed ook aan den eisch der drie deelen geweten moet worden?

Dagblad van Zuid Holland en sGravenhage, 15 augustus 1868:

Onder de boekwerken, die op onze schrijftafel om behandeling vragen, komt ons in de eerste plaats ter hand **Anna Rooze**, door *J. J. Cremer*, bij de heeren *M. Nijhoff*, *A. W. Sijthoff* en *D. A. Thieme*, respectievelijk te 's Gravenhage, Leiden en Arnhem, in het licht gegeven. Niet alleen de lijvigheid van dit in drie deelen verschenen werk, niet alleen ook de aanspraak van anciënniteit, die het op onze schrijftafel mag doen gelden, maar vooral onze eigen belangstelling in dit product onzer Nederlandsche letterkunde doet er ons de hand het eerst naar uitstrekken. Wij kunnen intusschen niet ontveinzen, dat wij het doen met een zekeren schroom, vooreerst omdat wij erkennen, dat een werk als dit aanspraak zou mogen maken op eene grondiger kritiek dan wij er in ons beperkt bestek aan wijden kunnen, maar in de tweede plaats ook omdat wij moeite hebben gehad, of liever er nog niet volledig in geslaagd zijn, om ons oordeel over dezen letterkundigen arbeid zóó in een geheel zamen te vatten, dat wij het gemakkelijk in weinige woorden zouden kunnen mededeelen. Al dadelijk stuiten wij op de vraag: hoe moeten wij *Anna Rooze* noemen? Een Roman? Wij zouden het ongaarne doen, want het werk beantwoordt niet aan de eischen, die men daaraan zou moeten stellen, en wilden wij het uit dat oogpunt beschouwen, onze uitspraak zou minder gunstig zijn, dan wij gevoelen er aan schuldig te zijn. Eene novelle? Daartegen kant zich vooral het derde deel te sterk aan. Eene karakterstudie dan? Dit komt ons voor het naast tot de waarheid te naderen, ofschoon

Vervolg:

ook deze naam ons nog niet geheel bevredigt, omdat het boek te veel bevat wat daaronder niet te brengen is.

Betreurende dat de schrijver zijn plan daartoe niet geheel beperkt heeft, bepalen wij er ons toe het boek hoofdzakelijk uit dat oogpunt te beschouwen, en dan verklaren wij al dadelijk, dat het in dat opzigt groote verdienste heeft. Het schetst ons een groot aantal personen en de schrijver geeft daarbij overtuigende bewijzen van groot talent in de schildering niet uitsluitend van den uiterlijken mensch, of van de vormen waarin de meest uiteenloopende karakters zich openbaren, maar wij gevoelen bij zijne schilderingen tevens dat zijn blik niet alleen aan het uiterlijk hangen blijft, maar ook dieper in het gemoed weet door te dringen en de „roerselen des harten" bij menigeen zijner medemenschen met zorg heeft bestudeerd, en de afdrukken daarvan met groote getrouwheid weet weêr te geven. Trouwens, dat wisten wij van den auteur der bij ons publiek zoozeer geliefkoosde „Betuwsche novellen" sedert lang, alsook dat hij aanhetgeen hij gezien had en opgemerkt in zijne schetsen een vorm weet te geven, die boeit en aanspreekt, omdat hij de waarheid te aanschouwen geeft. Zoo noemen wij in *Anna Booze* b. v. ds. Haverkist, diens dochter

Vervolg:

Zoo noemen wij in *Anna Booze* b. v. ds. Haverkist, diens dochter Jans, Alexander van Wall, burgemeester Le Village uit het leven gegrepen. De drukke Willem Haverkist, baron Geereke van Uland, Oscar van Breeland voldeden ons evenzeer. Hanneke is den Betuwschen novellist volkomen waardig. En kwamen Lijning, Redly en overste Jasper Bel ons wel wat hard gepenseeld voor, wij willen er daarom nog niet dadelijk het vonnis over strijken. Al de geschetste personen te noemen zou ons te ver voeren; de voorraad is al te rijk. Maar de heldin mogen wij niet onvermeld laten, al achten wij het niet het aangenaamste gedeelte onzer taak over haar onze meening te uiten. Haar portret toch lijdt onzes inziens aan hetzelfde gebrek, waaraan het geheele werk mank gaat. In het karakter is iets dat ons in twijfel laat waar de schrijver met haar heen wilde. Men bespeurt er aan, dat het 't fort van den auteur niet is roman-helden of heldinnen te schilderen, evenmin als het in 't algemeen ons voorkomt zijne roeping te zijn als romancier op te treden. Waar de novellist ons ontloopt, om voor den romancier de plaats in te ruimen, daar gevoelen wij dat wij bij den ruil verloren hebben.

Was het boek niet met het tweede deel, door bijvoeging eener vlugtige ontknooping, uit te maken geweest? hebben wij ons afgevraagd. En waarlijk, wij gelooven het nog dat het daarmeê gewonnen zou hebben. Dit had ons bovendien de afwijking naar het didactisch terrein, ten aanzien der quaestie van de preventieve gevangenschap,

Vervolg:

en den zijsprong op dat der moderne theologie, bij monde van Willem Haverkist, daartoe onzes inziens zoo onhandig gekozen, bespaard. De waarde van het werk zou bij het missen van die *hors d'oeuvre's* zeker niet verloren hebben.

De vorm van het werk heeft, wat de onderdeelen betreft, zeer veel schoons, en de schrijver staat in dat opzigt zeker zeer verre boven menigeen, die zich aan eene kritiek van zijn arbeid wagen zal of reeds gewaagd heeft. Hij heeft eene meesterschap over natuurlijkheid van stijl, die benijdenswaardig is; maar juist daarom achten wij ons verpligt hem te waarschuwen tegen overdrijving van dat natuurlijke, hetgeen alligt in onnatuurlijkheid ontaarden kon. Daaronder rangschikken wij o. a. de benamingen, waarmeê hij zijne personen elkaêr van tijd tot tijd laat aanspreken, zooals: lieve mannetje, besteling, lieveling, goeie, goeiert, best bruintje, zwartje, blonde flauwert, lief molletje, knolletje, polleke en meer dergelijke, die te veelvuldig en in te veler mond voorkomen, om niet ietwat gezocht en vervelend te worden.

Mogt aan *Anna Rooze* een tweede druk te beurt vallen, dan zouden wij den schrijver wel in bedenking geven in die uitdrukkingen eenige besnoeijing aan te brengen.

Wij hopen inderdaad dat de moeite eener revisie nog eens spoedig van hem gevergd worde; want kunnen wij ook al niet zeggen dat wij met dit product, in zijn geheel genomen, wat men noemt dweepen, in zijne onderdeelen bevat het ontegenzeggelijk zeer veel, dat uitstekend schoon mag genoemd worden en wij zouden wenschen, dat niemand onzer landgenooten zich het genoegen ontzegde het te lezen en het later nog eens — zeker telkens weêr met ingenomenheid — herhaaldelijk te doorbladeren.

NRC, 12 december 1868:

Rotterdam 11 December.

Met genoegen verneemt men, dat onze verdienstelijke landgenoot J. J. Cremer, op herhaalde uitnoodiging van eenige stadgenooten, besloten heeft, in drie spreekbeurten, op nader aan te kondigen avonden, in de maanden Januarij en Februarij a. s. voordragten te houden van eenige hoofdstukken uit zijne *Anna Rooze*, waarvan de 2de druk ter perse is, zoo als o. a. Anna's vertrek van de kostschool, De geschiedenis van Hanneke Schoffels, Anna's laatste nacht op de Runt, Haar reis naar Utrecht, Het pleidooi van Oscar van Breeland, De storm enz. De inteekenlijsten voor het bijwonen dezer spreekbeurten zullen binnen weinige dagen bij drie of vier boekhandelaars alhier gereed liggen.

Jan ten Brink:

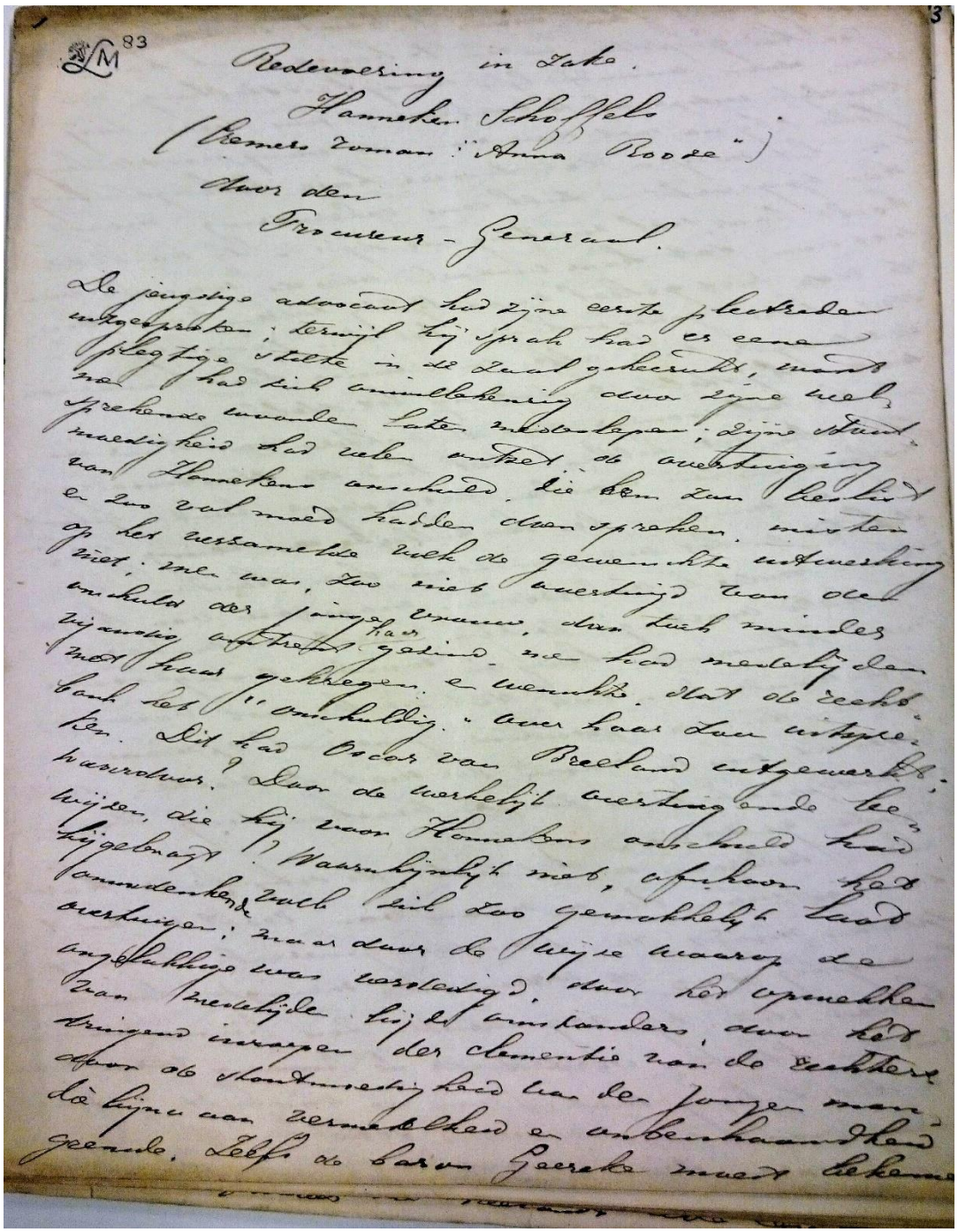

Redevoering in Zake.
Hanneke Schoffels
(Eenen roman: "Anna Boore")
door den
Procureur-Generaal.

De jongeling advocaat had zijne eerste pleitrede uitgesproken; terwijl hij sprak had er eene plegtige stilte in de zaal geheerscht, maar na had zich onmiddelbaar door zijne welsprekende woorden later meesterlijken; zijne stoutmoedigheid had veler ontzet, de overtuiging van Hanneke's onschuld, die dan zou blijken en zoo zal moed hadden om spreken, misten op het verzamelde zich de gewenschte uitwerking niet; men was, zoo niet overtuigd van de onschuld der jongvrouw, dan toch minder bijzonder afgetrokken geloof. ne had meerdere met haar gekregen e wenschte. Niet de zeeh. Toch het "onschuldig" over haar zou uitspreken. Dit had Oscar van Breeland uitgewerkt: hoeveel? Door de werkelijk overtuigende bewijzen, die hij voor Hanneke's onschuld had bijgebracht? Waarschijnlijk niet, ofschoon het aanmoedigend zich tot zoo gemakkelijk had overtuigen; maar door de wijze waarop de ongelukkige was voorgesteld, door het opmerkelijk van menschelijk bijzondere, door het dringend inroepen der clementie van de rechters door de standvastigheid van de jonger man, door de lijnen van zachtmoedigheid en onbekrompenheid gepende. Zelfs de baron Geerts meer bekeerde

Anna Rooze door J. J. Cremer. 3 deelen.
M. Nijhoff, A. W. Sijthoff, D. A. Thieme. 1868.

Zoo ik enkel zeggen wilde, wat ik al genoten heb bij de lezing van deze zeer uitvoerige kunstschepping, zou ik waarlijk bevreesd worden te dezer plaatse geen ruimte te behouden voor niet weinig bedenkingen, die mij gedurende datzelfde genot gestadig voor den geest kwamen. Toen ik de lezing van Cremers Anna Rooze met mijne beste aandacht had voltooid, was mijne stemming gemengd, veel had ik te loven, evenveel had mij niet volkomen bevredigd. Zoo ik boekhouder ware, zou ik beweeren, dat Debet en Credit tegen elkaar opwogen. Inderdaad dunkt mij, dat Cremers schitterende hoedanigheden als kunstenaar, in de Anna Rooze door sommige eigenaardigheden en tekortkomingen, zeer nauw aan de goede zijde van zijn talent verwant, worden afgewisseld en verdrongen.

Nederland weet het, en Nederland waarschijnlijk mede, welk eene schoone gave onzen betuwschen novellist J. J. Cremer geschonken is. Wie hem zelf eene zijner juweeltjens hoorde voordragen met heel dien karakteristieken gloed en onwaardeerbare plasticiteit in klank van stem en in gebaren, waardeert hem te recht als onzen gelderschen Dickens — met de Anna Rooze streeft de auteur echter naar meer. En daarom wijs ik er in de eerste plaats op, dat de kern van het nieuwe kunstwerk wederom door eene voortreffelijk schoone novelle, ditmaal eene veluwsche novelle wordt gevormd. Die novelle is de geschiedenis

van Hanneke Schoffels, dat „frissche boerenkind", 't welk de laster van kindermoord beticht. Op de kermis heeft een laaghartige schelm in een woest gevecht aan haar vrijer Joost Burik toegeroepen, dat Hanneke hare eer met voeten trad, dat hij het bewijzen kon. Maar de nood stijgt hooger. De beschuldiging van kindermoord komt de arme deerne van alle zijden aangrimmen.

En hieraan is ze niet schuldig! Maar toch ze is zich van een anderen misstap bewust. Hoor haar in den vroegen winteruchtend, als ze voor een stoel neêrvalt en bidt:

„O Lieve Heere Jezus! wa'k oe verzunken mag, laot 't niet uutkommen nee! Voâder zal mien vlanken en Joost.... O God ik zal wel tweemoalen Zundags noar de karke goan; en van 't loon uutlegge veur den arme, vier duite weks of ook wel 'n stuuver. O Lieven Heere Jezus, ik was een kiende en...."

En ze was verleid door dienzelfden schavuit, die haar thands vervolgde met zijne valsche betichtingen, omdat ze hem met verachting had afgewezen, toen hij na twee jaren in 't dorp Mulderspeet terugkwam. Voor den Burgemeester gedaagd, ondervraagd door den Rechter, ontkent ze met hardnekkigen en wanhopenden moed, ook als men haar bij afschuwelijke *corpora delicti* brengt, een half vergaan kinderlijk, en een broodmes. Door den predikant, in wiens pastorie ze diende, smadelijk verjaagd, dwaalt ze in den kouden winteravond door 't bosch, jammerend, zuchtend, vol onuitsprekelijk leedgevoel en vrees voor haren vader en haar eerlijken minnaar. Luid schreyend had ze eindelijk uitgeroepen: „Noar moeders huus toe!" en trots alle vrees, was zij naar den kleinen, landelijken herberg gesneld, waar moeder en vader woonden. Eerst ziet ze door een reet van 't venster naar binnen, en wordt ze de beide ouden gewaar. Ze aarzelt, licht de deurklink op, maar als die luid neervalt, vlucht ze sidderend in het tuintjen. Vader komt naar buiten zien, wat er is, en Hanneke snelt ongemerkt naar binnen, naar moeder. Hierop volgt een der schoonste tafereelen uit het veluwsche

dorpsleven, 'twelk ooit uit de pen van onzen gelderschen Dickens vloeide:

„Hanneke staat te klappertanden en vader ziet haar aan en herhaalt met krachtige stem zijn vraag: wat er dan was dat haar op dat late uur van 't dominé's huis naar den berg joeg? — „Zie je dan niet Berend" (zegt de moeder) „dat ze hoast niet spreken kan, zoo kolde ze is — Kom hier Hanneke; hier op de vuurplaate. 'k Zeg, laat ze erst bekommen eer ze proaten zal. God, kiend! oe hande zin as' steen' .. Hier, goat er zitten; hier, op mien stoel." — Berend stelt zich in den weg. Hevig. „Ik vraag wát, wát, wát er is?" — „Man, wês toch wiezer. Altied den driftkop! Oe kiend is dood van de kolde, da's nommer één. Kom!...." en terwijl zij Berend" (die reden heeft om het ergste te vreezen) „zachtjes ter zijde stoot, dwingt ze Hanneke neer te zitten in haar stoel bij de plaat. Schoffels beheerscht zich met geweld; hij loopt naar de deur; van de deur naar de bedstee; van de bedstee naar het raam, en dan — dan snel terugkeerend naar den haard roept hij nog luider voor Hanneke stilstaande: „En nou, nou zal ik dan weten wát 'r gebeurd is!" — Moeder Schoffels heeft haar warmen kapmantel om Hannekes schouders geworpen. Een rilling doet het meisje schudden, maar de groote donkere oogen slaat ze ook nu voor vader niet neer en ze zegt: — „Ruzie 'chad voader, ruzie!" — „Ruzie, met wie?" — „Neem 'en slukske konjak, dat zal oe goed doen," zegt de moeder en ze brengt een glaasje, dat ze haastig halfvol schenk aan Hannekes lippen. — „Geen drank! dat lust ze niet!" roept Schoffels en stoot moeders hand ter zij, zoodat het vocht uit het glaasje stort. „Zet koffie! — Nog eens: ruzie met wie?...." — „Met dominies juffer!" — „Waarover?" — „Over.... over...." — „Hanneke, ge liegt." — „Man, wês toch stil," roept vrouw Grietje: „Ge roast as 'en dolheufd. Weet ie 'et bêter as Hanneke eiges?...." — „En ik vraag: waarover, waarover!?" — dondert Schoffels. — 't Arme Hanneke zwenkt met den blik: vluchtig is slechts het wit van haar oogen te zien. Het is haar — onbestemd — als sloeg het plaatvuur naar den zolder, en draaide vader met het hoofd naar den vloer en wrong de kamer zich saam. Een zacht geluid ontsnapt aan haar doodsbleeke lippen. Daar ligt ze met slappe armen, het hoofd terzij op den schouder. — „Dood, o God, dood, dood!" barst de vader nu los, en hij strekt de beide handen naar zijn Hanneke uit, en omvat haar met zijn armen, en roept haar bij haar naam, verscheidene malen achtereen, en strijkt zich het klamme zweet van het voorhoofd, want.... want hij weet niet of ze dood is, of leeft.... Hanneke, zijn eenige Hanneke!"

Dit is nog maar een enkel moment uit het aandoenlijk drama, 'twelk dien avond in die eenzame boerenwoning voorvalt. Geniet het zelf in het II^de^ deel van Anna Rooze — gij zult er het benijdenswaardig talent van onzen gevoelvollen dorpsverteller in elken regel zien tintelen!

Ik zeide reeds, dat Cremer echter naar hooger streefde met dit zijn jongste kunstgewrocht. Zijn roman is thands de roman van een jong, kloek meisjen, eene weeze, schoon, met hare lange donkere lokken, hare groote zwarte wimpers en fonkelende „heerlijke" zwarte oogen; beeldschoon maar daarenboven edel van hart en zin, oprecht, waarheidlievend vóor alles, eene vijandin van elke logen! Zoo is Anna Rooze, beminnelijk en rein als haar bloemennaam, haast al te volmaakt en te edel — onze eenigste, mogelijke opmerking tegen hare verschijning op zich zelve. Anna is de dochter van een braaf zeeofficier. Hare herinneringen aan haren vader, den vroolijken, schalken, ronden voortreffelijken zeebonk, zijn door Cremer met een paar trekken meesterlijk geschetst. Anna verhaalt, of liever ze mijmert:

— „Die arme goede papa! voor twee jaren was hij nog nog zoo vroolijk en opgeruimd. Hij was toen met verlof. Anna heeft toen een uitstapje met hem naar den Haag en Rotterdam gemaakt. Ze hebben samen in de laatste plaats nog het graf der lieve vroeg gestorven moeder bezocht. Anna herinnert zich dat zeer goed, en in haar werkdoos was een rolletje waar ze kleine Anna nog mee gemeten heeft. Toen papa met haar bij die zerk heeft gestaan, toen sprak hij zonderling bewogen: — „Best, lief wijfje! al veertien jaren leg je daar onder dat kouwe, harde ding. Kon je nóu ons krullig braintje eens zien, hé! Kom Anna, kom!" — Anna was heelemaal koud en vreemd geworden, want papa had haar zoo raar, zoo hard met den arm om haar hals naar zich toegetrokken, en — terwijl hij naar de zerk wees — op zoo'n wonderlijken, ze zou haast zeggen zoo'n schreiachtigen toon er bijgevoegd: „Dat mensch kon geen onrecht zien. Slaap zacht, best wijfje! als de steken gelijk hebben, dat er van een menschenkind nog wat overblijft, dan ben jij een engel geworden, een engel van waarheid! Ja, als het waar is!" — „Maar dat is waar, dat is zeer waar lieve papa" — heeft Anna gezegd. — „Zooveel te beter, best braintje," heeft hij toen geantwoord. „Als er dan ook van den raren zeerob wat overblijft, dan komt hij je nog eens opzoeken hoor, zoodra de golven bij

hem doen wat die zerk doet — daar!" — Schielijk had hij het hoofd terzij gewend en waren ze heengegaan!"

Zeide ik te veel, toen ik den naam van Dickens noemde?

Doch de vraag rijst, HOE de kunstenaar zijne beminnelijke heldin heeft ten tooneele gevoerd, welke periode van haar leven hij bij voorkeur uitkiest? Anna Rooze verschijnt ons van het oogenblik, dat zij de kostschool verlaat, tot op het tijdstip, dat zij een gewenscht huwelijk sluit. De tijd van haar optreden is nauwelijks een jaar. Wat heeft de beschrijver van hare lotgevallen zich bij deze zelf gekozen taak ten doel gesteld? Zou hij hare lieve gestalte uit zijne fantazie hebben te voorschijn geroepen, om naar aanleiding van hare verschijning eene reeks van belangwekkende tafereelen en uitvoerig geschetste situatiën achtereenvolgens met de fijnste miniatuurteekening te ontwerpen? Zeker dit zou hem volkomen gelukt zijn, maar daarmede zoude de meening van den scheppenden kunstenaar al zeer miskend en gering zijn geschat! Wij zeiden het reeds, Cremer streefde naar hooger. Anna Rooze bezit een natuurlijken afkeer van alle logen, alle veinzerij, alle verkrachting van natuur en waarheid. Met dit karakter begaafd, brengt een toeval haar in 't bezit van Hannekes treurig geheim. Gij voorziet reeds het oogmerk des schrijvers. Er moet eene botsing geboren worden tusschen de waarheidlievende Anna en de ongelukkige Hanneke, als het tijdstip aanbreekt, waarop de eerste voor het Hof van Gelderland zal getuigen. Maar Anna Rooze heeft slechts een onbepaald denkbeeld van Hannekes schuld uit eenige verwarde woorden der arme deerne gevormd. Zij getuigt wat zij weet en bezwaart dus de beschuldigde. Zij is geheel in denzelfden toestand als Effie Deans' vroome zuster bij Walter Scott in the Heart of Mid-Lothian. Doch er is een groot onderscheid in de beschuldigden: Hanneke Schoffels is onschuldig aan het misdrijf haar te laste gelegd en Effie Deans is schuldig. De getuigenis van hare zuster Jenny doet de tragische situatie eerst recht aanvangen, de woorden van Anna Rooze versterken voor een

oogenblik het vermoeden van schuld, maar worden aanstonds in de schaduw gesteld door het pleidooi van Hannekes advokaat. Effie Deans wordt veroordeeld en hare zuster Jenny, die de waarheid sprak vóor alles, onderneemt nu die lange reize naar Londen en richt die bede om gratie aan den Soeverein, die als meestergreep des romandichters door geheel de waereld beroemd zijn. Hanneke Schoffels wordt vrijgesproken en Anna Rooze wordt alleen door een allerzonderlingst toeval: het ontdekken van Hannekes dood gewaand kind, in staat gesteld, om haar te bewijzen, dat zij waarheid sprak uit liefde. Na de vrijspraak van de arme boerendeerne komt Anna niet meer met haar in aanraking vóor de vrij wonderbare en aventuurlijke ontdekking van het jongsken, dat, bij zijne geboorte door Hannekes Tante in 't bosch gelegd, voorts in een spoormand van Arnhem naar Rotterdam vervoerd, eindelijk op een stoep aldaar te vondeling gelegd, door een schipper opgenomen, nog levensadem genoeg had, om een blozende en ferme „Janneman" te worden.

't Is ook of Cremer het dramatische zwaartepunt niet in het proces van Hanneke heeft willen leggen, maar voornamelijk in het feit, dat Hanneke praeventief heeft gevangen gezeten. Hij voert daarenboven nog eene andere, uitmuntend ontworpen gestalte op, den geheimzinnigen Redly, later Herman Carel Marter, verdacht van diefstal der lands gelden, onder hem als ontvanger berustend. Ook deze, hoewel onschuldig, was zeven maanden en zestien dagen praeventief gevangen gehouden; — bij de zaak van Hanneke Schoffels kwam hij als getuige en sprak zijn wezentlijken naam uit. Anna Roozes biograaf heeft dus met zijn benijdenswaardig talent een pleidooi tegen de Praeventieve Gevangenis gewaagd, even als hij eens in eene overgelukkige ure het lot der arme Fabriekskinderen in bescherming nam. Doch dan mag ik niet verzwijgen, dat de Fabriekskinderen een knapperen advokaat hebben bekomen dan de Praeventieve Gevangenen. Hanneke en Anna zijn de twee hoofdfiguren — de voorloopige in-hechtenis-neming der belasterde boerendeerne, haar verblijf van drieëntachtig dagen in het Huis van Verzekering

te Arnhem moesten alzoo de hoofdmomenten der handeling uitmaken. En juist van den tijd, dien zij in den kerker doorbrengt verneemt men niets anders — dan den duur, het getal dagen. Het lijden van Hanneke in de gevangenis wordt met geen enkel woord nader beschreven — het feit alleen gekonstateerd door haar letterkundig goed ontwikkelden, juridiesch min of meer dwependen advokaat Oscar van Breeland. Zoo boezemt de bloode Redly aanvankelijk wel hooge belangstelling in, maar, dat de Praeventieve Gevangenis hem zoo ellendig maakte, wordt slechts ten slotte met een paar trekken geschetst.

De kerngedachte van den roman ligt dus noch in het een, noch in het ander, ondanks het bericht van den auteur, dat Oscar van Breeland zich met een werk over het voorloopig inhechtenis-nemen bezig houdt. Nog eene derde hoofdquaestie vordert de aandacht, de laster van het mulderspeetsche plebs omtrent Baron Geereke en Anna Rooze. Daarbij komt, dat de laster reeds aanstonds eene belangrijke rol speelde in de persoon van Vrouw Knibbelaar, de drankslijtster uit de Allemansgading, die Anna eene schuldige betrekking met den braven boerenjongen Joost Burik toedicht en voor het Hof verklaart, dat Hanneke haar bekend heeft, hoe zij uit angst haar kind heeft omgebracht. Later treden twee verachtelijke bedelaars, Alewien Hobbes en haar kleinzoon Giesbert op, om te verhalen, dat ze den Baron Geereke en „de krullemie hadden zien stoan vryen veur 't roam."

Een noodzakelijk gevolg van deze verschijnselen is, dat er verschillende hoofdonderwerpen in den roman behandeld zijn, dat de eenheid ontbreekt. Van daar, dat er geen dramatische klimax na het rechtsgeding van Hanneke valt op te merken, dat de ontdekking van „Janneman" niet den gewenschten indruk maakt, met welk een schat van fijne en onbetaalbare opmerkingen het huisgezin van den rotterdamschen koopman Alexander van Wall ook geschilderd zij.

Zie hier mijne hoofdbedenking tegen het fond van Cremers jongste kunstwerk. Het gebrek aan harmonie tusschen al de

verschillende onderdeelen van het kunstwerk, behoeft mij daarom niet blind te maken voor de wezentlijke schoonheden dier détails. Cremer zou mij terecht het leelijk gebrek der ondankbaarheid mogen verwijten. Want het zou weinig billijke waardeering, weinig letterkundige beschaving verraden, als ik hier mijne hooge ingenomenheid niet luide uitsprak met een aantal overgelukkig geteekende karakters en eene groote menigte allermerkwaardigst nauwkeurig gestenografeerde en gefotografeerde menschelijke eigenaardigheden, driften en zwakheden. Reeds heb ik de Veluwers, Hanneke en hare ouders op den voorgrond gesteld. Naast hen toef ik eerst bij den ouden tuinman Adam en zijne naïve wereldbeschouwing, die Anna ten afscheid een ruiker met een strofe uit Deuteronomium schenkt. De kastelein Tronk — is hij een verre neef van Van Lenneps Cato Tronk? — met zijn langdradig flux de bouche en zijne laaghartige liefhebberij in kwaadspreken, de jonge geestelijke in de diligence en al het meerijdend personeel, vooral de onbeschaamde handelsreiziger, zijn met een paar fiksche potloodstreepen geestig geschetst. Nog meer heeft mij de nederlandsche Amerikaan Tom Cat vermaakt, zijne gulheid, levenslust en zijne edelmoedigheid. Het spoorwegtooneel van Arnhem naar Utrecht moge zich in het lange en breede uitzetten tot geheimzinnig wordens toe, als de reizende tooneelspelers op hunne uurwerken zien, Tom Cat is eene uitmuntende kreatie.

Tot de karakters, waaraan door den kunstenaar hooger beteekenis wordt gehecht, behooren de verloopen Van Wall, de Overste Jasper Bel, de predikant Haverkist en diens zoon Willem, de theoloog. Zij behooren te zamen tot wat Cremer voortreffelijkst en verdienstelijkst heeft gewrocht. De dronkaard Van Wall is in het tooneel bij Burgemeester Le Village met eene meesterhand voorgesteld, zijne verschijning te Utrecht bij den drankhandelaar Van Leeuw bederft mij echter niet weinig den vorigen indruk. Het standjen te Utrecht op de Neude riekt naar de natuur — en daar deze natuur leelijk is, geeft de verdienstelijke kopie eene nabootsing van iets leelijks. Doch daarvan nog later. De Overste Bel met

zijne reformatorische, sociale denkbeelden over volksfeesten is mij een bizonder beminnelijke verschijning in dit werk. Mij dunkt ik ontmoette soms een geestverwant van hem, den pikanten spreker, den komischen *causeur*, den kordaten man — en zoo ik mij bedrieg, het is Cremers schitterende kunst te wijten, dat eene gestalte van des schrijvers fantazie mij den uitroep afperst: „Maar dat is geene verdichting, dat is eene nobele werkelijkheid!"

Dominé Haverkist met zijne groningsche „principels," zooals zijne kijfzieke vrouw zegt — die wellicht niet weet, dat in 't groningsch afschuwelijk dialekt „cipels" = uyen zijn — Dominé Haverkist is de schoonste satyre op lamzalige middelmatigheid, reusachtige zelfzucht, onuitstaanbare ijdelheid en schandelijke liefdeloosheid, die de Letteren onzer Eeuw hebben aan te wijzen. De zelfgenoegzaamheid, waarmeê deze holle preêkmachine steeds van zich zelven en van zijne verdiensten gewaagt, steeds den gestadigen bijval door hem verworven ophaalt, voortdurend ieder door een ander gesproken woord met schaamtelooze brutaliteit tot het zijne maakt, zal bij de lezing een blos op de kaken jagen van elk, die zich min of meer van Dominé Haverkists familie acht. Tot die familie behoort echter een uitmuntend lid, de jonge theologische student Willem Haverkist. Is zijn vader de dominé-ploert in den superlatief, hij vat zijne taak allergeestigst, en door en door gezond op. Cremer moest hem echter bij de ontginningen van den Baron Geereke plaatsen en daar heeft hij zeer wel aangedaan!

Het adellijk personeel is vrij konventioneel van houding, toon en handelingen. Mevrouw van Breeland heeft soms de gewoonte leelijk Fransch te spreken „par la bouche DU Saint-Paul"; Mevrouw van Riddervoorst is daarentegen eene lieve gestalte. Geereke is de ideaal-edelman des auteurs, zijne kunstkennis en ontginningsplannen, zijne ekonomische theoriën zijn daarom zeer prijselijk. Doch nog een hoofdakteur treedt in Anna Roozes leven op, wel in staat eene hooge mate van belangstelling op te wekken, haar Oom Lijning. De wijze, waarop deze in het half ge-

sloopte kasteel de Runt te voorschijn komt, spant de verwachting in de hoogste mate. Jettatore met zijne eigene grijze oogen en niet als Drenkelaar met die van een basiliskus op een flakon, herinnert de zoetsappige schurkentoon aan Dickens Tartuffe, den braven architekt Pecksniff. In Lijnings jettatura schuilt het geheim zijner kracht tegenover zijn âme-damné, Jan Piek of Geert Holmena, de eenige van Cremers schurkennaturen, die volslagen, bestiaal slecht is. Lijning, de woekeraar, de vrek, de falsaris, de echtgenoot, die zijne arme vrouw tot krankzinnig wordens toe martelt, heeft nog de genegenheid behouden van zijne oude verzorgster, de keukenmeid Griet, wiens man hij eens *f* 40 kwijt schold. De gierigaard, zijne schatten in de kapel van de Runt nasnuffelend, levert een boeyend, aangrijpend tafereel. Zijn plotselinge val, lichamelijk en zedelijk, tot een suffend, onder kurateele gesteld oud mannetjen verbaast en mishaagt dus te meer. Ik had hem aan het werk willen zien, den in vonden zoo schatrijken schoft, te midden van zijn raadslagen gevangen, verrast, tandeknersend van woede, als Jonas Chuzzlewitt bij Dickens. De kastijding hem door zijn ontrust geweten en ziekelijke verbeelding toegediend, moge de wet der zedelijke Nemesis bevredigen, de episch-dramatische Nemesis blijft achter de schermen.

Licht en schaduw is alzoo in Anna Rooze op te merken, wat den inhoud aangaat; wat is er van den letterkundigen vorm des boeks te zeggen? Het meesterschap van den betuwschen novellist, is door den veluwschen romanschrijver niet verloochend en aanstonds zal het blijken, welke nieuwe adelbrieven van steeds krachtiger en mannelijker talent door dezen laatste zijn aangeboden. Ik begin echter met een paar bezwaren. Daar het in de methode van den kunstenaar ligt met zijne kopij van het leven streng realistiesch te werk te gaan, heeft hij goedgedacht te midden zijner verdichte personen een aantal historische, nog levende Nederlanders te plaatsen. Aan het diner op de Renghorst wordt luid gesproken over Mevrouw Bosboom Toussaint, S. van den Berg en S. J. van den Bergh en het een en ander uit hun kunstleven meêgedeeld. Weldra komt de gantsche geneeskundige fakulteit

van de utrechtsche hoogeschool (1860) op het tooneel, Prof. Schröder van der Kolk en Prof. Loncq worden bij ongesteldheden geraadpleegd. Lijning noemt een Prof. Muller, waarmeê hij Mulder bedoelt; Willem Haverkist spreekt met de aangenaamste geestdrift over Prof. Opzoomer. Verder worden de rijtuigverhuurder Meijer en de pasteibakker Klokke vermeld. In Rotterdam worden nog vluchtigjens de namen van Tiele, Pierson en Albrecht genoemd, te 's Gravenhage treedt de Kommissaris van Politie Waldeck op. Ik ben met die nieuwigheid niet ingenomen. Ik vrees, dat er nu eerlang een novellist zal opstaan, die de personen van zijne fantazie, met de romanhelden van anderen en met de nog levende bekende persoonlijkheden van onzen tijd zal verbinden. Verbeeld u een schrijver, die op den inval komt, om Meneer en Mevrouw Le Village uit Mulderspeet naar den Haag te brengen, te doen afstappen bij Paulez, een rijtuig te doen huren bij Van der Kuylen, om naar het Bosch te rijden, na eerst een gesprek gevoerd te hebben met den EdelMogenden Heer Mr. D. Koorders, jongste lid der tweede Kamer van de Staten-Generaal, die hen juist op de stoep ontmoette. In het Bosch aangekomen wordt Burgemeester Le Village en echtgenoote — ik had nog vergeten, dat eene bonne, een nichtjen van Kellers geheimzinnige Munster, het echtpaar volgt — in het vreemdelingenregister der Sociëteit geboekt door zeker haagsch letterkundige Dr. Jan ten Brink, die, hoewel onbekend met de Villages, toch op verzoek van Kees, den waardigen Chef der bedienden, den Mulderspeetschen Burgemeester die dienst met plezier bewijst. Nauwelijks is het tweetal aan een der tafeltjens buiten gezeten, of Mevrouw ontdekt wat verder een goed vriend, onzen welbekenden betuwer J. J. Cremer met echtgenoot en dochtertjens. Aanstonds treedt men op elkander toe, begroetingen volgen en Mevrouw Le Village vraagt, of Meneer Cremer niet weder eens te Mulderspeet komt lezen, zoo'n treffende, gevoelvolle novelle, als „Krusemuntje"! Dat zou heerlijk zijn! enz. enz.

Ik geloof, dat Anna Roozes levensbeschrijver het met mij eens

zal zijn over deze zaak. Een roman is een epiesch gedicht, dat zijn stof vindt op het gebied der verdichting. Waar de epische dichter op het gebied der geschiedenis treedt, wordt hij historiograaf en zijne fantazie is volkomen machteloos, omdat ze daar geene rechten bezit. Kiest hij zijne waereld op het terrein der fantazie, dan mag hij niet overstappen in de werkelijkheid, omdat deze daar volkomen kontrabande is. Eene vermenging van nog levende personen met romanhelden maakt den indruk dier bekende kinderwerkjens met gekleurde plaatjens, waarop stukjens van schitterend wit of rood gaas, echte stof, als kleedingstukken der afgebeelde kinderen zijn vastgeplakt. Het is, alsof een groot schilder een fraai portret van eene aanzienlijke vrouw voltooide en de kapper ontboden werd, om op de plaats van het kapsel schitterende valsche vlechten vast te spijkeren. Vermenging van fantastische en werkelijk levende personen is dus een hybris, die geene navolging verdient.

De realistische methode, door Cremer in zoovele opzichten met het schoonste gevolg toegepast, gelijk door macht van boeyende bladzijden in de Anna Rooze wordt bewezen, leidt hem elders weer op klippen, die beter vermeden waren. Ik laat de realistische spelling van woorden als: „nee," „niewaar," „worje," „visionomie," ook in fransche termen als „Songe-s-y," en „boitines" (bottines), ongemoeid, daar ze wellicht onder de Errata te rangschikken zijn. Doch geene amnestie voor zegswijzen, als bij jufvrouw Haverkist dikwijls voorkomen, die steeds met „een opsmak spreekt. Ook Le Village eet „smakkend" Le Village heeft „geboft" en zijne vrouw, die in blijde verwachting is loopt hem met holle lenden," later met „nog holler lenden" na. Dominés dochter Jans, verklaart van Hanneke, dat „de arme drommel bakker-an" is. Meneer Alexander Van Wall, een meesterlijk gepenceelde gestalte, verkondigt de moraal van: „arme drommels te helpen en je bij je eigen vrouw te houden." Jufvrouw Beele — misschien eene nicht van Piersons Dokter Beele — die den maarschalkstaf zwaait in het Hôtel de Pays-Bas te Utrecht, is vroeger baker

geweest en herinnert zich, als ze haar pleegkind Oscar van Breeland terugziet, dat hij in zijne allereerste levensdagen „zoo tegen de kouwe spons was en een moedervlakje aan het linkerkuitje had." Als de lieve, hupsche Mevrouw Van Wall met Anna Rooze in betrekking komt, heet zij „eene vrouw met campanje-jaren," omdat ze meermalen in hare zoete hoop, van moeder te worden, werd teleurgesteld. De dames heeten dikwijls „poeleke", Emma „dat blonde poeleke," heeren spreken elkaar met den term: „broekie" aan!

Ziedaar de schaduwzijde der realistische manier, wanneer deze wordt toegepast zonder angstige zorg voor zekere grenzen, die de smaak van den kunstenaar met onverbiddelijke gestrengheid behoort te stellen. Zeer ter snede zegt Alphonse Karr ergens, dat zoo men onder Realisten kunstenaars verstaat, die de natuur kopiëeren zonder keuze, de Realisten dan geen kunstenaren zijn. — „Si vous me racontez la conversation du portier et de la portière — sans avoir su choisir un portier et une portière originaux, — si ensuite vous ne voulez pas choisir entre les paroles de ce couple celles qui constituent son originalité; à quoi servez vous? Je préfère à vous le portier et la portière!" De realisten mogen hierin den geestigen auteur der „Wespen" gelooven, natuurkopie zonder oordeel leidt tot miskenning van de kunst zelve. De kunstenaar zij realist of idealist, zijne scheppingskracht moet wortelen in zijn schoonheidsgevoel, zonder deze levensvoorwaarde verheft zijn werk zich niet boven den fotografischen toestel.

Zoodra Cremer de binnenhuizen der geldersche boeren schetst met zijne bewonderenswaardige trouw en gemoedelijkheid, dan gevoelen wij ons welgemoed en dankbaar voor zijne schildering, kom ik bij den Burgemeester in de eetzaal, dan ruik ik aanstonds de lucht van gebakken biefstuk en dan hoor ik den achtbaren burgervader beweeren, dat de soep een „zalfje" is voor zijne achtbare keel. Bij Berend Schoffels doen de bizonderheden van het avondeten, als Hanneke is teruggekomen, al het treurige van den toestand duidelijker in 't oog te vallen, het

lekkere schoteltjen, de fijne wijn en de heerlijke sinaasappelen van Mevrouw Le Village brengen geen enkelen toets aan tot het ontworpen schilderij, daar het den auteur te doen is de aanmatiging van Dominé Haverkist tegen den fatsoenlijken toon van den Burgemeester te doen uitkomen.

Een andere schaduwzijde van het realisme is de dikwijls onnoodige uitvoerigheid in kleine bizonderheden en de noodlottige gevolgen daarvan: langdradigheid en wijdloopigheid. Honoré de Balzac wordt nog steeds vermeld, om de ongelooflijk lankwijlige persoonsbeschrijvingen, om de zes bladzijden, die hij aan de beroemde ruikers van Felix de Vandemesse in zijn „Une les dans la vallée" wijdde. Maar ik mag dan tevens niet onopgemerkt laten, dat Cremer in zijn jongsten roman wel eens wat veel van het geduld zijner lezers vergt. In het algemeen besteedt hij te veel tijd, om de overpeinzingen en gedachten, gebeden en droomen zijner hoofdfiguren meê te deelen, zooals vooral bij de dubbele ontmoeting van Anna Rooze en den jongen Van Breeland met jufvrouw Marnix en Emma Van Wall is op te merken. Het sterfbed van den armen Redly duurt, met uitzondering van het incident met den bloemruiker der kleine Miesje, ook lang genoeg — de tranen van de arme Emma hebben geene pauze voor hare verloving met Willem Haverkist. Op deze wijze wordt de gantsche ekonomie van het kunstwerk verbroken, sommige hoofdstukken breiden zich uit tot in de onbeduidendste détails en de hoofdhandeling wordt door talrijke kleine tusschenvoorvallen verdrongen. Zoo treedt in het eerste deel, 2de hoofdstuk, de korpulente Romslikker op, met zoo zichtbare zorg door den auteur voorgesteld, dat hij ons schier een der hoofdakteurs van het aanstaand drama voorkomt. Doch dan wordt hij ijlings achter de coulissen geschoven en verdwijnt gedurende heel het Iste en IIde deel, om bij den aanvang van het IIIde even terug te komen.

Maar reeds haak ik naar de gelegenheid, om thands ook te doen in 't oog vallen tot welke goede uitkomsten Cremers eigenaardige manier heeft geleid. Ik beloofde zoo even des kun-

stenaars nieuwe adelbrieven te toonen. Welnu, luister eens naar deze beschrijving van een voorjaarsstorm in Rotterdam:

— „'t Is één uur na middernacht.

In het Over-Maassche daar had hij zich gelegerd, de storm.

Daar stonden populieren en esschen en wilgen in gestadigen ootmoed voor hem te buigen.

Doch zich verheffend uit zijne rust, huilend als een verscheurend gedierte, vloog hij overeind.

Den slanken esch greep hij bij den voet en rukte hem neder.

En de andere stammen bogen dieper, doch sidderden inwendig bij het voelen van den ijzeren vuist, die hen kraken deed.

En wat hem stoorde in zijn woeste vaart, dat slingerde hij met kracht ter aarde.

Voort! hij moest zich baden in den breeden vloed.

Voort! dien knotwilg gesmakt in de klei.

Dat lies en riet gezweept in het drassig oeversop.

Voort! zich zelf gestort in den stroom.

En het klokt en bruist en schuimt waar hij de waatren beukt. — Voort! naar gene zijde.

Het fiere fregat in 't midden der rivier op stroom voor anker, voelt te loefwaart een ijzeren stoot, en hoert de ankerketting knarsen, en ziet zijn vrijen wimpel in den bazaanstop gegrepen en weggeslingerd in het donkere nat.

Voort moet hij, voort! Naar die bodems in dommel aan gindschen wal, naar die huizen waarbinnen de lauwe rust hem walgt. Ha! hij zal ze luide wakker gillen uit den zoeten slaap. Hoor maar hoe hij in het want dier schepen gilt. Hoor maar, hoe hij bonst op die vensters.

Zie! Dien schoorsteen zal hij doen nederdonderen op de pannen van uw dak. Waak op! Waak op Rotterdam! 't Is de reus uit het Over-Maassche! Zie toe, 't is de booze geest!"

Ja, dat is lyrische kracht, dat is de schoonste dithyrambe in proza, die mij heugt ooit gelezen te hebben! Gij ziet het, de adelbrief is vlekkeloos — een koning van den stijl behoort ze! Zulk eene bladzijde wordt een onvergankelijk kleinood onzer Letterkunde — een ieder, die eene proeve van schoone proza zoekt, zal deze regelen naslaan.

Ik behoef na dit schitterend betoog waarlijk geene nieuwe be-

wijzen bij te brengen, dat Cremers benijdenswaardig talent voortdurend de schoonste triumfen viert — wie nog krachtiger wil overtuigd worden, leze de weinige woorden door Overste Jasper Bel op het verjaarfeest van den Baron Geereke gesproken, of de dialoog tusschen Alexander van Wall en zijn aardig, nieuwsgierig vrouwtjen.

En nu nog een verzoek aan den auteur van Anna Rooze. Ik zeide juist, dat de korpulente Romslikker zoo allerzonderlingst lang achter de coulissen blijft, doch eindelijk te Arnhem en later op de Renghorst met eene heerlijke zooi baars te voorschijn komt. Zet hij zich wederom aan het werk en wil zijne rijke fantazie ons andermaal met een Romslikker en eene zooi baars vermaken, hij houde den Romslikker achter den scherm, maar zende de schoone visschen aan het adres van den ichthuofilischen Dr. Alexius van Staden.

NRC, 31 december 1868:

De INTEEKENLIJSTEN voor het bijwonen der

Drie Voordrachten door den Heer J. J. Cremer,

van *'s Hage*, albier op **12, 16** *Januarij* en **17** *Februarij* te houden, over onderwerpen uit zijn Roman ***ANNA ROOZE,*** liggen van heden gereed bij de Boekhandelaars M. J. MENSING, Hoogstraat; M. WIJT & ZONEN, Beursplein; J. SCHULTZ JACOBI, Steiger, en bij den Custos van het gebouw der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.* (23490)

NRC, 8 januari 1869:

DE INTEEKENLIJSTEN

VOOR HET BIJWONEN DER

DRIE VOORDRACHTEN

door den Heer J. J. CREMER,

van *'s HAGE*, albier op **12, 26 Januarij** en **17 Februarij** te houden, over onderwerpen uit zijn Roman ***ANNA ROOZE,*** liggen van heden gereed bij de Boekhandelaars M. J. MENSING, Hoogstraat; M. WIJT & ZONEN, Beursplein; H. SCHULTZ JACOBI, Steiger, en bij den Custos van het gebouw der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.* 23490

NRC, 31 januari 1869:

TWEEDE VOORDRACHT

van den Heer

J. J. CREMER, van 's Hage,

op Maandag 1 Februari 1869,

des avonds ten **8** ure,

in de Zaal der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.*

ONDERWERP: ***ANNA ROOZE*** *tegenover haar Voogd, den vrek Lyning, en haar laatste nacht op het Kasteel de Runt.*

Toegangbilletten voor deze Voordracht à *f* **1** zijn te bekomen bij de Boekhandelaren M. J. MENSING, M. WIJT & ZONEN, H. SCHULTZ JACOBI en bij den Custos van bovengenoemd Gebouw. 2289

NRC, 16 februari 1869:

Derde of laatste

VOORDRACHT

van den Heer 3243

J. J. CREMER, van 's Hage,

OP WOENSDAG 17 FEBRUARIJ 1869,

des avonds ten **8** ure,

in de Zaal der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.*

ONDERWERP uit ***ANNA ROOZE:*** *Pleidooi van Oscar van Breeland, Janneman te Rotterdam, Slot der Geschiedenis van Hanneke Stoffels.*

Toegangkaarten zijn à *f* 1 verkrijgbaar bij de Boekhandelaars M. J. MENSING, M. WIJT & ZONEN, H. SCHULTZ JACOBI en bij den Custos van bovengenoemd Gebouw.

Algemeen handelsblad, 22 februari 1869:

WOENSDAG 24 FEBRUARIJ

EERSTE VOORDRACHT IN ODÉON,

VAN DEN HEER

J. J. CREMER,

UIT DEN ROMAN **ANNA ROOZE.**

Zoowel de drie lezingen, als elke lezing op zich zelve, zullen zooveel mogelijk een geheel vormen.

Inteekenlijsten voor de drie lezingen liggen aan het Locaal en bij J. H. EN G. VAN HETEREN, Hartenstraat.

Plaatsen kunnen Dingsdag en Woensdag van 11—3 ure aan het Locaal besproken worden.

(4749) Aanvang 7½ Uur.

Nederlandse poezie, Java-bode, 24 februari 1869:

Niet beveiligd | nederlandsepoezie.eu/?p=3217

aza - De visuele... Boekwinkeltjes AllMusic Mozello Star

anna

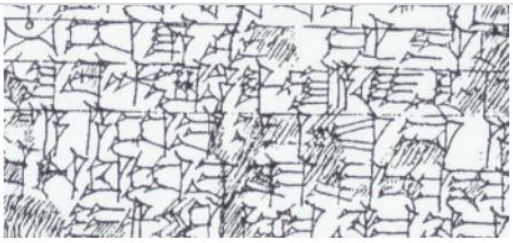

leefde omstreeks 2500 voor Christus. Of ze dit gedicht vanaf het tablet voordroeg of uit het hoofd is onbekend – maar dit terzijde.

Wintervermaak

Voor voordrachten in de 19de eeuw is evenwel héél veel hard bewijs voorhanden. Zoals dit bericht, uit de *Java-Bode* van 24 februari 1869:

"Lezingen aanhooren is nog altijd een Nederlandsch wintervermaak. **Cremer** [J.J. Cremer, 1827-1880] leest zijn Anna-Rooze voor; **Van Beers** [Jan van Beers, 1821-1888] geeft eene novelle in verzen, getiteld Begga, een verhaal uit het vlaamsche volksleven, dat gaarne gehoord wordt; **Beets** [Nicolaas Beets, [1814- 1903] plukt lauweren van zijne verhandeling over Van Lennep ; **Ten Kate** [J.J.L. ten Kate, 1819-1889] reist met zijn "Planeten" rond; verzen, gemaakt van toespelingen op den mythologischen naam, op het uiterlijk voorkomen en op hetgeen de astronomie leert van verschillende hemelligchamen. **Zaalberg** [?-?] leest ook. Te Rotterdam en te Utrecht heeft hij maar een schaarsch gehoor gevonden. **Multatuli** [a.k.a. Eduard Douwes Dekker, 1820-1887], die al zoo veel te dragen heeft, draagt thans ook nog zijn dramatische fragmenten rond. *Et voilà comme on s'amuse*. De muziek levert weinig bijzonders dezen winter.

Algemeen handelsblad, 19 maart 1869:

ZATURDAG 20 MAART. ODEON.

DERDE VOORDRAGT VAN DEN HEER

J. J. CREMER,

UIT DEN ROMAN **ANNA ROOZE.**

(Het Pleidooi van Oscar van Breeland. — Janneman te Rotterdam. — Anna en Hanneke voor het laatst te zamen in de woning van Hannekes ouders.)

Houders van Diploma's kunnen hunne Plaatsen verwisselen Vrijdag en Zaturdag van 11—3 ure. Billetten en Plaatsen voor de 3de Lezing zijn op denzelfden tijd aan het Locaal te bekomen.

Weekblad van het regt, 11 april 1869:

vrijl een voorziening in cassatie onmogelijk was. Voeg hierbij de omstandigheid, dat de centrale commissie uit een soort van diplomatieke agenten bestaat, waardoor reeds van zelf de waarborgen voor onpartijdigheid en onafhankelijkheid veel verzwakken, dan blijkt het gebrekkige der inrigting volkomen.

De wetenschap was dan ook reeds lang in verzet tegen een dergelijke anomalie, zoodat men van het nieuwe tractaat teregt verandering in den bestaanden toestand verwachtte. Maar wat geschiedde te Mannheim? In art. 34 werd uitdrukkelijk gesanctioneerd wat tot nu toe slechts oogluikend werd toegelaten; de centrale commissie werd competent verklaard om kennis te nemen, o. a. van: «alle geschillen betreffende de schade, veroorzaakt door schippers en houtvlotters gedurende de reis of bij het aanleggen.» Zij kan hiervan nl. worden gesaisseerd ingeval van hooger beroep over een geschil van meer dan 50 franes (art. 37). Het mag alleszins worden betwijfeld, of de Nederlandsche burger hier niet wordt verstoken van een zijner onwaardeerbaarste regten: het regt om niet te worden afgetrokken van zijn natuurlijken regter. Wel is waar, heeft *de wet* hem dien regter aangewezen; maar wanneer ooms *de wet* bepaalde, dat een arrest van den Hoogen Raad kon worden vernietigd door een of ander Buitenlandsch vreterogter, zou dan de geest der Grondwet ook zijn nagelevd?

Ook de behandeling bij geschrifte blijft een bezwaar, al vinden wij het niet zoo onoverkomelijk als velen, o. a. Mr. Assen (2) meenen; de wederzijdsche memoriën worden bij de betrokken Regtbank ingediend, en door deze «met de stukken van het geding in eersten aanleg» opgezonden naar de centrale commissie te Mannheim. Onder die stukken zullen dus ook worden gevonden de processen-verbaal van getuigen en experten, en de verklaringen, door partijen zelve afgelegd; terwijl het de kosten aanmerkelijk zou verzwaren, indien deze allen gedagvaard werden om in persoon te Mannheim te verschijnen. Maar zeker is het, dat de frische indruk, dien het mondeling debat geeft, verloren gaat.

Een gewichtiger bezwaar nog is de onmogelijkheid om de zaken te bespoedigen; hetzelfde tractaat, dat aan de regtbanken beveelt de aangebragte zaken, «zoo eenvoudig en spoedig mogelijk te beslissen,» eischt een schriftelijke procedure voor en geeft jurisdictie aan een collegie, dat in den regel slechts *één* in het jaar vergadert.

In die vergadering kan de beslissende stem, de stem, die over kapitalen van zeer grooten omvang, die over het fortuin en de eenige bezitting van menig schipper beslist, berusten bij één der leden, die zijn *dubbele* stem dankt aan het feit, dat het *lot* hem tot voorzitter heeft aangewezen.

Geen wonder, dat zulke bepalingen, die het nieuwe tractaat ontsieren, ernstige tegenkanting hebben gevonden. De Nederlandsche gevolmagtigde heeft moeite gedaan haar te doen vallen, doch te vergeefs; de Nederlandsche Regering moest zich, blijkens hare memorie van toelichting «voegen naar het tegenovergesteld gevoelen der meeste andere oevorsten, welke bleken de bedoelde speciale regtbanken, vooral ook met het oog op eigenaardigheden hunner eigen wetgeving, op hoogen prijs te stellen.» Heeft men dan te Mannheim *omzeind* of *moedwillig* het oor gesloten voor den flagranten strijd tusschen die exceptionele regtsmagt en de *eigenaardigheden* onzer *wetgeving?*

Hoe het zij, de bepalingen zijn opgenomen, en de stemmen in de Tweede Kamer, zoo in de afdeelingen als bij de discussie opgegaan, hebben niettemin meerendeels vóór de goedkeuring van het tractaat gestemd. Wij gelooven teregt, want het tractaat bevat *te veel* goede elementen, al was het alleen maar art. 3, waarbij de «kluisters van Rheims» zoo als Mr. Assen ze eens dichterlijk noemde, de Rijntollen voor goed tot de geschiedenis zijn gaan behooren. Toch kan het zijn nut hebben te wijzen op het groote gebrek, waardoor de toekomst van een talrijke klasse van nijvere burgers, de Rijnschippers, afhankelijk is gemaakt van zulk een regtspraak en op verbetering aan te dringen.

PREVENTIEVE GEVANGENIS.

In de *Amva Roose* van Cremer komt eene geschiedenis voor van een boerenmeisje van zestien jaren, dat door een gemeenen woesten kerel niet *verkrand*, maar *verkracht* is, na door hem vooraf op een kermisbal te zijn dronken gemaakt. Het meisje, «dat toen nog 'en *kiesche ziel*», wordt later beschuldigd van kindermoord, en, na eene preventieve gevangenis van vier-en-tachtig dagen, vrijgesproken. De schrijver schijnt dien tijd lang te vinden; met het oog op deze duistere en ingewikkelde zaak is hij inderdaad *zeer kort*. Ongelukkig gebeuren zulke dingen niet alleen in de romans, maar zijn het zaken, die jederen dag voorvallen in het werkelijk leven; en het komt ons zelfs hoogst waarschijnlijk voor, dat Cremer's heldin, zoo zij niet had teregtgestaan voor een roman-regter, zeer zeker zou zijn *veroordeeld*.

Dat Hanneke Schoffels bevallen was van een levend kind, dat was bewezen; en dat het lijk van een pasgeboren kind begraven was in een bosch in de nabijheid harer ouderlijke woning, bleek evenzeer; terwijl om mes, uit dieselfde ouderlijke woning afkomstig, in den grond naast of bij het lijkje gevonden werd. Het kind wordt niettemin, uit gebrek aan bewijs, op de gewone laconieke wijze naar huis gezonden; maar in onze goede wereld is er niettemin bijna niemand, die aan hare schuld twijfelt. En toch was zij *onschuldig*. De ware schuldige moeder wordt later ontdekt, en het kind van 't *kiesche* wordt een paar jaren later in levenden lijve teruggevonden. — Nu, de justitie heeft zich gebusseerd. Ziedaar alles. In dit zoo vreemd? Zijn regters dan geene menschen? en zijn menschen niet feilbaar? — Dat boerenkind heeft zeker wel wat geleden; maar het was voor de maatschappelijke orde en veiligheid; en daar moet men wat voor over hebben. Eigenlijk mag zij van geluk spreken, dat de dwaling niet langer geduurd heeft, en dat zij, in weêrwil van de *meyre vermoedens* (aanwijzingen) van schuld, niet voor eenige jaren naar het tuchthuis is gezonden.

Onze bezaafde roman-schrijver legt aan den verdediger der onschuldig-beklaagde eene warme, diep gevoelde, maar niet minder waarachtige ontboezeming in den mond over de preventieve gevangenis, waarop wij geene andere aanmerking zouden weten te maken, dan dat zij natuurlijk in eene pleidooi weinig op hare plaats is. Maar dat is eene van die kleine vrijheden, die ieder den dichter gaarne vergeeft, die het doel, dat hij zich daarmede moet voorgesteld hebben, met ons van ganscher harte toejuicht. — Wij voor ons bechten zooveel aan zulke krachtige en plegtige getuigenissen van hen, die zich verheffen boven de ijskoude redenen, waarmede maatschappelijke vraagstukken worden en moeten worden besproken door de mannen der wetenschap, door hen, die alleen met de stem van hun gezond verstand en van een eerlijk gemoed te rade gaan, — dat wij ons niet kunnen weêrhouden om Cremer's pleidooi tegen de preventieve gevangenis aan onze lezers mede te deelen. Misschien zal het den dichter niet geheel onverschillig zijn te vernemen, dat er eenvoudige juristen zijn, die tot hetzelfde besluit komen als hij met de strenge regelen hunner wetenschap, eene wetenschap, die alleen schoon is, *indien* en *omdat* zij de waarheid zoekt en de waarheid tot grondslag heeft, maar die meer dan de dichter maatschappelijke toestanden en maatschappelijke eischen heeft te raadplegen, somtijds te ontzien.

Edel Groot Achtbare Heeren! Vergunt mij ten slotte nog een gewichtige opmerking, die, ofschoon niet tot mijn pleidooi behoorend, wel degelijk het recht mijner cliënte betoelt.

Mijne Heeren! Twee uitspraken van dit Hof, in de zaak van Hanneke Schoffels, zijn mogelijk! Eene is slechts waarschijnlijk.

Waarschijnlijk — zeen voor mij schier zeker is de uitspraak vrij!

En als gij vrij zegt, mijne Heeren, dan beteekent dit: Wij lieten van dit Hof vinden als rechters geen schuld in haar. Of anders: Niemand heeft recht haar te veroordeelen, want haar schuld is niet bewezen.

En die uitspraak zal plaats hebben als naar gewoonte, heden over acht — wanneer omstandigheden het veroorloven of er toe dwingen — heden over drie dagen misschien.

Maar, als gij dan nu reeds gevoelt, mijne Heeren, dat de wet haar niet treffen kan, met wat recht zal deze *jonge* vrouw dan nogmaals acht, of zij het drie dagen, tot een verschrikkelijke kerkerstraf worden veroordeeld, de arme die reeds hijna vier-en-tachtig dagen onschuldig — ik herhaal het met klem en dan volgens uw eigen uitspraak — onschuldig in een kerkerhok heeft doorgebracht?

Ik dank God dat een samenloop van feiten den jeugtige het recht geeft om te spreken als een moordere van jaren, het recht om reeds heden een bladzij te schrijven van het boek dat hij schrijven zal en getiteld zal wezen:

De voorloopige In-hechtenis-stelling of Praeventieve Gevangenis.

Ziet gij dien stoel daar ledig mijne Heeren! Daar heeft een man gezeten die een hevigen strijd had te strijden.

Eerst sedert weinige maanden bevindt hij zich in Nederland. Liefde tot de waarheid sleed hem hier zich zelf overwinnen, en, in steê van den aangenomen naam, noemde hij u in 't einde zijn waren naam: Herman Carel Marter.

Misschien mijne Heeren, herinnert zich een enkele uwer dien voor omstreeks negentien jaren geschandvlekten naam?.....

Terwijl van Breeland even zwijgt, ziet men gespannen aandacht op het gelaat der leden van het Hof, en wisselen eenigen hunner toekomen van verstandhouding.

Herman Carel Marters zaak werd gecasseerd en van het eene Hof naar het andere verwezen, herontmt van Breeland: en, na zeven maanden en zestien dagen praeventieve gevangenschap, werd de man, die van het verdulsteren eener Rijkskas boven de drie duizend franken, als ontvanger gepleegd, was beschuldigd, vrijgesproken bij gebrek aan wettig bewijs en zijn onmiddellijke in-vrijheid-stelling bevolen.

Dwingen ze geen vreeselijken lach af mijne Heeren, die woorden: onmiddellijke in-vrijheid-stelling!

Dezelfde man die daar straks bevend en trillend voor u stond, hij werd, na twee honderd en dertig dagen en nachten in kerkerhokken te hebben doorgebragt, onmiddellijk in vrijheid gesteld. Maar zijn aanzijn is verwoest. De dood is hem verre verkieslijk boven een leven waar voortaan geen bloem in zijn nabijheid weêr bloeijen kan.

Immers aller oogen zijn met achterdocht op hem gevestigd. Hij is onschuldig, nu ja, bij gebrek aan bewijs!

En mijne Heeren, dat de wanden dezer zaal het in duizend en tien duizend echo's doen weêrklinken: die man was inderdaad onschuldig.

Onschuldig. Maar hij was meer. Hij was een voorzichtig rechter. Ja, want liever droeg hij zelf den vreeselijksten smaad dan een verdenking op den schuldige te werpen, dewijl diens schuld nog geen volkomen zekerheid bij hem was.

Die twee honderd en dertig dagen en nachten in de kerkers van Nederland doorgebracht, ze schreien ten hemel mijne heeren, want slechts weinige weken geleden heeft een slachtoffer van zwakheid en verleiding, stervende verklaard, dat hij in overleg met zijn boozen geest en helper, den diefstal te Mieriksma bij den ontvanger Marter heeft gepleegd.

Mijne Heeren! aan den Hove van Gelderland is het voorrecht te beurt gevallen, dat het dien armen zedelijk vermoorden mensch mocht zien van aangezicht tot aangezicht. De zwakke heeft bijna geen woorden gehad: de stem begaf hem in 't einde geheel, maar welsprekender dan eenig woord is het feit voor welke waarheid ik u borg sta, het vreeselijke feit dat mij recht geeft u toe te roepen:

Maakt het kort wanneer gij nu reeds oordeelt dat de schuld mijner cliënte niet is bewezen, en dat zij alzoo onschuldig vier- of wilt ge drie-en-tachtig dagen, in de gevangenis heeft doorgebracht.

Het «Vilacos intra muros peccatur et extra» blijft nog altijd waar, feilen is menschelijk, en ook de nauwgezetste rechter kan dwalen en feilen in zijn oordeel. Maar de eisch der onzichtigheid zal dan ook wel nergens van ernstiger beteekenis zijn dan dáár, waar aan menschen, aan natuurgenooten de macht is verleend om te beschikken over dat wat den mensch zoo onuitsprekelijk dierbaar is: zijn goeden naam en zijn vrijheid!

En, nu stel ik, doch niet zonder schroom, de vragen:

Zijn het wel altijd de schranderste mannen der justitie die — niet dan na rijp beraad en ernstig onderzoek — het bevel tot gevangenhouding uitlokken en verleenen?

Wordt de loop eener zaak niet veelal onnoodig vertraagd?

En ook: Zou het niet beter zijn, dat tien boeven ontvluchten en togen naar een verre kust, dan dat er een onschuldige kwam te zitten op gindsche bank der schande? Immers, in de nieuwe wereld daar staat de zondaar, welwillend ontvangen en door nood en voorbeeld tot werkzaamheid geprikkeld, te eerder weêr op; terwijl de maatschappij wier rechten hij schond, door zijn vlucht gewroken van hem is verlost en hij zich zelven daardoor meêr zijn welverdiende straf heeft bereid. Maar de onschuldig gekerkerde, hij richt zich niet weêr op. Zijn kracht is verlamd, want de wereld blijft fluisteren in 't rond: Hij zat in de gevangenis!

Onschuldig voorloopig in hechtenis gesteld, het is verschrikkelijk!

Onschuldig praeventief ten cellulairen kerker verwezen, het is tirannie, onwettige tirannie, want de wet stelt dien laatsten kerker ten dubbelen straf!

Doch denkt men daarbuiten misschien, als de onschuldig gevangene dan is vrij verklaard; dan wordt de arme niet slechts schadeloos gesteld voor alles wat hij met een bloedend hart moest lijden, voor alles wat hij schade leed, ook met de zijnen, neen, schitterend wordt hij zelfs in eer en ambten hersteld, schitterend.....

Helaas! niets, niets van dat alles. Vertrapt om nog verder vertrapt te worden, dat is zijn toekomst. Nog eens: de onschuldig gehoonde staat niet weêr op, of het moest zijn om den ligtvaardigen rechter met dreigenden vinger te vervolgen tot aan zijn jongsten snik.

Genoeg, mijne Heeren. Misschien hebt gij over dit alles reeds gezucht nog voor dat ik geboren was. Gij stemt het toe, daar moet een tijd komen, dat geen onschuldige meer zal kunnen boeten voor der schuldigen euvelstand. Wie het kan, hij helpe, opdat die komst niet verre meer zij!

En nu, Edel Groot Achtbare Heeren, President en Raden van dit Hof, op grond, dat het wettig bewijs van schuld aan kindermoord niet is geleverd, concludeer ik ten slotte tot de vrijspraak der beklaagde Hanneke Schoffels, terwijl ik, wijzend op dien ledigen stoel van den getuige Herman Carel Marter, verzoek, dat het den Hove behagen moge, nog heden te gelasten: dat de onschuldig gemaakte worde — in vrijheid gesteld.

---

(2) *Handelsregterlijke aanteekeningen*, III, p. 11.

Het vaderland, 2 september 1869:

M. Nijhoff, A. W. Sijthoff en D. A. Thieme geven uit:

ANNA ROOZE,

DOOR

J. J. CREMER.

Tweede druk in post-8°, 3 deelen met Staalvignetten. Prijs gebonden in heel linnen vergulde bandjes f 6,50, ingenaaid f 4,80. (1822)

De opregte Haarlemsche courant, 17 september 1869:

M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF en D. A. THIEME geven uit:

ANNA ROOZE,

DOOR

J. J. CREMER.

Tweede Druk, in post-8°, 3 deelen, met staalvignetten. Prijs, gebonden in heel linnen vergulde bandjes f 6,50, ingenaaid f 4,80.

S. Gorter - Van huis, Anna Rooze, Lidewyde. Van Huis, Roman van Gerard Keller. Arnhem, D.A. Thieme, 1867. Anna Rooze, door J.J. Cremer. 's Gravenhage, Leiden, Arnhem. M. Nijhoff, A.W. Sythoff, D.A. Thieme, 1868. Cd. Busken Huet, Lidewyde. Arnhem, D.A. Thieme, 1868. In: De Gids. Jaargang 33(1869). P. 275-344. Link naar de tekst:
http://www.dbnl.org/tekst/_gid001186901_01/_gid001186901_01_0010.php

Tekening met o.a. Anna Rooze, 1869:

De drie godinnen Anna Rooze, Lidewijde en Hermine voor den heeren Paria-Gorter.
(Gids, Februari).

87 Spotprent, verschenen in *De Nederlandsche Spectator* van 7 maart 1869, naar aanleiding van de kritiek van Simon Gorter in *De Gids* van februari, waarin hij *Anna Rooze* van J.J. Cremer, *Lidewyde* van Cd. Busken Huet en *Van huis* van Gerard Keller had besproken.

kon het aanbod, om gezondheidsredenen, uiteindelijk niet aannemen. In 1871 overleed hij, na een jaar hoofdredacteur te zijn geweest van het juist opgerichte *Nieuws van den Dag*.

Zijn belangrijkste kritische bijdrage is een breedvoerige, maar soms verrassend satirische recensie van drie nieuwe Nederlandse romans geweest (februari 1869). Hij toonde dat zijn beoordelingsnorm vooral ethisch was. Dit kenmerk zou de *Gids*-kritiek na 1870 trouwens in het algemeen dragen. De romans *Van Huis*, door Gerard Keller, en *Lidewijde*, door Busken Huet, veroordeelde Gorter vooral omdat ze niets gemoedelijks, niets verzoenends of verheffends hadden. In Huets boek werd 'over alle instellingen, grondbeginselen en vormen van menschelijke waarheid en gerechtigheid op eene verbijsterende, soms lichtvaardige, soms cynische wijze [gesproken]'. Uiteindelijk prefereerde Gorter dan ook J.J. Cremers *Anna Rooze*: dit mocht dan een onbenullig boek zijn, breedsprakig, overladen, diep noch hoog - het getuigde tenminste van trouwhartigheid en rechtschapenheid. 'Hier spreekt men onze taal, hier vallen de gedachten in den Hollandschen plooi' (1869, I, 343-344).

De tweeslachtigheid die Gorters bespreking kenmerkt: een oprecht verlangen naar het hoge, het grootse, het bezielende, maar uiteindelijk een veilige keuze voor het gemoedelijke, eenvoudige en burgerlijke, is ook typerend voor de stukken van Charles Boissevain, die in 1872 literair redacteur werd en in de volgende jaren meer dan twintig grotere bijdragen leverde. In maart 1871 zei hij zijn literair credo, in een aan Potgieter en Shelley ontleende beschouwing over de onmisbaarheid van de poëzie in het leven. In een tijd die, naar hij meende, gekenmerkt werd door 'dor en droog intellectualisme', scepticisme, materialisme en vulgariteit, had de dichtkunst de hoge taak een ideaal, een hoger levensbesef te tonen. De ware poëzie was harmonieus en optimistisch van strekking, stemde 'tot vreugde en rust' en bevorderde de 'zedelijke veerkracht'. Natuurlijk diende zij enkel de schoonheid, maar - en hier toonde Boissevain waar hij stond - juist door het hart te openen voor de schoonheid van het zuivere en harmonische bevorderde zij deugd en godsdienst. Kracht en oorspronkelijkheid van expressie mochten dan ook niet ten koste gaan van 'bevalligheid', 'welluidendheid' en 'bekoorlijke evenredigheid'.

[J. Kneppelhout] - Eene jonge jufvrouw in eene delicate positie: Cremers Anna Rooze bij gelegenheid der tweede uitgave, microscopisch onderzocht. Leiden: Firma: Jacs. Hazenberg, Corns. Zoon, 1869. 94 p. Zie https://site-421758.mozfiles.com/files/421758/Kneppelhout_Eene_jonge_jufvrouw_in_eene_delicate_positie.pdf

Rederijkers weekblad, 27 augustus 1869:

N°. 35. Vijfde Jaargang.

REDERIJKERS WEEKBLAD,

TEVENS

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH REDERIJKERS-VERBOND.

Dit Weekblad verschijnt geregeld iederen Donderdag.

Alle stukken de Redactie of Uitgave betreffende, gelieve men te zenden aan het adres van J. G. ANDRIESSEN & ZOON, Boekdrukkers-Uitgevers te UTRECHT.

Inzending van stukken vóór 's Woensdags.

DONDERDAG

27 Augustus.

De **Abonnementsprijs** is *f* 1.50 kwartaal, *franco* door het geheele Rijk. Men abonneert zich voor niet minder dan een geheelen Jaargang.

De Prijs der **Advertentiën** is van 1—5 regels *f* 1.—; iederen regel meer 10 Cents, behalve het zegelrecht.

Letterkundige Kamerkout.

Een enkel woord over *Een boze Eed* waarvan ik den hoofdinhoud in het vorig N°. mededeelde.

In langen tijd heb ik geen tooneelstuk ontmoet dat ik met zooveel genoegen gelezen heb.

Vooreerst is het vol handeling; de voorvallen, die zeer natuurlijk op elkander volgen en uit elkander voortvloeien, houden ons voortdurend bezig. Lange alleenspraken en bespiegelingen (vreemd aan het natuurlijk leven des menschen) zijn vermeden en de handelende personen spreken, zooals men zich kan voorstellen dat ze gedaan kunnen hebben.

Daarbij is de taal vrij van die vreemde en verouderde woorden, die in Hofdijks werken niet vreemd zijn en die, als gebruikelijk in den tijd der handeling, wel gebruikt mogen worden maar af te keuren zijn, omdat het meerendeel der lezers of hoorders ze niet meer verstaat en het stuk bij lezing of opvoering dus òf inspannend òf onverstaanbaar wordt.

De karakters zijn uitnemend volgehouden en als werkende maat, toon en wat niet al, alles moet nauwkeurig uitkomen. We zijn te *letterlellerig*. Onze naburen dichten voor het *gevoel* en voor het *gehoor;* bij ons is het *oog* voor één, ja misschien voor twéé derden in de uitspraken van de rechtbank der kunst[1]).

Allermerkwaardigst is in de *Tijdspiegel* een stuk van den heer Roorda van Eijsinga, getiteld: *Cremer en zijn roman;* vooral troffen mij daarin deze regelen:

„d'Esquiros[2]) spreekt met zeker medelijden van onze Hol„landsche poëzie, en wijst op onze waterwerken, onze monu„menten tegen zee en rivieren, die eeuwigdurende buiten„en binnenlandsche vijanden, als de ware gedenkstukken van „den Nederlandschen dichtgeest. Met geen minder recht „noem ik de liefdadigheid de poëzie van Nederland. En de „drie grootste gruwelen van onzen tijd, onze koloniale poli„tiek, de slavernij der fabriekskinderen, de ontucht hebben „ook het onsterfelijk protest van drie onzer grootste dichters „te voorschijn geroepen, de *Max Havelaar* van Multatuli, „Cremers *Fabriekskinderen*, van Lenneps *Beschrijving van „het huis Mont-Athos.* Op dit gebied plukt het jonge *Neder-*

„*land* zijne lauweren en heeft Scheltema geschreven zijne „*Kinderen van het ijzeren varken.*„

Het slot der beschouwing is, dat Cremer zich ten doel gesteld heeft groote waarheden te verkondigen. Hij wil zedeleeraar, verbeteraar der menschen zijn, zóó als de schrijver en dichter dat *kan* dat moet zijn, zal hij zijner hooge roeping getrouw blijven. Cremer beproefde dat in schetsen, in novellen, in tooneelstukken, thans in een roman. Zal iemand het wagen te bedillen zoo hij niet in *alle* vormen slaagde?

Wij achten ons gelukkig eenen Cremer te bezitten en we gevoelen zijne roeping, we begrijpen zijn streven; en juist daarom is in gemeld stuk zoo uitnemend gezegd:

„*Een geboren kunstenaar als* Cremer *behoeft de kunst slechts „te verstoolen, om de hoogste kunst deelachtig te worden.*„

Wenn die Glocke soll auferstehen
Muss die Form in Stücken gehen.

(Schiller).

of in Cremers woorden: „Het oude en het nieuwe orgel.„

En hiermede, tot wederziens.

Zaandijk, 22/8. T. H DE BEER.

Opregte Haarlemsche courant, 17 september 1869:

M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF en D. A. THIEME geven uit:

ANNA ROOZE,

DOOR

J. J. CREMER.

Tweede Druk, in post-8°, 3 deelen, met staalvignetten. Prijs, gebonden in heel linnen vergulde bandjes *f* **6,50**, ingenaaid *f* **4,80.**

Algemeen dagblad van Nederland, 26 september 1870:

Grand-Theater in de Amstelstraat,

van A. VAN LIER.

Voorstellingen door het Rotterdamsche Tooneelgezelschap onder Directie van ALBREGT en VAN OLLEFEN. MAANDAG 26 September. **Anna Rooze.** Tooneelspel in 8 Tafereelen door J. M. Haspels, bewerkt naar den roman van dien naam door J. J. Cremer. (Nooit op eenig tooneel vertoond.)

Diploma's en Vrij-Entrées niet geldig Aanvang 8 ure.

Prijzen der plaatsen: Balcon *f* 1.50; Loge *f* 1.25; Parterre *f* 1.—; Loge-Gallerij 60 Cts.; Gallerij 40 Cts.

Het Bureau is dagelijks geopend.

Hoornsche courant, 30 oktober 1870:

genomen »dramatische vorm" wel de meest geschikte is om eene rechtsvraag op grondige wijze in een tijdschrift als de *Gids* te behandelen, al kan men zich geheel vereenigen met de keuze van dien vorm wanneer *Cremer* in zijn roman »*Anna Rooze*" de nadeelen der preventieve gevangenis in het licht wil stellen.

Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage, 5 december 1870:

Societeit: „DE VEREENIGING",
KAZERNESTRAAT.

Derde Voorstelling door het Tooneelgezelschap van den ROTTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, onder directie van

ALBREGT & VAN OLLEFEN,

op WOENSDAG, 7 December 1870.

Anna Rooze, Tooneelspel in 8 Tafereelen, door J. M. Haspels, bewerkt naar den roman van dien naam, door J. J. Cremer. (*Nooit vertoond.*)

De Heer J. J. Cremer zelf heeft welwillend eenige wijzigingen in het Tooneelspel aangebracht en een paar Tafereelen er van bewerkt. (11221)

Aanvang ten 7 ure.

Prijs der plaatsen ƒ 1. — 12 Abonnementskaarten ƒ 9.

Het Bureau tot het bespreken van Plaatsen is geopend Woensdag, van 10 tot 3 ure.

Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage, 9 december 1870:

De moeijelijke taak om een uitvoerigen roman tot een tooneelstuk te verwerken, dubbel moeijelijk wanneer het een werk geldt als de *Anna Rooze* van Cremer, met zijn overdaad van hoofdfiguren, kan gezegd worden met verdienste te zijn uitgevoerd door den heer Haspels, bijgestaan door den schrijver van den roman, die zijn naam aan het stuk heeft geleend.

De opvoering van de *Anna Rooze*, die gister avond door het tooneelgezelschap Albregt—van Ollefen in de *Vereeniging* plaats had, heeft ons daarvan overtuigd. Wij zullen daarover, in dit oogenblik van nationalen rouw, niet in bijzonderheden treden. Toch wenschen wij reeds dadelijk te constateren dat de hoofdfiguren, die in dit tooneelspel op den voorgrond treden, over 't geheel genomen, deels uitstekend, deels hoogst verdienstelijk werden wedergegeven en de eind-

Algemeen handelsblad, 26 september 1870:

GRAND THEATRE Amstelstraat, van A. VAN LIER.
Voorstellingen door het Rotterdamsche Tooneelgezelschap onder directie van Albregt en van Ollefen.
Maandag 26 September. *Anna Rooze*, tooneelspel in 8 tafereelen, door J. M. Haspels; bewerkt naar den roman van dien naam, door J. J. Cremer. (Nooit op eenig tooneel vertoond.)
(Aanv. 8 ure.)

Het vaderland, 28 september 1870:

daden behoort ook de gisterenavond in de zaal van *Diligentia* door den heer J. J. Cremer gehouden voordracht eener *nieuwe* Over-Betuwsche novelle, getiteld *Bella Roel;* een weldaad voor de gewonden en zieken op slagveld en lazareth, maar waarvan zich tegelijk het talrijk publiek, dat de zaal geheel vulde, kwam te goed doen. Wij durven verzekeren, dat deze nieuwe Over-Betuwsche novelle niet bij de vorige achterstaat.

Evenals in 't *Pouwenwerke* spieelt ook de boerenhoogmoed of verwaandheid, welhaast tot waanzin geklommen, in *Bella Roel* de hoofdrol, hier echter geen verwaandheid op geld, maar op boeren-»wies-geleerdheid." — Govert Ros van 't Hoenderarf is rijmelaar, en verbeeldt zich dichter te zijn. In handen van zelfzuchtige vrienden — echte typen van *nos bons villageois,* — die op de dwaasheid van den rijken jongen boer speculeeren, ziet hem zijn goede engel Bella Roel, door hem ter wille van zijn roem als »Govert Ros, den dichter" verstooten, van dwaasheid tot krankzinnigheid voortgezweept, totdat zij het is, die hem redt, wanneer de brand uit het broeiend hooi op het verwaarloosde Hoender-arf, een einde dreigt te maken aan het leven van den zarmen krankzinnigen mins." — Eind goed al goed! is natuurlijk ook op deze novelle toepasselijk.

De heer Cremer is teekenaar-moralist, en als hij zijn novellen voordraagt, daarenboven acteur.

Vandaar, dat de meest aangrijpende passages steeds die zijn, waar hij zijn hoofdpersonen in de eenzaamheid bespiedt en het spel hunner gewaarwordingen en hartstochten vertoont. Bella bij de waai-kolk, Bella in het karnhuis; Govert op »'n studderkaomer," naar de kast gaande en zich voor den spiegel een witten das aanpassende, tegen dat men hem burgemeester zal maken; het geheele tooneel in het karnhuis tusschen Bella en Govert, na den avond, waarop Govert zijn woord aan zijn meisje gebroken heeft om 't gedicht in den zak te houden; dat alles behoort tot de beste stukjes, die Cremer ooit gemaakt heeft. En wat de stukken betreft, waar de moralist bij den teekenaar bijna geheel op den achtergrond treedt, de grootere teekeningen, daaronder noemen wij in de eerste plaats het schetsje, waarmee het verhaal opent, de eerewacht van het »boeren jong-volk" te paard, langs den dijk dravende om den nieuwen burgemeester te gaan inhalen, terwijl Bella tegen de glooiing van den dijk bij een boom staat; voorts het geheele feest bij den burgemeester, die zoo natuurlijk blijft steken in zijn »aanspraak." Over de onzes inziens dikwijls te gezochte en overdreven symboliek, die de heer Cremer in allerlei détails tot opsiering van zijn, door hun eenvoudigheid zoo ware, tafereeltjes uitstrooit, willen wij niet twisten: quaestie van smaak! De gesprekken, alleenspraken en overleggingen, die hier en daar voorkwamen, hadden, meenden wij op te merken, korter kunnen zijn, of althans meer afwisseling kunnen aanbieden.

Maar zoo het publiek van tijd tot tijd minder opgewekt scheen, wanneer Govert en Bella rustig aan 't praten waren; of wanneer over de *Heilloosems en vruchten* als titel van Goverts gedichtenbundel en als wezenlijke benaming van graan en veldvruchten, of over het ijlipen der musschen nevens den zang van den nachtegaal gefilosofeerd word; of wanneer de waanzinnige over Koning David en Salomo aan 't mijmeren was; zoo wijte de heer Cremer het slechts daaraan, dat het publiek is gelijk de kinderen, die als men hun zoo fraai als de heer Cremer dat doet, de tooverlantaarn van 't Overbetuwsch menschenleven vertoond heeft, ongeduldig worden, wanneer de toelichting een oogenblik iets volgende tafereeltje" wat lang ophoudt.

Door de geabonneerden van den Kon. Fr. Schouwburg zijn, bij de gisterenavond gehouden stemming, *afgewezen* Mme Beauchamp, als jeune première, jeune premier rôle, fort jeune premier rôle, met 27 *voor* en 38 *tegen*, en Mme Brassine als ingénuité, jeune première, met 34 *voor* en 30 *tegen* (volstrekte meerderheid is bij de keuze niet voldoende).

Al behoorde de avond van Zaterdag jl. niet meer tot die »schoone avonden aan 't Scheveningsche strand" doorgebracht, toch had nog menig Hagenaar opera en stadgenoegens prijsgegeven om zich op het terras van het Groot Stedelijk Badhuis te Scheveningen te komen verlustigen in het laatste vuurwerk, dat in dit jaargetijde aldaar werd afgestoken. En waarlijk, het kunstig werk van den heer Van der Brugh uit Amsterdam verdiende alleszins de uitbundige toejuichingen, terwijl vooral het slotstuk: een hulde aan de badgasten, aller bewondering uitlokte en waardig de kroon zette op die reeks van schoone vuurwerken, die de heer Van der Brugh dit jaar op het Badhuisterras ontstak.

Reeds hebben vele badgasten, vooral die in het dorp logeerden, Scheveningen verlaten, en weldra kan men de officiële sluiting van het badseizoen verwachten, dat zich, niettegenstaande den storm der tijden, door rust en kalmte onderscheidde.

Gisterenavond werd een grenadier aan den hoek van de Veenestraat en Spuistraat door een vrachtwagen, die wat al te hard reed, over zijn been gereden, waardoor hij eene lichte kneuzing bekwam. Tegen den koetsier is proces-verbaal opgemaakt.

Met 1 October e. k. is benoemd tot Rijksboekhouder ten kantore der in- en uitgaande rechten en accijnsen te 's Gravenhage, de heer H. Heetjans.

De heer jhr. J. F. Van Thye Haunes, kolonel der genie, kommandant in de 1ste stelling te Utrecht, is tot kommandeur der orde van de Eikekroon benoemd.

Den 24 dezer is in deze residentie overleden de heer dr. J. H. C. Basting, eerste off. v. gezondheid der 2e klasse, eerelid der Nederl. Vereeniging onder het *Roode Kruis* enz.

Naar wij vernemen, zal de Weleerw. heer ds. C. E. v. Koetsveld aanstaanden Zondag, in de Willemskerk, zijn 40-jarige evangelie-bediening vieren. Sedert 1848 is Z. W. E. W. leeraar bij de Ned. Hervormde Gemeente te dezer stede.

De veestapel van Nederland was op 31 Dec. 1869 samengesteld als volgt:

Prov. Noord-Brabant 31 972 paarden, 207 ezels en muilezels, 177 895 runderen, 51 043 schapen, 35 365 geiten en bokken, 46 243 varkens; Gelderland 33 457 p., 968 e. en m., 178 947 r., 85 876 s., 40 203 g. en b., 64 469 v.; Zuid-Holland 38 280 p., 599 e. en m., 206 146 r., 59 267 s., 10 477 g. en b., 26 686 v.; Noord-Holland 21 277 p., 563 e. en m., 145 609 r., 215 241 s., 5075 g. en b., 21 662 v.; Utrecht 12 189 p., 393 e. en m., 81 380 r., 34 568 s., 7001 g. en b., 20 147 v.; Zeeland 24 064 p., 218 e. en m., 54 926 r., 37 374 s., 4273 g. en b., 19 151 v.; Friesland 23 169 p., 51 e. en m., 209 377 r., 118 986 s., 1279 g. en b., 9993 v.; Overijsel 16 362 p., 71 e. en m., 121 700 r., 45 677 s., 8714 g. en b., 23 872 v.; Groningen 26 806 p., 44 e. en m., 96 197 r., 80 493 s., 2197 g. en b., 15 173 v.; Drenthe 11 590 p., 14 e. en m., 64 400 r., 133 153 s., 4982 g. en b., 19 240 v.; Limburg 14 625 p., 72 e. en m., 72 813 r., 65 238 s., 11 106 g. en b., 33 258 v.

Geheel 253 791 p., 3100 e. en m., 1 409 480 r., 926 007 s., 130 672 g. en b., 299 894 v.

Op. 31 Dec. 1868 252 630 p., 2966 e. en m., 1 368 175 r., 950 054 s., 133 532 g. en b., 290 173 v.

* **Amsterdam,** 27 September. — Gisterenavond had alhier de eerste voorstelling plaats van het aan Cremers roman ontleend tooneelspel Anna Rooze. Alle rangen waren goed bezet in den schouwburg van den heer Van Lier, alwaar het tooneelgezelschap onder directie van de Heeren Albregt en Van Ollefen zijn beste krachten besteedde om de uitvoering te doen slagen.

Het onder leiding van den auteur door den heer Haspels bewerkte stuk moge tot grondslag een episode uit den roman hebben, welke men liever door een andere en nog meer interessante zag vervangen; hier en daar zij het stuk niet vrij te pleiten van gerektheid, de vertooners gaven voor het meerendeel het bewijs hun rollen goed te hebben begrepen, vooral aan de heeren Van Ollefen (Otto Van Wall), Haspels(Lijning) en Albregt (Alexander Van Wall), maar misschien meer nog aan de dames Albregt Engelman (Trien), mej. Ruffa (mevrouw Lijning) en mevr. Corijn Heilbron (mevrouw Le Village) komt de lof toe, dat zij hun rollen voortreffelijk hadden opgevat. De hoofdrol was in handen van mevrouw S. De Vries; ook van deze mag gelden dat zij den goeden indruk niet verstoorde, al beantwoordde zij in leefijd en gestalte niet geheel aan hetgeen zich de lezers van den roman van Anna Rooze hadden voorgesteld. De heer Moor (Redly-Marler) vervulde zijn moeilijke rol met veel talent.

— Hedennacht is hier brand uitgebarsten in een loods, in de Plantage tusschen de Kerk- en Middenlaan; dank zij de spoedig aangebrachte hulp, was men de vlammen spoedig meester; maar men verhaalt, moet echter eenig in de onmiddellijke nabijheid gehuisvest zijn verbrand; nadere bijzonderheden ontbreken.

— Door de rechtzinnigen werden onder de kermisgangers strooibiljetten verspreid, welke met aanlokkende opschriften als »Een bankbiljet van *f* 1000" enz. de verkondiging van het Koninkrijk Gods ten doel hadden.

Rotterdam, 26 September. — Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van den heer Carl Schneider, dat hij hedenavond in de Hoogduitsche opera vierde, werd hem o. a. vereerd een keurig bewerkte bokaal — die der fabriek van den heer H. W. Van Loon alle eer aandoet — waarop gegrift stond:

»Herrn Carl Schneider zu seinem 25-jährigen Künstler-Jubiläum gewidmet von seinen Freunden.

Rotterdam 1845 — 1870."

Een album, bevattende de namen van hen, die voor dit blijk van hulde, den kunstenaar gewijd, hadden bijgedragen, was bij het geschenk gevoegd. (*N. R. Ct.*)

— Sedert eenigen tijd wordt geklaagd over opstuwing van water en opeenhooping van stoffen in de kolk der Keizerinnesluis alhier, ten gevolge van de spoorwegwerken ontstaande. — Vanwege het bestuur dezer gemeente is bij het Depart. van Binnenl. Zaken aanzoek tot opheffing dier bezwaren gedaan. Bereids zijn maatregelen ter voorziening genomen.

Utrecht, 26 September. — Gisteren vierde de *Utr. Vereeniging voor fabrieks- en handwerksnijverheid* in de lokalen van Buitenlust in de Maliebaan haar zesjarig bestaan; het muziekgezelschap *Euphonia*, benevens de leden van den zangcursus en van het zanggezelschap *de Harmonie* droegen in ruime mate het hunne bij, om dezen avond genoeglijk te vieren; terwijl door de opvoering van »de ingebeelde zieke" van Molière, door de begunstigers, een aangenaame afwisseling werd gegeven.

Deventer, 26 September. — Door de Arrondissements rechtbank alhier, zijn op de voordracht ter vervulling der vacature van kantonrechter te Ommen, de navolgende heeren geplaatst: mr. W. C. J. Alpherts, griff. van het kantongerecht te Goor; mr. Baart de la Faille, griffier van het kantongerecht te Doetichem, en mr. A. H. Frassinet, griffier van het kantongerecht te Enschedé.

Korte berichten uit het Binnenland. — Het stoomgemaal van den Elshout bij Arkel heeft de noodige verbeteringen ondergaan, en daarmee zal eerstdaags een definitieve proefmaling gehouden worden. — Te Brielle had men vergeefs gehoopt een deel van het garnizoen ook in vredestijd te zullen behouden. — Naar Baarle-Nassau en Valkenswaard zijn marechaussées gezonden om de grenzen af te zetten tegen uit België ontsnapte krijgsgevangen soldaten. — De laatste trein uit Utrecht naar Rotterdam is 1½ uur gisterenavond te laat aangekomen, omdat de locomotief in 't ongereede was geraakt en te Gouda door een andere moest vervangen worden. — De observatie-wachter aan de weerbaarheids-schietbaan te Delfshaven heeft door onvoorzichtigheid een schot gekregen boven de knie, zoodat zijn been is moeten geamputeerd worden. — Eergisterenavond is door den trein uit Duitschland op de brug te Westervoort een jongmensch overreden. — Eergisteren heeft de Zouaven-vereeniging te Rotterdam haar lokaal aan den Coolsingel aldaar ingewijd. — Door de rechterlijke autoriteit wordt onderzoek gedaan naar de oorzaken van den laatsten brand te Jutphaas. — De Utrechtsche schuttersvereeniging *de Eendragt* heeft tot besluit der buitengewone schietoefeningen met Floberts patronen een wedstrijd gehouden. — Een 9-jarig meisje, een dochtertje van den spoorwegconducteur Smits, heeft te Utrecht een 7-jarig jongetje, dat in 't water gevallen was, zoolang boven gehouden tot er hulp kwam. — Te Utrecht is bij een gegoed burger een vaatje in den kelder leeggeloopen, inhoudende 100 liter jenever, die onze deftige Utrechtschman tegen den winter had »opgedaan." — Uit een uitvoerige dagorder van kol. Weitzel aan het 2ereg inf., voorkomende in de *Arnh. Ct.*, blijkt o. a., dat van de 2756 opgeroepen milicians bij dat regiment slechts 7 zonder opgave van wettige redenen zijn weggebleven. — Woensdag speelt te Arnhem de Elberfelder kapel onder directie van den heer Urly Gutekind. — Te Warffum is een bestuur benoemd, dat een reglement zal maken voor een Vredebond, die een adres zal opzenden als dat van Goes. — Mr. B. J. Muller, kommandant der dd. schutterij, heeft van de officieren der Heemsteedsche rustende schutterij, wier oefeningen de heer Muller dezen zomer heeft geleid, een zilveren beker gekregen. — Bij Dalfsen is een jonge koe door een locomotief van den spoorweg af in 't weiland geworpen zonder dat het dier schade leed. — Schipper v. d. S. van de Punt in Drenthe heeft zijn schip, zijn vrouw en twee kinderen verlaten en *f* 600 meegenomen. — Zaterdagavond heeft een huzaar te Zuifen in een herberg een burger dermate mishandeld, dat deze in bedenkelijken toestand naar het gasthuis is vervoerd. — Op den spoorweg van Emmerik naar Arnhem heeft zich Zondag, even voordat de locomotief de brug bij Westervoort zou oprijden, een man op de rails geworpen om zich door den in volle vaart zijnden trein te laten verpletteren. Hoewel de machinist dadelijk stopte, was de trein reeds te dicht genaderd bij den ongelukkige, wiens lichaam letterlijk door midden werd gesneden.

Leger en Marine.

De luit.-gen. Engelbregt, bevelhebber der ontbonden 1e divisie, zal den 4en October weder als inspecteur van het wapen der inf. optreden, en de gen. maj. Van Kellner, bevelhebber der ontbonden 2e divisie, weder als inspecteur van het wapen der artillerie.

De wetenschappelijke cursussen tot opleiding van onderofficieren der inf. tot 2e luits., respectievelijk te 's Bosch en Maastricht, zullen op 1 Oct. weder aanvangen.

Het detachement pontoniers, gestationeerd te Bommel, vertrekt den 27n dezer weder naar Dordrecht.

Ten gevolge van het opheffen van het hoofdkwartier zullen alle daarbij gedetacheerde officieren naar hunne vorige regimenten terugkeeren.

Onderwijs.

Hooger Onderwijs.

Aan de polytechnische school te Delft zullen, gedurende den aanstaanden winter, door den heer Stieltjes colleges gegeven worden over de verdeelig van ons land.

Men vernemt, dat ook Gedeputeerde Staten van Groningen heden hebben besloten tot het opzenden van een adres aan Z. M. den Koning, waarin op het behoud der Hooge school van Groningen wordt aangedrongen.

Middelbaar Onderwijs.

In den gemeenteraad te Goes heeft de voorzitter onder de reorganisatie der Fr. meisjesschool medegedeeld, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken geneigd is een subsidie van *f* 3000 toe te staan voor een H. B. voor meisjes.

Op 23 dezer werd te Zaandam een cursus van middelbaar onderwijs voor vrouwen geopend, door de welwillende medewerking van een drietal leeraren der H. B. aldaar, de hh. A. Pelt, mr. E. Van Lier en J. W. Weevers. De cursus omvat het onderwijs in wis (reken-)kunde, Italiaansch boekhouden, natuurkunde en staathuishoudkunde.

Lager Onderwijs.

De raad der gemeente Schoterland heeft besloten met 1871 de tractementen der hoofdonderwijzers te verhoogen en het altaram tantum der prov. aan te vragen. Verder zullen drie scholen een aanmerkelijke vergrooting ondergaan, en is besloten in eenige scholen het hulppersoneel te vermeerderen.

De gemeenteschool te Nieuwenhagen blijft sedert geruimen tijd gesloten uit gebrek aan geschikt lokaal.

Op den 1n en 2n October a. s. hoopt men het 50-jarig bestaan van het Jongeheeren-Instituut te Zeist feestelijk te herdenken.

De acte-examens te Groningen zullen plaats hebben als volgt: op 3 en 6 Oct. tot hoofdonderwijzeres; 7 en 8 Oct. wiskunde; 10 Oct. teekenen; 14 Oct. Fransch; 15 Oct. Hoogduitsch; 17—20 Oct. tot hulponderwijzeres; 21 Oct. landbouwkunde.

Kerknieuws.

Hervormde Kerk.

Beroepen te Hilversum, G. De Boer te Ouderkerk a/d IJsel.
Aangenomen Blokzijl, door J. W. A. Woldringh, cand.
Bedankt voor Wijk, door G. J. Ormel te Loon op Zand.

Dagblad van Zuid-Holland en sGravenhage, 5 december 1870:

Societeit: „DE VEREENIGING",
KAZERNESTRAAT.

Derde Voorstelling door het Tooneelgezelschap van den ROTTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, onder directie van

ALBREGT & VAN OLLEFEN,

op WOENSDAG, 7 December 1870.

Anna Rooze, Tooneelspel in 8 Tafereelen, door J. M. Haspels, bewerkt naar den roman van dien naam, door J. J. Cremer. (*Nooit vertoond.*)

De Heer J. J. Cremer zelf heeft welwillend eenige wijzigingen in het Tooneelspel aangebracht en een paar Tafereelen er van bewerkt. (11221)

Aanvang ten 7 ure.

Prijs der plaatsen ƒ 1. — 12 Abonnementskaarten ƒ 9.

Het Bureau tot het bespreken van Plaatsen is geopend Woensdag, van 10 tot 3 ure.

Het vaderland, 9 december 1870:

trein van Chislehurst naar Windsor gereden, waar zij aan 't station door lord Charles Fitzroy o. a. namens Koningin Victoria werden afgewacht en vervolgens in de op hen wachtende Koninklijke rijtuigen stapten, die hen naar Windsor Castle overbrachten. Langs den weg derwaarts was een zeeuw niemwegiergen gerchaard, die de ex-Keizerin toewuitten en begroetten, hetwelk door haar met grateuse buigingen en glimlachjes werd beantwoord. Zij en haar zoon zagen er bijzonder goed uit en schenen zeer wel in hun schik te zijn, vooral wegens de ontvangst, welke hun te heart viel. Het bezoek bij Koningin Victoria duurde ruim een uur.

Bij Lizard Point in Engeland zijn vier pakketten gevonden met brieven, die waarschijnlijk van uit Duitsland weggeworpen uit de luchtballon, die den 23n o. d. den Eidydoense vaartoren is gezien. De brieven dragen het postmerk Parijs 28 November. De ballon is waarschijnlijk met den zuidenwind weggedreven en verdwenen.

De *P. & O. Steam Navigation Co.* hield dezer dagen haar algemeene vergadering te Londen, waarop o. a. medegedeeld werd, dat de nieuwe boten zoowel in spoed als in minder luxueuzen dienst aangebonden. De *Australia*, een dezer, had o. a. een tocht met volle lading van Alexandrië naar Singapore gemaakt met eene snelheid van 10¾ kn. en metens kolenverbruik van 35 ton daags.

De oorlog had een nadeeligen invloed op de Mastschappij uitgeoefend, daar de geheele handel tusschen Marseille en het Oosten had opgehouden en de handel in Azië, vooral op China en Japan, bijna geheel stilstond. In het laatste najaar was o. a. bijna geen zijde uit Europa vervoerd, welk vervoer anders een zoo gewichtig artikel was voor de mastschappij.

Van het Suez-kanaal werdt, sinds het verslag mededeeldelijk, weinig gebruik gemaakt, vooral niet door de maatkoeten. Het Kanaal was nog niet geopend maar, om het gebruik toestaaren van boeten, die door de Mastschappij aan het Gouvernement verschuldigd waren voor ieder oogenblik later aankomst.

In het afgelopen dienstjaar heeft de Mastschappij geen enkel schip verloren.

De geest van zuinigheid begint in Engeland zeer door te dringen. Het hof van *Queen's Bench* in Westminster-Hall is op half licht gesteld. Tom'dezer dagen de opprechter over de duisternis klaagde en gelastte dat er meer gas moest worden opgestoken, ontving hij ten antwoord dat dit niet kon en.... men zelfs een paar kazeuen voor zijn lordschap neder.

De *Daily News* vindt dat het hoog tijd wordt dat de Engelsche dagbladpers een verbond sluite om den heer G. F. Train, — den kosmopoliet-republikein, met zijne dwaze pretensies, dolle plannen en bespottelijken eigenwaan te woppriemeren". Ne, naar aanleiding van de gebeuren door ons medegedeelde aankondiging ajuur in Engeland, tamelijk den drank met hem gestoken te hebben, zegt het blad, dat woppriemeren" het eenige middel is om een algemeenen ramp, zoonls de heer Train is gewoorden, te vermijden. In dit land, zegt de *St. N.*, kunnen wij, — afschoon de meestelijke natuur zoms zwak genoeg is om te wenschen dat het mogelijk ware, — iemand, die het publiek vervoert met zijn dwaasheden, niet maar kort en goed in een gekkenhuis opsluiten. Wij zijn even hulpeloos tegenover hem als de burger, wiens eenvoegenst wordt geprikkeld door het onophoudelijk geeuw van het orgel om den hoek. De reuchen van den individo moeten geduldiegd worden; wij mogen ons niet bemoeien met de zinsuoesten van onzen buurman, als hij hij toeral houdt van valsch gespeelde deuntjes; en wij kunnen een stoel- of tafelrodeuwer, wiens doorlitingsuoo steu de soldering dreigt te doen spijlen, den mond niet stoppen. Maar als de journalisten en plichtig verband willen sluiten om den vijand te ignoreren, zou hij wellicht uit wanhoop beginnen zijn ing te breiden. Zoo wij in deze kolommen iets gelaten hebben om de betekenis te vermoederen van een man, dien men van den beginne af moest hebben laten loopen, doen wij thans beste met het vooruit, dat wij opgeven. Hij kan dan nog adverteeren of aanplakbiljetten laten maken; maar die kost geld, en zijn onbestemchigheid heeft dan geleegenheid om te schetteren.

De Schach van Perzië zal weder een hedevaart ondernemen naar Kerbela. Zijn gevolg zal bestaan uit 2000 personen, waaronder al zijn Ministers, en men berekent, dat zich bovendien ongeveer 10 000 menschen aan den tocht zullen aansluiten. De Schach heeft de uitgaven, die ek ambtenaar zich daarvoor moet getroeien, zelf vastgesteld, en men verwigtt een denkbeeld van die uitgaven, wanneer men leest, dat de Minister van buitenlandsche Zaken van zijn Vorst de gemalige beschikking heeft erlangd om slechts 750 000 franco uit te geven; minder dan 50 000 franco kunnen er geen ambtenaar af.

De Schach heeft Dinchatzepe den 15den September verlaten. De Turksche gezant heeft zich bij de hedevaartgangers aangesloten, daar Kerbela aan den Sultan hoort.

»Gravenhage, 8 December.

Prins Frederik Karel rukt in zuidwestelijke richting, de Loire volgende, op naar Tours, en Gambetta zal dus opnieuw in de gelegenheid gesteld worden om de kracht van zijn leger te beproeven, dat volgens hem nog altijd in uitmuntenden staat is. Nu de Republikeinsche Regeering door de organisatie en het manoeuvreeren van de Loire-armee meer bekwaamheid heeft getoond dan de Keizerlijke Regeering ooit vermocht heeft, haar eer heeft gered, ware het wenschelijk dat zij den nutteloozen tegenstand opgaf; het schijnt echter dat de leden der Regeering zich maar door hun geweld dan door hun verstand laten besturen.

De brieven uit Tours, zoowel als die uit verschillende andere steden van Frankrijk, gelopen overigens van de opgewondenheid en de blijde hoop, waarvan men er door de eerste berichten ontvreemd de indruk uit Parijs werd vervuld. Ook wordt uit Tours geschreven over de oppositie of reactie, welke Gambetta en zijne ambtgenooten er te bestrijden hebben. De onwettigheid der voorloopige Regeering en het uitstellen der verkiezingen zijn steeds het thema dier oppositie. Maar, vraagt men, worden de besluiten van Gambetta dan niet, geheel Frankrijk door, vrijwillig, ja met liefde gehoorzaamd, en zouden de verkiezingen niet het zein zijn tot talrijke conflicten tusschen partikuliere belangen en het nationaal belang; zou er geen gebruik van gemaakt worden om den wreke tot eiken prijs en een door een Europeesch congres goedgekeurden Koning aan Frankrijk op te dringen?

Uit Lyon werdt van 4 December nog niets geschreven over de groote nederlag van Garibaldi. Alleen worden nadere bijzonderheden medegedeeld omtrent de mislukte expeditie op Dijon. Voorts werdt verzekerd dat Garibaldi zich te Autun nog altijd staande hield tegen de aanvallen der Duitsche troepen, die genoodzaakt zouden zijn geweest tot een achterwaartsche beweging ten einde versterkin; af te wachten. Een korps van 1800 franc-tireurs dat zich van Garibaldi afgescheiden en op Creusot teruggetrokken had, zou zich weder bij hem gevoegd hebben.

De generaal Manteuffel rukt na de bezetting van Rouaan op naar Havre; men zegt, dat de Duitschers zeer op het bezit van een haven in het Kanaal zijn geteld om hun leger uit Duitsland, dat langs een veel korteren weg, te laten provianderen.

De NOORDDUITSCHE Regeering maakt hongen eerst met de verdragen van de Zuiddeutsche Staten. De *Prov. Corresp.*, het organ van Von Bismarck, gaf gisteren een bedreiging tegen het niet aannemen der verdragen, en van officieuse zijde werdt zelfs meegedeeld, dat Von Bismarck een Kabinets-quaestie zal maken van de zaak. Men weet dat Von Bismarck voor geen volkvertegenwoordiging zijn staatkunde opgeeft, en wij moeten die officieuse mededeeling waarschijnlijk in deszen zin opvatten: beslenk wel wat gij doet, gij kunt mij niet missen, en ik wil dat die verdragen worden aangenomen.

De amendementen op de verdragen met Zuid-Hessen, Baden en Wurtemberg zijn dan ook reeds verworpen en deze in derde lezing aangenomen. Men weet, dat de bezwaren echter hoofdzakelijk het verdrag met Beieren gelden, maar tegenover de pressie der Regeering is het niet waarschijnlijk, dat dit verdrag zal worden afgestemd.

De eenheid van Duitschland is een zaak, die bijna overal in Europa sympathie vindt, maar de wijze waarop zij tot stand komt, strookt zeker wel het minst met de volkenrechtelijk bestaande gebeuren van Versailles onderhandeld, de verdragen rolden als uit een hoogere wereld, en de Regeering legt ze voor den vorm de Volksvertegenwoordigers voor, maar ondertusschen der bedreiging van *straf*, wanneer er eenige verandering in wordt gemaakt.

De Rijksdag zal zich teenens moeten haasten, want den 10n en in geen geval later dan in het begin der volgende week zal hij gesloten moeten worden, om plaats te maken voor den Pruisischen Landdag, die evenmoet inderdaad de gelegenheid zal moeten onderzoeken en de begrooting of de kredietwetten voor het volgend jaar afdoen.

De Keizerskroon zal waarschijnlijk nog aanleiding geven tot een moeilijke quaestie; de Pruisische kroon is door Wilhelm genomen van het altaar, en daarmee het supranaturalistische karakter van die kroon aangeboden; maar hoe zou te handelen met een kroon, die per brief door vorstelijke, maar toch aardsche stervelingen wordt aangeboden?

De uitslag van de verkiezingen voor den Landdag in Wurtemberg is voorloopig gunstig voor de Regeering: van de 92 afgevaardigden zijn 27 voor, 15 tegen het verdrag met den Noordduitschen Bond. De volkspartij verloor in 4 districten 42 aanhangers; slechts 2 leden van deze partij zijn tot dusver verkozen.

De groote sociale hervorming in RUSLAND, waarmee de Keizer is voorgegaan door de opheffing van de lijfeigenschap, vindt krachtige ondersteuning in de vertegenwoordiging van het Gouvernement van Petersburg; deze zal namelijk bepalingen vaststellen, waarbij het individueel grondbezit en persoonlijk eigendom in dat Gouvernement wordt ingevoerd. Totnogtoe werd het land in alle gemeenten om de 9 jaren verdeeld onder de mannelijke bewoners en verloot, en was de gemeente in haar geheel aansprakelijk voor het opbrengen der belastingen; beide onde, echt Slavische instellingen zullen nu worden opgeheven, en men verwacht, dat die maatregel de verontwaardiging zal opwekken van de oud-Russen, die in die oude instellingen een waarborg meenen te vinden tegen den sociaien kanker van West-Europa, — het proletariaat.

In het nieuwe Congres der VERENIGDE STATEN, dat 5 Maandag geopend werd, zal waarschijnlijk het pleit van Vrijen Handel tegen Monopolie, Protectie & Cie. in 't voordeel van den eischer worden beslist. Tuttogtoe maakte hun vaatbonden aan het beschermend stelsel de grootste zwakheid der republikeinsche (liberale) meerderheid uit; doch langzamerhand is in den loozen dezer partij, voorgeleid door de zadelsiige onderwinding der hoogte tarieven, verschil van zienswijze ontstaan. Bij de laatste verkiezingen zijn even veertigtal congresleden gekozen, zuiver republikeinsch-gezind, doch alleen op dit punt afwijkend van het programma binnen partij, dat ze warme voorstanders zijn van het vrije handelsstelsel. Deze stemmen, gevoegd bij die der democraten, geven eene meerderheid aan de *free-traders* in het Congres, waarvan zij stellig gebruik zullen maken om tariefshervorming te bewerken.

TELEGRAMMEN.

Van het oorlogstooneel.

München, 7 December.

Het Ministerie van Oorlog alhier heeft een telegrafisch bericht ontvangen over het aandeel van het Beiersch legerkorps, onder leeid van Von der Tann, aan de gevechten tegen het Fransche Loire-leger.

Op den namiddag van den 4n dezer werd een aanval des vijands afgeslagen bij Nonneville en Villeneuve Château (linie Patay-Orgères). Op den 2n werd een zegeveend gevecht geleverd bij Beauvilliers en Coury, en trek het korps voort tot Loigny en Lumeau. Op den 3n werd een kleiner gevecht geleverd bij Loigny en rukte het korps voort tot aan het bosch van Orléans. Op den 4n werd een groote slag bij Orleans geleverd, waaraan het korps een belangrijk deel had. Het rukte onuitwerkt middenrecht de stad binnen. Bij dit laatste gevecht veroverde het zes stukken geschut en nam 2000 Franschen gevangen. Gedurende de 4 dagen verloor het korps 133 officieren en ongeveer 3000 man.

Beijlin, 7 December.

De *Darmstädter-Zeitung* heeft een telegraam van Prins Ledewijk aan den grootheertog van Hessen mede, waarin gemeld wordt, dat onze troepen gisteren te Orleans zijn binnengerukt, en dat heden de marsch naar Tours aal worden vervolgd. Het verlies der Hessische divisie was niet aanzienlijk geweest. Zij had zich kunnen verovered.

Tours, 7 December.

Ten gevolge van de benoeming van een commissie van onderzoek over de outwinning van Orleans, heeft Aerolide de Paladine zijn ontslag genomen. Beerbaki kommandeert thans twee legerkorpsen in plaats van een. Palliéres voert bevel over eenige, zeer weinig opgeleidbaarheidsgroepen van mij niet benoemd. Over de krijgsverrichtingen van het Fransche leger of van de Pruisen sedert de ontruiming van Orleans geen enkel bericht.

Lille, 7 December.

De gemeenschap tusschen Havre en het overig gedeelte van Frankrijk is geheel verbroken. De Pruisen rukken naar Havre op.

Men zegt, dat er te Werecq (dep. Aisne) een schermutseling plaats heeft gehad, waarbij beide partijen gelijke verliezen leden, en 47 Franschen gevangen zijn.

Londen, 8 December.

De heer Benedetti kwam in een brief op tegen de beschuldigingen, tegen hem ingebracht; hij beloofd weldra ophelderingen openbaar te maken.

De Morning Post raadt de omzidd-lijke bijeenroeping aan van de Nationale Vergadering.

Brussel, 7 December.

De *Indépendance* maakt verschillende officiele brieven openbaar van Ingenieur Lambert van Duitschland, waarin gesproken werdt tegen een Bonapartistische restauratie en tegen de gratie verspeeding onder de gevangenen van het imperialistisch leger. Had de *Drapeau*, De *Indépendance* wegt er bij, dat hij aangaa collectieve protesten al openbaar maken.

Berlijn, 7 December.

Door de officieuse bladen werdt medegedeeld, dat de Fransche Regeering het voornemen heeft bonden naar eene Conferentie over het vraagstuk der Zwarte-zee onvoorwaardelijk heeft aangenomen.

Naar verondersteld werdt, heeft graaf Von Bismarck besloten om van de aanneming of verwerping der met de zuidelijke Staten gesloten verdragen eene Kabinets-quaestie te maken.

De *Staats-Anzeiger* meldt, dat de bijeenroeping van den Landdag waarschijnlijk tegen den 14en December zal plaats hebben.

Madrid, 7 December.

De *Opinione Nationale* maakt melding van een gerucht volgens hetwelk de heer Mont zwanger zou gaan van het plan om voor te stellen, voor twintig maanden de belang der interessen van de binnenlands be schuld te schorsen, aa een overeenkomst, met de voorzaamste fondsen hondere; voorts eene leening te sluiten, waarbij voor vijf jaren de revenuën uit de tabakswinkels zouden worden verpfandd. Aa. zou 25 p|C. — Men zegt, dat zijn ron het ejfer van het budget ten behoeve van de geenwelgebleek, aan de gedaten de bevoegdheid intende om de dotatie te verdoeien.

Madrid, 8 December.

Het is hier rustig. Prim en de Regeering werden door de oppositie-bladen hevig aangevallen.

Toronto, 8 December.

De officieuse bladen in Canada verlangen, dat men tegenover de Amerikaansche vissehers de meeste vrijheid aal toekaan, maar niet wijken voor de bedreigingen der Vereenigde Staten.

BINNENLAND.

's Gravenhage, 8 December.

Rechtsgeleerdheid.

Aan de *Arnh. Ct.* wordt uit 's Gravenhage berichtt, dat de vorming van een nieuwe Ministerie aan den Heer Heemskerk Az. zou zijn opgedragen. Wij mogenn ie kunnen mededeelen dat ook deze correspondent niet wel ingelicht schijnt. Sedert de heeren Fock en Broes hun aandaat tot de Kamer hebben verdragelgd is, zoo wij well onlnlicht zijn, dergelijke opdracht nog niet aan een ander stadsmaan gegeven.

Een van de Berlijnsche correspondenten der *Köln. Zeit.* klaagt, dat voor vreemdelingen de handelaving binnen rechten in Nederland zoo moeilijk gemaakt worden, dat zij dikwijls verhinderen, dat zij dikwijls achterwege moet blijven; bij de Noordduitsche Regeering zijn hiervoor reeds wels klachten binnengekomen.

Hier wordt vermoedelijk, gedoelt op de zekerheid, die vreemdelingen, welke hier te lande in rechten willen optreden, zoo verzocht wordt de vorderingen gehoorlijk zijn te stellen voor de kosten, schaden en interessen, waarin zij zouden kunnen verwezen worden, en op de uitsluiting van vreemdelingen, wanneer zij van de Provincialen Staten, tenzij bij uitdrukkelijke overeenkomst anders mocht zijn bepaald. De laatstgenoemde bepaling is zeker niet zeer wijgevig; de eerste schijnt ons echter toe in een goede rechtsgeleiding niet te kunnen genoit worden, daar zij ten dezen opzicht geen verband op den vreemdeling aan hebben en aan ongegronde eischen zou blootstaan.

Het denkbeeld van den heer Wolters, om thans de antirevolutionaire richting aan het bestuur te roepen, wordt door *De Heraut* bestreden. »Opvallend (zoo leest men daar) kan nooit tot schande strekken, en met de geestelijkheid voegt het zoo te handelen, dat we het volstrekt onmisbare voor een Ministerie missen, namelijk de mannen, die als Ministers kunnen optreden. Nom mag de eerste helft, die als vertegenwoordigers eener richting in de Kamer zitten, dan zoodeen ver in de smadelijke ongelijkheid komen, om eene plaatsen in de Kamer vacant te laten. Maar bovendien, een Ministerie kan in den constitutioneelen Staat niet optreden zonder eene parlementaire meerderheid, die het steunt."

Na voorts bedoeld te hebben, dat een antirevolutionair Ministerie op geen parlementaire meerderheid zoo kunnen rekenen, eindigt het artikel met deze woorden:

»Zoo we iets op onze vriienden vermoeiden, we zouden hun, als het a. b. c. bij het intreden van het staatkundig gebiedt, vóór alles deze les van levenswijsheid op het hart willen binden: acht alle dingen mogelijk, alleen niet, a eieen als Minister te zien."

Men herinnert zich, dat jhr. G. J. C. H. Van Nispen van Sevenaer voor eenigen tijd voor zijn benoeming tot lid van het hoofdbestuur van het Schoolverbond bedankt heeft, omdat hij zich met de beginselen van dit verbond niet kon vereenigen. De heer W. J. Van Welderen Rengers, voorzitter van het hoofdbestuur van het Schoolverbond, heeft naar aanleiding van dit besluit tot den heer Van Nispen een schrijven gericht, dat heden in de *Arnh. Ct.* is opgenomen. Daarin wordt opgemerkt, dat uit geen enkel besluit, noch uit eenige bepaling van het reglement van het Schoolverbond het streven kan worden afgeleid, om — zooiang men het ongemoeigaaan van alle andere middelen tot bestrijding van schoolvervaiin geloken is — de toevluchtt te nemen tot het bezoeken middel der schoolplichtigheid. Eerst dan, wanneer alle pogingen tot wegneming of verbetering der erkende volkswaal onvoldoende mochten zijn gebleken, zou de aanwending van dat uiterste middel ter sprake kunnen komen, dach ook dan zou het Schoolverbond levens het ongemoegzame zijner bemoeiingen en de aanleiddaad van zijn bestaan hebben erkend. Juist de grootste voorstanders der schoolplichtheid hebben of openlijk hun onderwerking aan het Schoolverbond ontzegd, of zich bejeerd om dauwerens een andere algemeene vereeniging op te richten, die meer radicale maatregelen bereiden wil.

Wat de overige bezwaren van den heer Van Nispen betreft, het Schoolverbond deelt de gewichtsomstelid van zijn zieheid van vertegenwoordiging; wat alle magelijke maatschappijen, waar het representatief stelsel is ingevoerd. De wegleiding eindelijk der bepaling van het reglement, waarin verbindiging van de godsdienstige gevoelens der leden werd voorgeschreven, had haar overtolligheid tot eenige verwarring in de gemoedieren, hoewel geen enkele daar gepleegd, die tot kreenking van godsdienstige gevoelens aanleiding heeft gegeven, en zal dat ook in het vervolg niet doen.

De aanneming van den heer Van Nispen was eenvoudig de toepassing der beginselen, die naar de heer Rengers vertrouwt, steeds de handelingen van het verbond zullen kunnenleiden. »Ons doel is: bestrijding van schoolverzuim en ongeregeld schoolbezoek — niets anders. Onze beginselen: bij dien strijd middelen te benigen, waarmede iedere ontwikkeld mensch, onverschillig van welke godsdienstige of politieke richting, zich zou kunnen vereenigen.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal is in tegen 13 December bijeengeroepen. Het *Dagblad van 's Gravenhage*, dat de bijeenroeping tegen 16 dezer aankondigde, was dus slecht ingelicht.

Bij de verschillende Departementen van algemeen bestuur werden op list van de in fascie zijnde Ministers eerlistsvoor de voorloopige regeling van den Staatsdienst voor 1871 ontworpen, aan bij de Tweede Kamer dadelijk aa haar bijeenkomst te worden ingebracht.

De Commissaris des Koninge in deze provincie heeft aan de burgemeesters een uittreksel dom toegezonnen uit den brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 28 November jl., betreffende het in de maand Juni 1870 gehouden onderzoek van de verdedigaanes der militie te land. Dat onderzoek heeft over het algemeen bevredigende uitkomsten opgeleverd. Het aantal milicienen, op de staten ii. geuginaleerd, was, in vergelijking met de van vorige jaren, minder aanzienlijk. Verzwaring de aanzienlijke der milicienes, die in de terrasen vielen om krachtiens art. 144 der militiewet onder de wapenen te worden geroepen, hebben volvaardig aan de bestengenwee opvoeging van al de lichtingen der militie voldaan en zijn op den bepaalden tijd in werkelijken dienst geroepen. Hieruit moest afgeleid worden, dat deeen niet opzettelijk kan voldoen aan de eischen der militie, bepaaldelijk voor zoover het betreft de werkelijke dienstbetrekkingen. Hieruit heeft de Koning, op voordracht van den Minister van Oorlog, aan deze milicienes voor dienaal de strat, bedoeld bij art. 144 der wet, kwijtgescholden, zoo wordt dat verlofgangers, die ten opzoeging onder de wapenen geïnpaleerd zijn, daarvan en van de hun ter oefeninge gevoorstelde verschoning zijn voor zover zij aan de jongste lichtingenwee oproeping in werkelijken dienst hebben voldaan.

Naar aanleiding eener opmerking van den Minister worden voorts de burgemeesters uitgenoodigd het bijhouden der registers model no. 26 voortaan met de meest mogelijke zorgvuldigheid te doen geschieden.

H. F. G. N. Camp, intendant van het Koninklijk domein en paleis van het Loo, is kommandeur van de Eikenkroon geworden.

Gisteren zijn, zeijlk wij reeds aankondigden, de heer en mevrouw Merkus, met eenige verpleegers en verpleegsters, naar Bordeaux vertrokken. Dr. Dumontier is nog niet terugkeerd medegegaan, zoaals aan sommige bladen werdt medegedeeld; hij wacht per telegraaf nadere tijding, of het noodig zal zijn, en, zoo ja, welke plaats gekozen zal worden, om van ambulance op te richten. Dr. Dumontier zal, zoo hij vertrekt, vergezeld worden door dr. Warfhuis te Amsterdam. Terwijl vertrekt nog, dat heden de heer Hardenbroek van Berg-Ambacht, als gevolmachtigde van het Hoofdbestuur, met een zending naar de ambulance te Metz vertrokken zou.

Zoowel Dinsdag jl. als heden wordt er in deze residentie een vergelijkend onderzoek gehouden van de aanbieding van een tonneelspel in 8 bedrijven, door den heer J. M. Huspels bewerkt naar Cremers welgekeurd en vertegenwoordigd. Dat onderzoek zal niet verminnd op het afficht behoend te maken dat de heer Cremer hier en daar de hand in het werk had gehad, — wat natuurlijk aan de bewerking ten goede kwam.

Nu hebben wij, zelfs toen Birch Pfeiffer zaliger de omwerking van bovenstaande romans in tooneelspelen deed met een vermetelheid en vaardigheid verbonden is, dat zij dikwijls achterwege moet blijven; bij de Noordduitsche Regeering zijn hiervoor reeds wels klachten binnengekomen.

Hier wordt vermoedelijk, gedoelt op de zekerheid, die vreemdelingen, welke hier te lande in rechten willen optreden, zoo verzocht wordt de vorderingen gehoorlijk zijn te stellen voor de kosten, schaden en interessen, waarin zij zouden kunnen verwezen worden, en op de uitsluiting van vreemdelingen, wanneer zij van de Provincialen Staten, tenzij bij uitdrukkelijke overeenkomst anders mocht zijn bepaald. De laatstgenoemde bepaling is zeker niet zeer wijgevig; de eerste schijnt ons echter toe in een goede rechtsgeleiding niet te kunnen genoit worden, daar zij ten dezen opzicht geen verband op den vreemdeling aan hebben en aan ongegronde eischen zou blootstaan.

Het denkbeeld van den heer Wolters, om thans de antirevolutionaire richting aan het bestuur te roepen, wordt door *De Heraut* bestreden. »Opvallend (zoo leest men daar) kan nooit tot schande strekken, en met de geestelijkheid voegt het zoo te handelen, dat we het volstrekt onmisbare voor een Ministerie missen, namelijk de mannen, die als Ministers kunnen optreden. Nom mag de eerste helft, die als vertegenwoordigers eener richting in de Kamer zitten, dan zoodeen ver in de smadelijke ongelijkheid komen, om eene plaatsen in de Kamer vacant te laten. Maar bovendien, een Ministerie kan in den constitutioneelen Staat niet optreden zonder eene parlementaire meerderheid, die het steunt."

Na voorts bedoeld te hebben, dat een antirevolutionair Ministerie op geen parlementaire meerderheid zoo kunnen rekenen, eindigt het artikel met deze woorden:

»Zoo we iets op onze vriienden vermoeiden, we zouden hun, als het a. b. c. bij het intreden van het staatkundig gebiedt, vóór alles deze les van levenswijsheid op het hart willen binden: acht alle dingen mogelijk, alleen niet, a eieen als Minister te zien."

Men herinnert zich, dat jhr. G. J. C. H. Van Nispen van Sevenaer voor eenigen tijd voor zijn benoeming tot lid van het hoofdbestuur van het Schoolverbond bedankt heeft, omdat hij zich met de beginselen van dit verbond niet kon vereenigen. De heer W. J. Van Welderen Rengers, voorzitter van het hoofdbestuur van het Schoolverbond, heeft naar aanleiding van dit besluit tot den heer Van Nispen een schrijven gericht, dat heden in de *Arnh. Ct.* is opgenomen. Daarin wordt opgemerkt, dat uit geen enkel besluit, noch uit eenige bepaling van het reglement van het Schoolverbond het streven kan worden afgeleid, om — zooiang men het ongemoegaaan van alle andere middelen tot bestrijding van schoolverzuim gebleken is — de toevluchtt te nemen tot het bezoeken middel der schoolplichtigheid. Eerst dan, wanneer alle pogingen tot wegneming of verbetering der erkende volkswaal onvoldoende mochten zijn gebleken, zou de aanwending van dat uiterste middel ter sprake kunnen komen, dach ook dan zou het Schoolverbond levens het ongemoegzame zijner bemoeiingen en de aanleiddaad van zijn bestaan hebben erkend. Juist de grootste voorstanders der schoolplichtheid hebben of openlijk hun onderwerking aan het Schoolverbond ontzegd, of zich bejeerd om dauwerens een andere algemeene vereeniging op te richten, die meer radicale maatregelen bereiden wil.

Wat de overige bezwaren van den heer Van Nispen betreft, het Schoolverbond deelt de gewichtsomstelid van zijn zieheid van vertegenwoordiging; wat alle magelijke maatschappijen, waar het representatief stelsel is ingevoerd. De wegleiding eindelijk der bepaling van het reglement, waarin verbindiging van de godsdienstige gevoelens der leden werd voorgeschreven, had haar overtolligheid tot eenige verwarring in de gemoedieren, hoewel geen enkele daar gepleegd, die tot kreenking van godsdienstige gevoelens aanleiding heeft gegeven, en zal dat ook in het vervolg niet doen.

De aanneming van den heer Van Nispen was eenvoudig de toepassing der beginselen, die naar de heer Rengers vertrouwt, steeds de handelingen van het verbond zullen kunnenleiden. »Ons doel is: bestrijding van schoolverzuim en ongeregeld schoolbezoek — niets anders. Onze beginselen: bij dien strijd middelen te benigen, waarmede iedere ontwikkeld mensch, onverschillig van welke godsdienstige of politieke richting, zich zou kunnen vereenigen.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal is in tegen 13 December bijeengeroepen. Het *Dagblad van 's Gravenhage*, dat de bijeenroeping tegen 16 dezer aankondigde, was dus slecht ingelicht.

Bij de verschillende Departementen van algemeen bestuur werden op list van de in fascie zijnde Ministers eerlistsvoor de voorloopige regeling van den Staatsdienst voor 1871 ontworpen, aan bij de Tweede Kamer dadelijk aa haar bijeenkomst te worden ingebracht.

De Commissaris des Koninge in deze provincie heeft aan de burgemeesters een uittreksel dom toegezonnen uit den brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 28 November jl., betreffende het in de maand Juni 1870 gehouden onderzoek van de verdedigaanes der militie te land. Dat onderzoek heeft over het algemeen bevredigende uitkomsten opgeleverd. Het aantal milicienes, op de staten ii. geuginaleerd, was, in vergelijking met de van vorige jaren, minder aanzienlijk. Verzwaring de aanzienlijke der milicienes, die in de terrasen vielen om krachtiens art. 144 der militiewet onder de wapenen te worden geroepen, hebben volvaardig aan de bestengenwee opvoeging van al de lichtingen der militie voldaan en zijn op den bepaalden tijd in werkelijken dienst geroepen. Hieruit moest afgeleid worden, dat deeen niet opzettelijk kan voldoen aan de eischen der militie, bepaaldelijk voor zoover het betreft de werkelijke dienstbetrekkingen. Hieruit heeft de Koning, op voordracht van den Minister van Oorlog, aan deze milicienes voor dienaal de strat, bedoeld bij art. 144 der wet, kwijtgescholden, zoo wordt dat verlofgangers, die ten opzoeging onder de wapenen geïnpaleerd zijn, daarvan en van de hun ter oefeninge gevoorstelde verschoning zijn voor zover zij aan de jongste lichtingenwee oproeping in werkelijken dienst hebben voldaan.

Naar aanleiding eener opmerking van den Minister worden voorts de burgemeesters uitgenoodigd het bijhouden der registers model no. 26 voortaan met de meest mogelijke zorgvuldigheid te doen geschieden.

H. F. G. N. Camp, intendant van het Koninklijk domein en paleis van het Loo, is kommandeur van de Eikenkroon geworden.

Gisteren zijn, zeijlk wij reeds aankondigden, de heer en mevrouw Merkus, met eenige verpleegers en verpleegsters, naar Bordeaux vertrokken. Dr. Dumontier is nog niet terugkeerd medegegaan, zoaals aan sommige bladen werdt medegedeeld; hij wacht per telegraaf nadere tijding, of het noodig zal zijn, en, zoo ja, welke plaats gekozen zal worden, om van ambulance op te richten. Dr. Dumontier zal, zoo hij vertrekt, vergezeld worden door dr. Warfhuis te Amsterdam. Terwijl vertrekt nog, dat heden de heer Hardenbroek van Berg-Ambacht, als gevolmachtigde van het Hoofdbestuur, met een zending naar de ambulance te Metz vertrokken zou.

Zoowel Dinsdag jl. als heden wordt er in deze residentie een vergelijkend onderzoek gehouden van de aanbieding van een tonneelspel in 8 bedrijven, door den heer J. M. Huspels bewerkt naar Cremers welgekeurd en vertegenwoordigd. Dat onderzoek zal niet verminnd op het afficht behoend te maken dat de heer Cremer hier en daar de hand in het werk had gehad, — wat natuurlijk aan de bewerking ten goede kwam.

Nu hebben wij, zelfs toen Birch Pfeiffer zaliger de omwerking van bovenstaande romans in tooneelspelen deed met een vermetelheid en vaardigheid verbonden is, dat zij dikwijls achterwege moet blijven; bij de Noordduitsche Regeering zijn hiervoor reeds wels klachten binnengekomen.

Hier wordt vermoedelijk, gedoelt op de zekerheid, die vreemdelingen, welke hier te lande in rechten willen optreden, zoo verzocht wordt de vorderingen gehoorlijk zijn te stellen voor de kosten, schaden en interessen, waarin zij zouden kunnen verwezen worden, en op de uitsluiting van vreemdelingen, wanneer zij van de Provincialen Staten, tenzij bij uitdrukkelijke overeenkomst anders mocht zijn bepaald. De laatstgenoemde bepaling is zeker niet zeer wijgevig; de eerste schijnt ons echter toe in een goede rechtsgeleiding niet te kunnen genoit worden, daar zij ten dezen opzicht geen verband op den vreemdeling aan hebben en aan ongegronde eischen zou blootstaan.

Dauwerens, als men deze laatste wel gelezen heeft en dat dus geen bezwaar meer opleevert, ja, als men bovenden nog in staat is uit het geheugen aan te wijzen wat op het tooneel achterwege blijft, — dan zal men den heer Huspels gaarne den lof geven van schier ek ach intuïtieden uitmuntend te hebben gewerngeerd. Meer dan den is er bij, waarvan de bewerking, — roman en action, — nienmend in staat is om de door den heer Cremer met meesterhand geschilderde toestanden en karakters met meer kracht en leven in de ziel te doen dringen, dan zelfs den auteur mogelijk was.

Veoral waar deze blijkbaar hier en daar een tooi- heeft aangebracht, die het effect verhoogt; juweeal waar de uitwerking aan alleenlijkheid is als die van gisterenavond.

Om met de hoofdpersonen te beginnen, mevr S. De Vries heeft Anna Rooys, vooral in de laatste bedrijven, waar zij meer in actie komt, uitmuntend weergegeven. Zij, niet minder dan mej. Fuchs (Emma Van Wall) heeft bijblaaar het karakter van de rollen toebedeeld beide kunstenaressen moeten den heer Cremer zelf zijne scheppingen hebben doen herkennen. Van de andere dameesen, — gaarne verzekeren wij dat de talrijke kleine vrouwenrollen allen goed vervuld werden, — hebben vooral mevr. Alberg(—Engelman (Trijn, de oude dienstbode van Lijning) en mevr. Corijn-Heilbron (mevr. Le Village) zich voortreffelijk van haar taak gekweten. De laatste bewees, wat een echte kunstenaar van een onbeduidend rolletje kan maken.

Onder de heeren nemen wij in de eerste plaats den heer Huspels, wiens Lijning een tooneelrealie is die, relatief, veel hooger staat dan de bewerking van het stuk. Er was aanzienlijoede waarheid, dramatische kracht in de opvatting en die voortvolling van dat vreesselijk karakter. De heeren Van Ollefen als Otto Van Wall, onder den naam van Miel, Alberg, als Alexander Van Wall, Moor, als Redly Marter, en Le Grae, als de. Haverkist, droegen allen bij tot dat te vele opgeld- tien oohersiejelijk ensemble, waarvan natuurwne karakteristeekning, benchaalde wijze van vorstelling de hoofdbestanddeelen waren en tot dat deze de heeren Van Ollefen (die overigens als Oomr van Broeland bepaald niet op zijn plaats was), Van Bach, Van Rijk, Van Nieuwland en Pietersen trouw werd ondersteund.

De 37e Algemeene Vergadering der *Vereeniging van en voor Nederl. Industriëlen*, gisteren, 7 Dec., alhier gehouden, was, buiten eenige regelingen van huishoudijken aard, waarvoor de herkiezing der heer van der rooter dituul afredende bewandelaar, hoofdzakelijk gewijd aan beschrijvingen, voortgezonde uit of verbonden met het uitvoerig verslag van den secretaris. Er werd besloten tot een vulum van hulde en dank aan den Nederlandschen consul, den heer Koehlin, zijn president van deze Vereeniging, en aan den heer Martin Cantey, Consul-Generaal der Nederlanden te Parijs, wegens de hoor ken aan het Nederlandsch Gouvernement gedane voor handel en nijverheid gewichtige mededeelingen, en dank den toestand van rijksdadelijke inhuiling en overcomperling, waarin zij met eigen hals en have verkeeren. Nog is besloten tot een adres aan de verschillende collegiën van Godsg. Staten, met den verzoek om de besluiten van Gemeenteraden, waarbij zoon bijzonders redenen" een onderhouden aanbeveling van werken of kweerwerk ten behoeve der gemeente wordt bepaald, nauwlettend te overwegen, opdat niet die bijzonders redenen ontaarden in bijzondere belangen (art. 142 en 124f der Gemeentewet). Bij de beschouwing van »de belangen der Nederl

De moeijelijke taak om een uitvoerigen roman tot een tooneelstuk te verwerken, dubbel moeijelijk wanneer het een werk geldt als de *Anna Rooze* van Cremer, met zijn overdaad van hoofdfiguren, kan gezegd worden met verdienste te zijn uitgevoerd door den heer Haspels, bijgestaan door den schrijver van den roman, die zijn naam aan het stuk heeft geleend.

De opvoering van de *Anna Rooze*, die gister avond door het tooneelgezelschap Albregt—van Ollefen in de *Vereeniging* plaats had, heeft ons daarvan overtuigd. Wij zullen daarover, in dit oogenblik van nationalen rouw, niet in bijzonderheden treden. Toch wenschen wij reeds dadelijk te constateren dat de hoofdfiguren, die in dit tooneelspel op den voorgrond treden, over 't geheel genomen, deels uitstekend, deels hoogst verdienstelijk werden wedergegeven en de eind-

9 December 1870.

indruk van deze opvoering allergunstigst mag genoemd worden.

Algemeen handelsblad 23 mei 1871:

NIEUW ZOMERTHEATER,

PLANTAGE PARKLAAN OVER HET PARK.

Rotterdamsch Tooneelgezelschap, onder Directie van ALBREGT en VAN OLLEFEN. Dinsdag 23 Mei: *Anna Rooze*, tooneelspel in 8 tafereelen, door J. M. Haspels, bewerkt naar den roman van dien naam door J. J. Cremer. De hoofdrollen te vervullen door de dames Albregt-Engelman, Jeannette Heilbron, S. de Vries, Gött-Scheps en de heeren v. Ollefen, Moor, Albregt, Haspels, le Gras, v. Zuylen en v. Beek.

Aanvang 8 uren. **DE DIRECTIE.**

De plaatsen zijn van 10 tot 3 uur à 10 ct. extra aan het Bureau te bespreken.

Leeuwarder courant, 23 juli 1872:

De Schouwburgloge is geplaatst op het Zaailand, no. 4 van het Geregtshof.

Voorstellingen door het Tooneelgezelschap van den Rotterdamschen Schouwburg, onder Directie van

ALBREGT en VAN OLLEFEN.

Heden Dingsdag 23 Juli. **DORP EN STAD,** tooneelspel in 5 afdeelingen (7 tafereelen), naar het Hoogduitsch, VAN CHARL. BIRCH-PFEIFFER. (*Nooit vertoond*). Gevolgd door: **DOOF EN OOST-INDISCH DOOF,** blijspel in 1 bedrijf, naar het Fransch.

Woensdag 24 Juli 1872. **VRIENDEN VAN ONS,** tooneelspel in 4 bedrijven, naar het Fransch, van VICT. SARDOU. (Om de uitgebreidheid van het stuk geen nastukje).

Donderdag 25 Juli 1872. **ANNA ROOZE,** tooneelspel in 8 tafereelen, door J. M. HASPELS, bewerkt naar den Roman van dien naam door **J. J. CREMER.**

Dit stuk, getrokken uit den bekenden Roman van den beroemden Novellist **J. J. Cremer,** is nooit alhier, maar op de meeste plaatsen van ons Land met uitbundigen bijval ten tooneele gevoerd.

AANVANG TEN ACHT URE.

Prijzen der Plaatsen: 1e Rang *f* 1.49. 2e Rang *f* 0.99. 3e Rang *f* 0.70. 4e Rang *f* 0.40.

10 Abonnementskaarten 1e Rang *f* 12.

Het Bureau tot het bespreken van Plaatsen, à 10 Cents, is geopend van 10 tot 3 ure.

1873:

merkt (Zie den Verslaggever van Hanna de Freule in de N. R. C. van 21 februari j. l.) hoe de nederlandsche samenleving in hem een Dickens bezit. Gelijk deze de groote ongerijmdheden in de regtspleging, het gevangeniswezen, het openbaar onderwijs in Engeland heeft geschetst op een wijze, alleen Dickens eigen, zoo heeft Cremer ten onzent de voorloopige gevangenhouding, het lot der fabriekskinderen, den geesel des oorlogs met zijn groote welsprekendheid aangetast. Toch lag hierin m. i. de groote waarde van Cremer voor ons volk niet. Want hoe schoon de teekeningen zijn door wier magt hij aan het groote doel, maatschappelijke hervorming en veredeling, wenschte bevorderlijk te zijn, — juist die teekeningen als zoodanig bewijzen, waarin Cremer's kracht, waarin zijn betoovering ligt. Zijn roman, Anna Rooze, b. v. laat weinig indruk achter door zijn geheel, terwijl daarentegen elke teekening in 't bizon-

der ons onvergetelijk blijft [1]). Gelijk in het door ons verworpen boek der Helmonds, de dokter op de heide bijnacht — zoo willen wij dit tragisch-schoon tooneel noemen — alleen in staat geweest zou zijn om de eer der Helmonds op te houden als Eva dit zelfs een Rembrandt niet onmogelijk had gemaakt, — zoo maken ook in Anna Rooze de kleine schilderijtjes: de boerekermis, het binnenhuis van Haverkist, Hanneke op de heide, het binnenhuis de Wal, enz. de waarde van het geheel uit. In mijn oog had Cremer tot nu toe als romanschrijver nog geen goed geheel voortgebragt, zoodat ik voor mij de zekerheid had, dat in den grooten roman zijn kracht niet moet gezocht worden, zou hem geen groot onregt geschieden. Cremers waarde voor de nederlandsche kunst, voor de nederlandsche letteren, voor het nederlandsche volk dat het schoone en liefelijke bemint, ligt behalve in zijn tooneelgaven, in zijn magtig teekenstift, waar hij het eenvoudige bewerkt. Benvenuto Cellini kon goud en edelsteenen bewerken dat zij leefden; om strijd dongen Karel V. en vooral Leo X, de smaakvolle Florentijner, om de gunst, zijn

Nieuws van den dag, 27 mei 1874:

heden moet dat beroemde werk van den *gevierden* CONSCIENCE voor de helft van den prijs en wel zeer spoedig worden opgeruimd; dat spoedig is ernst, daarom is bij elk tiental ex. **een bon** ingelegd tot ontvangst van een Compleet en nieuw present Ex :

Anna Rooze door J. J. CREMER.

2e druk 3 Deelen, prijs *f* 4,50.— Alle Ex. zijn uniform ingepakt, verzegeld en door niets van elkander te onderscheiden. Men ontvangt dus voor *f* 1,50 de drie deelen **Levenslust** en misschien een present ex. van **Anna Rooze.** Zoolang de voorraad strekt te bekomen bij D. BOLLE, Noordblaak te Rotterdam en verder alom. Brieven en geld franco.

De opregte Haarlemsche courant, 19 oktober 1874:

HET MOCHT MIJ GELUKKEN
den **GEHEELEN VOORRAAD** te koopen van het **BOEKWERK**

ANNA ROOZE,

door J. J. CREMER,

en ben daardoor in de gelegenheid te leveren de 3 Deelen voor *f* 2,90, in plaats van *f* 4.80, in 3 prachtbanden voor *f* 3.90, in plaats van *f* 6.80.

DEZE AANBIEDING IS TIJDELIJK; zoodra een aantal exempl. zijn verkocht, wordt de prijs weder belangrijk verhoogd. — Wie CREMER'S grootsten Roman wil bezitten, bestelle spoedig aan **D. BOLLE**, Noordblaak, te Rotterdam, en verder alom. Brieven en geld *franco*.

☞ **DE VERMEERDERDE CATALOGUS** van goedkoope Boeken wordt op aanvraag *gratis* en *franco* toegezonden.

☞ HH. DIRECTEUREN van Volksbibliotheken en Leesgezelschappen verzuimen vooral niet dien aan te vragen.

Algemeen handelsblad, 22 oktober 1874:

HET MOCHT MIJ GELUKKEN
den **GEHEELEN VOORRAAD** te koopen van het **BOEKWERK**

ANNA ROOZE,

door J. J. CREMER,

en ben daardoor in de gelegenheid te leveren de 3 Deelen voor *f* 2.90 in plaats van *f* 4.80, in 3 prachtbanden voor *f* 3.90 in plaats van *f* 6.80.

DEZE AANBIEDING IS TIJDELIJK, zoodra een aantal exempl. zijn verkocht, wordt de prijs weder belangrijk verhoogd. — Wie CREMER's grootsten Roman wil bezitten, bestelle spoedig aan **D. BOLLE**, Noordblaak te Rotterdam, en verder alom. Brieven en Geld franco.

☞ **DE VERMEERDERDE CATALOGUS** van goedkoope Boeken wordt op aanvraag gratis en franco toegezonden. (36048)

☞ HH. DIRECTEUREN van Volksbibliotheken en Leesgezelschappen verzuimen vooral niet die aan te vragen.

De standaard, 23 juli 1875:

f 2.90. Anna Rooze. f 2.90.

Door J. J. CREMER.

3 Deelen. Prijs *f* 4,80, **voor *f* 2.90.**

Jan ten Brink over Anna Rooze. In: Eigen haard, 1876, no. 28.

Algemeen handelsblad, 16 augustus 1876:

IK KIES ANNA ROOZE,

zegt Dr. JAN TEN BRINK in *Eigen Haard* 1876 N°. 28. — Kan iemand betere aanbeveling voor CREMER's Meesterwerk verlangen?

ANNA ROOZE, door J. J. CREMER, 2de druk, 3 deelen, prijs *f* 4 80, voor *f* **2.90**, in prachtbanden voor *f* **3.90**.

HANNA DE FREULE, door J. J. CREMER, 2de druk, volksuitgaaf prijs *f* 1.50, voor *f* **0.75**, in prachtband voor *f* **1.25**.

De rode banier, 1876:

were letterkunde, die omstreeks 1835 moet gerekend worden aan te vangen, maar één werklijk populair boek, een geschrift dat onze ouders gelezen en herlezen hadden, dat wij zelven lazen en herlazen en dat onze kinderen en kindskinderen zouden lezen en herlezen, allen met eene aandacht, die naarmate zij minder uit botte nieuwsgierigheid was opgeweld en door prikkelende middelen verkregen een te vriendelijker licht op het werk zelf afstraalde. Dat boek heette niet *Ferdinand Huijck* of *De Roos van Dekama*, evenmin *Het Huis Lauernesse* of *Mylady Carlisle*, noch ook *Klaasje Zevenster* of *Anna Rooze*, ja, zelfs niet *Max Havelaar*, maar eenvoudig CAMERA OBSCURA. Dat boek was en werd gelezen; dat boek zal gelezen worden, omdat het, hoewel de zeden en gewoonten van 't Hollandsche volk in zeker tijdperk van zijn bestaan weergevend, toch te

Provinciale Drentsche en Asser courant, 12 april 1878:

Van Cremer's »Anna Roose" heeft *Albert D. Vandam* eene bewerking in 't Engelsch gegeven onder den titel »An Every-Day Heroine."

Algemeen handelsblad, 20 februari 1879:

Allerlei.

Van Cremer's *Anna Rooze* ziet te Londen een Engelsche vertaling het licht van de hand van onzen landgenoot, den heer Albert P. van Dam.

De Vlaamsche kunstbode, 1880:

ontoepasselijks schuilt, in zóóver kwam DICKENS en CREMER met elkander overeen, dat zij beiden met de edelmoedigste bedoelingen en het bewonderenswaardigste talent tegen volksrampen en nationale zonden hebben gestreden. In « *Anna Rooze* » is een wakkere aanval tegen de « preventieve inhechtenisneming » in « *Hanna de Freule* » worden « werkstakingen », en oproerige werklieden-vereenigingen, schaduwen der *Internationale*, behandeld. Maar DICKENS en CREMER zijn vooral te vergelijken door beider beminnelijke persoonlijkheid en beider schitterend talent van voordracht. Beiden waren zij tooneelkunstenaren van den eersten rang. Wellicht leeft er in Nederland geen spreker die meer hoorders om zich vergaarde dan CREMER. Nauw was de mare geko-

H. de Veer - Mannen van beteekenis, 1881:

Het schilderstuk door Cremer op de Amsterdamsche tentoonstelling van 1850 aangeboden, was een landschap, en de wezenlijke kracht van Cremer is de natuurbeschrijving gebleven. Scherp steekt deze bij de teekening van maatschappelijke toestanden af. Ging hij daar blijkbaar zoekend en tastend rond, de natuur sprak rechtstreeks tot zijn gemoed en hij verstond haar geheel.

Wil men vergelijken, de keurige verzamelaar van ons proza en poëzie, wijlen J. P. de Keyzer, heeft als 't ware opzettelijk twee fragmenten uit de "Anna Rooze" naast elkaar gesteld, die deze taak zeer gemakkelijk maken. Het "Pleidooi" is zonder twijfel het beste bewijs wat Cremer, ondanks de edelste aspiratiën, *niet* vermocht, en "de Storm", beide aan denzelfden roman ontleend, toont ons hem in zijn volle kracht, zonder dat er sprake kan zijn van inspanning of studie.

't Zij mij vergund dit even aan te wijzen.

Advokaat van Breeland, de verdediger van Hanneke Schoffels, is

Lelie en rozeknoppen, 19september 1885:

hem een echten lauwer waardig maakt.

Dan hebben wij de kunstenaarsfamilie van ROSKAM: de vader KASPER HENDRIK, is te Harderwijk geboren in 1818. Hij heeft vooral dekoratief gewerkt aan verschillende monumenten, terwijl hij zich een eigen *genre* geschapen heeft, in zijn allergeestigste in klei geboetseerde volkstypen.

Zijn zoon EDUARD ROSKAM is geboren den 25en Sept. 1854. Hij is opgeleid aan de Rijks-Akademie alhier en sedert het jaar '72 te Leuven, waar hij de lessen gevolgd heeft van De Taeye en Van der Linden, om 2 jaar in Parijs te gaan werken en twee jaren in Italië.

Ook hij heeft zich meest met dekoratieve kunst beziggehouden, zijn talent dienstbaar makend aan de verciering zoo van partikuliere woningen, als monumenten (Koninkl. Pavilioen Centraal-Station). Meer dan éene medalje, door hem behaald, getuigen van zijn talent.

Ten bewijze, dat ook de vriesche afdeeling van het Nederlandsche volk niet vreemd blijft aan eenige zijner kunstuitingen, voer ik. ten slotte, voor u op: den Heer SIMON MIEDEMA, zoon van Rein Miedema en Jeltje Schaafsma, geboren te Harlingen, 13 Juli 1860. Zijn vader gaf hem de eerste opleiding; verder werd hij gevormd aan de Akademie te Rotterdam door de Heeren Tabink en Grave, en deed in 1882 eene reis door Italië.

In 1879 leverde hij de beelden aan de beurs te Leeuwarden; in 1880 stelde hij een borstbeeld ten-toon, voorstellende *Mephistopheles*, dat op de expozitie te Amsterdam verkocht werd. In '81 leverde hij het beeldhouwwerk aan het Panorama te Rotterdam; in '82 een *Negerin*, als buuste behandeld, een buuste van *Oom Lijning* uit Cremers *Anna Rooze*, en eenige portret-buusten, waaronder die van den kunstbeschermer Droogleever Fortuyn; voords Javaansche en Afrikaansche typen, en twee beelden, getiteld *De laatste kus* en *Een zoon der baren*, thands ten-toon-gesteld te Antwerpen; eindelijk een groep, voorstellende *De Maatschappij*.

Mag „de laatste kus" het onderwerp niet dadelijk voor het oog roepen, — het beeld heeft groote verdiensten: 't is een stervende grijzaart, wien het kruisbeeld aan de lippen wordt gebracht.

Verschillende eerepenningen, door den Heer Miedema behaald, wettigen, voor zoo veel noodig, zijne aanstelling reeds in 1879 tot leeraar in het boetseeren aan de Rotterdamsche Akademie.

Ziet daar, mijne jonge lezeressen, een, zij 't dan wat droog, overzicht van de Nederl. beeldhouwwerken onzer dagen. De belangrijkste gevolgtrekking, die er uit te maken valt, is, dat er toenadering plaats heeft tusschen k u n s t en n i j v e r h e i d. Hoe meer het s c h o o n e aan het n u t t i g e verbonden wordt, hoe algemeener zijn invloed zal zijn, en hoe beter het aan zijn bestemming zal beantwoorden.

ALB. TH.

De wekker, 29 februari 1888:

PERSNIEUWS.

In de nieuwe Cremer-editie is verschenen het 2e deel van „Anna Rooze".

Oldtulips.org, 1898:

Plant Index > Plant > Tulipa anna rooze

Botanische naam:	***Tulipa* 'Anna Rooze'**
Geslacht:	*Tulipa*
Groep:	Dubbele Vroege Groep
Familie:	Liliaceae (Leliefamilie)

Helaas is er (nog) geen verkoopadres bekend van deze plant.
Mocht u als kweker/verkooppunt deze plant in uw assortiment hebben neem dan contact op via info@plantago.nl over de mogelijkheden om uw gegevens hier vermeld te krijgen.

Zoek foto's van '***Tulipa* 'Anna Rooze"** met Google

Zoek **informatie** van '***Tulipa* 'Anna Rooze"** met Google

c. Bloem roos.

Anna Rooze . Los; basis en filamenten geel; stengel zwak; bladeren kort, oplopend; 15 inch; 21 april 17 dagen.

Carmen Sylva. Groot, vol; basis en filamenten lichtgeel; stengel sterk; 13 inch, 27,17 april dagen.

Couronne de Roses. Groot, los, bleek aan de randen van elk segment; basis en filamenten geel; stuifmeel donker; stengel slank; bladeren lang; 11 inch; 26 april, 14 dagen.

Emmeline. Groot, open; segmenten ingesneden; basis en filamenten geel; stam stevig; bladeren breed; 15 inch; 29 april, 12 dagen.

De aanduiding "(HB)" achter een tulpnaam geeft aan dat deze cultivar in de collectie van Hortus Bublorum zit, autoriteit op het gebied van deze tulpen.

Ada, 1920 (HB) "Bloemroze; 30 cm (12 inch)" -- TG . Beeldindex: Tulpengalerij .

Aga Kahn, 1942 (HB) "Bloem diepgeel, vervagen tot donkeroranje; 10 inch (25 cm)" - TG . Beeldindex: Tulpengalerij .

Agnus Andreae, 1960 (HB) "Bloemkarmijn; 10 inch (25 cm)" - TG . Beeldindex: Tulpengalerij .

Alba Maxima, <1893 (HB) "Bloem wit. Halfdubbel, roomwit; basis diffuus, lichtgeel; filamenten geel; bladeren oplopend; 16 inch; 21 april, 19 dagen." -- Rapport, 1914-15 / Double Early .

Alice Leclercq, 1952 (HB) "Bloem fel oranjerood met een smalle gele rand; 30 cm (12 inch)" -- TG . Beeldindex Tulpengalerij .

Anders Zorn, ?? "Bloem oranje." -- TG . Beeldindex: Tulpengalerij .

Anna Rooze, 1898 (HB) "Bloemroos. Los; basis en filamenten geel; stengel zwak; bladeren kort, oplopend; 15 inch; 21 april, 17 dagen." -- Rapport, 1914-15 / Double Early .

De wekker, 1 mei 1901:

Gepubliceerd op: 1 mei 1901 | V. | Meer informatie

Voor groeten en kleinen

Kras maar toch goed.

Een bakker had een zoon, die goed kon leeren. Van den morgen tot den avond zat hij met zijn neus in de boeken, zoodat de verwachting van vader hooggespannen was ten opzichte van de toekomst van zijn zoon. Alleen één zaak konden ze samen niet eens worden. Gerrit hield verbazend veel van romanlezen en kon de verzoeking niet weerstaan zulk een werk in éenen door te lezen, als de gelegenheid daartoe zich voordeed; en vader veroordeelde alles wat den naam roman droeg; of het boek was geschreven door Bosboom-Toussaint of door Paul de Kok, vader scheerde ze over één kam en verbood zijn zoon er een blik in te slaan, Maar 't ging Gerrit, als het wel meer jongens gegaan is, hij zocht gelegenheid in stilte te doen, wat hij niet openlijk kon verrichten, en als vader had geweten wat Gerrit uitvoerde, als bij zoo stil op zijn klein kamertje zat, zou er een storm zijn losgebroken. En 't was noodig ook, want de trek naar lezen was zoo sterk, dat het leeren er onder leed; en de ontwikkeling van den jongen was nog niet groot genoeg om goed en kwaad te schiften, zoodat hij alles las, wat onder zijn bereik kwam.

Eens op een avond zat Gerrit geheel verdiept in „Anna Rooze" van J. J. Cremer. 't Was zoo mooi, naar zijn gedachte. Anna's leven bij den gierigen oom Lijning vormde zulk een schrille tegenstelling bij baar vroeger leven op de kostschool; de persoon van dominé Haverkist was zoo goed geteekend; Oscar van Breedland wekte heel zijn sympathie — en zoo zat hij te lezen en te mijmeren, alles rondom zich vergetende. Maar

Vervolg tekst: zijn hoofd begint hem zwaar te worden en even moet hij ophouden. Hij slaat de oogen van het boek op en — vader staat aan de deur van zijn kamer.
„Wel Gerrit, zoo druk aan de studie?"

»Ja vader, 'k krijg er hoofdpijn van en wilde juist me eens even verluchten."

»Waarin werkt ge tegenwoordig, jongen?"

»Och vader, in alles wal ik voor de lessen leeren moet. Geschiedenis, aardrijkskunde, Nederlandsche Taal, enz."

»En wat hebt ge daar 't laatste geleerd? Ge waart zoo erg verdiept?"

Gerrit krijgt een kleur en zegt: »O, dat behoort tot de taaistudie".

»Laat me dat boek dan eens zien, jongen, want 'k heb wel eens hooren zeggen, dat taalstudie nu juist de hartstochten niet opwekt en heel uw gelaat toonde uw hartstochtelijkheid!"

Niet dan met grooten schroom geeft Gerrit aan vader het boek, en o wonder, als vader het titelblad heeft gelezen, blijft hij kalm.

»Gerrit", zegt hij, »heeft meester u dat boek gegeven, om er taal uit te leeren? »Neen, vader, maar….!"

»Stil maar jongen, 'k weet het al! Ga maar eens mee!"

Gerrit volgt vader naar de bakkerij en moet het aanzien, dat »Anna Rooze" met al de sympathie- en antipathiewekkende personen in vaders oven verdwijnt.

»Gerrit! nog eenmaal zeg ik het u, ik wil niet, dat ge zulke boeken leest. Ge moet mij vooraf laten zien, wat ge wenscht te lezen of een bewijs van meester hebben, dat hij u toestemming geeft en het voor u nuttig keurt. Betrap ik u nog eenmaal, dat ge mijn verbod overtreedt, dan is heel het leeren uit en kunt ge voor mij roggedeeg kneeden, dan zal de lust tot lezen wel door de moeheid der leden verdwenen!"

Meer zei vader niet op dat oogenblik en Gerrit mocht weer naar boven gaan, om nu waarlijk een stuk taal in te pompen, dat hij den volgenden dag moest opzeggen.

Vaders maatregel was kras, maar toch goed. Zeker, 't is veel aangenamer een boeiend verhaal te lezen, dan de klassen der sterke werkwoorden van buiten te leeren; maar menig jongmensch weet zijn eigen best nog niet. Later is Gerrit zijn vader erg dankbaar geweest. Er is een degelijk onderwijzer uit hem gegroeid, die met eere in de christelijke school heeft gewerkt en toen hij op rijperen leeftijd »Anna Rooze" weer las, begreep hij eerst, hoe verderfelijk dat boek was voor een jongen van zestien jaar van zoo weinig ontwikkeling.

Gerrits vader is in dezen een voorbeeld voor alle huisvaders. Ja den regel wordt er te weinig acht geslagen op wat de aankomende jongeling en jongedochter leest en wordt het te weinig verstaan: verkeerde boeken zijn haast nog gevaarlijker dan verkeerde vrienden, 't Is zoo, de meeste ouders kunnen het goede of verkeerde van menig boek niet beoordeelen; maar dan is er immers raad te vragen bij anderen, die meer wijsheid hebben!

Ouders, waakt over uw kroost, groot en klein! Uw verantwoording is zoo zwaar en Satan gaat om als een brieschende leeuw en vertoont zich in alle vormen, liefst in zeer schoone.

Geschiedenis der Noord-Nederlandsche letterkunde, 1902-1904:

dan van zijn doorzicht getuigde 1). Toch liet hij zich niet verschalken door schijnvroomheid, als uit zijne „Over-Betuwsche Novellen" („'t Hart op de Veluwe") en uit „Anna Rooze" bleek.

Groote eigenzinnigheid legde hij aan den dag, wanneer hij over letterkundige critiek sprak. Bij een onderhoud met hem in zijne woning te 's-Gravenhage bleek mij dit duidelijk. Het was in het najaar van 1862, en Potgieter had hem in „De(n) Gids" van April 2) eenige harde waarheden gezegd. Hij scheen gebukt te gaan onder dit oordeel, en kon er niet van zwijgen. Zoo ging het eveneens in het voorjaar van 1868, toen ik hem een oogenblik bij eene tooneelvoorstelling sprak, en eene beoordeeling van zijne „Anna Rooze," hoe welwillend overigens ook gesteld, op mijn geweten had. Zijn voornaamste bezwaar was, dat een kunstenaar dikwijls jaren achter elkaar voor een enkel werk zorgt en zwoegt, terwijl een beoordeelaar, nauwelijks enkele weken aan zijne critiek besteedt. Zijn vriend Keller

Weekblad van het regt, 29 juni 1904:

den geschilderd. Bovendien ware de uitgesproken stelling juist, de consequentie zou vorderen, dat ook de rechtspraak in dergelijke gedingen werd gelegd in handen van vrouwelijke rechters en dan, wie weet of niet menige schuldige er slechter bij zou varen? Vrouwen kunnen soms zoo ontzettend hard oordeelen over vrouwen. Het is niet ondenkbaar, dat de belangen der „gevallen" vrouw veiliger zijn bij den man, dan bij eene vrouw, die omdat zij zelf de verzoeking niet leerde kennen en voor struikelen bewaard bleef, de tragedie der gepleegde misdaad niet verstaat. Werd niet het pleidooi in Cremer's Anna Rooze door een man geschreven?

Een bloemkrans, 1904:

J. J. CREMER.

De storm voor den wal 61

R. FRUIN.

Inleiding tot de geschiedenis van 1588—98 274

Overzicht der Nederlandsche letterkunde, 1905:

tuigt, en de beminnelijke schilder JACOBUS JAN CREMER, in 1827 te Arnhem geboren, in 1880 te 's-Gravenhage overleden. Om de edele, menschlievende strekking verdienen zijne romans zooals *Anna Rooze* (1867) en *Hanna de Freule* (1872) vermelding. Met veel bijval werden zijne beide tooneelstukken, *Boer en Edelman* (1864) en *Emma Berthold* (1865) vertoond, maar uitmuntend zijn zijne, grootendeels in Gelderschen tongval onder den titel *Overbetuwsche novellen* geschreven, idyllische, naïefgeestige verhalen uit het boerenleven, die hij meesterlijk wist voor te dragen. Sinds den dood van Lindo kon men

De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde, 1908:

Datzelfde kan ongelukkig niet gezegd worden van CREMER's romans. De *Daniël Sils* (van 1856) bezit niets, waardoor hij zich bijzonder onderscheidt. Meer opgang maakte in 1868 de *Anna Rooze*, waaraan trouwens het te onrechte van kindermoord betichte boerenmeisje Hanneke Schoffels met haar Overbetuwschen tongval de meeste bekoring geeft, terwijl zij, als zonder schuld preventief in hechtenis genomen, het meegevoel van den lezer wekt en den schrijver de gelegenheid biedt, een bezielend pleidooi te houden tegen de onrechtvaardigheid der preventieve gevangenschap. Werd daardoor dit werk tot een belangwekkenden strekkingsroman, bij werd dat nog te meer, omdat in de hoofdpersoon Anna Rooze zelve een doorloopend pleidooi wordt geleverd voor de voortreffelijkheid der moderne richting op godsdienstig gebied. Een zelfde pleit had CREMER ook reeds in 1860 gevoerd met zijne beide bijeenhoorende novellen „Kees Springer in en buiten de kerk".

Met den daarop volgenden onverkwikkelijken roman *Dokter Helmond en zijn vrouw* (van 1870) heeft CREMER zich geheel in de armen der realistische zielkunde geworpen, en met de *Tooneelspelers* (van 1875) een terrein betreden, waarop hij te weinig te huis was. Veel meer beteekenis had in 1873 zijn beknopte roman *Hanna de Freule*, die meer kunsteenheid bezit dan b.v. „Anna Rooze", al gaat hij ook mank aan hetzelfde euvel als alle strekkingsromans. Het arbeidersvraagstuk, dat hierin, ook in den vorm eener werkstaking, behandeld werd

Historische schets van de Nederlandsche letterkunde, 1908:

Ook de romans moeten voor de novellen onderdoen. Als moralist op maatschappelijk gebied staat hij merkbaar onder invloed van Dickens. *Wouter Linge* (1861) is een pleidooi voor de weldadigheids-instelling Frederiksoord; *Fabriekskinderen* (1863) en later *Hanna de Freule* (1872) hebben den kinderarbeid en de werkstaking tot onderwerp. Het breedst opgezet is *Anna Rooze* (1867), dat eigenlijk een uitgewerkte Veluwsche novelle is, met sociale strekking. Deze roman is beter geslaagd dan *Dokter Helmond en zijn vrouw* (1869) en *Tooneelspelers* (1874). In al dit romantische werk komen de zwakke zijden van zijn novellen nog duidelijker aan het licht.

Weekblad voor de bloembollencultuur, 12 september 1913:

GEORGE VAN DER VELD, te Lisse

20000 Miniatuur Hyac. in 3 kleuren.
E.R. Gigantea, 16—18.
„ Gertrude, 16—17.
E.V.T. Rosamundi Huykman.
„ Adelaine.
„ Prinses Wilhelmina.
„ Mr. Stanley.
„ Proserpine.
„ Couleur cardinal.
„ La Reine.
„ Rachel Ruysch.
„ Molière.
D.V.T. Anna Rooze.
„ Lucretia.
„ Lac van Haarlem.
„ Golden King.
D.L.T. Rose Pompon.
„ Czar Peter, blauwachtig.
E.L.T. Gouden Kroon.
„ Orange Globe (Gesn. aur. mac. major).
„ Caledonia.

De kinomatograaf, 3 oktober 1913:

De Vries Mulder & Co.
Electro-Technische fabriek
WATERGRAAFSMEER.

BIOSCOOP-DYNAMO's met 2 JAAR garantie 65 volt, 54 ampère f 175.—
LEVERING UIT VOORRAAD.

mont" tegemoet. Ook hier dwong echter, als bij Edisons kinetofoon, het prachtig samengaan van beeld en stem een oprechte bewondering en grooten eerbied af onder de enthousiaste toeschouwers.

Laatste berichten.

EEN BIOSCOOP-ALLEGAARTJE.

(*Van onzen Parijschen correspondent.*)

vroeger zoo boeiden. Onwillekeurig nam ik zelf na 't zien van den prachtfilm „Alleen op de Wereld" 't boek weer eens ter hand. En bij 't doorbladeren kwamen me weer de heerlijke tijden uit mijn jongensjaren in de gedachte, toen dit boek mij menig zalig uurtje van ontspanning verschafte.

Dergelijke littéraire films kunnen voor de ontwikkeling van 't volk zéér belangrijk zijn. En ook voor ontwikkelde menschen loont 't waarlijk de moeite deze films te gaan zien. Naast Alleen op de Wereld zijn er reeds andere films in bewerking of uitgegeven zooals: Ivanhoe, Roger de Geschandvlekte, Germinal, Les Trois Mousquetaires, Les Misérables, enz.

In mijn gedachten zie ik ook reeds Hollandsche werken, zooals Hildebrand's Camera Obscura, Multatuli's Max Havelaar, van Koetsveld's Pastorie van Mastland, Cremer's Anna Rooze, van Lennep's Klaasje Zevenster, enz. enz. verfilmd. Werkelijk, Hollandsche film-fabrikanten vinden in de Nederlandsche literatuur prachtige scenario's, waarvan de films in Holland zoowel als in Indië reuzen-succes zullen oogsten.

Feitelijk moest de regeering het in beeld brengen van onze Hollandsche werken door een subsidie aanwakkeren. Misschien komt dit nog, als wij ook eens, zooals in Frankrijk, een ministerie van Schoone Kunsten krijgen.

Vragen van opvoeding, 1913:

Bij werken van letterkundigen aard staat een cherub met een vlammend zwaard, die hen, die vragen naar de waarheid, afweert. Toch zit er bij ons allen die zucht in, te willen weten of het wáár gebeurd is,

Ik herinner mij, hoe levendig Cremers Anna Rooze mij interesseerde, en welke plannen voor onderzoek ik maakte, (ik was denkelijk 13 jaar) wijl het verhaal in een reëel landschap speelt, ergens op de Veluwe.

Die vraag naar realiteit van een verhaal komt bij de meeste kinderen op het zevende jaar, bij anderen iets later. Ze vragen dan, hopend op een ontkennend antwoord, als het verhaal iets beangstigends voor hen heeft, verlangend naar een bevestiging, als het een

Vragen van Opvoeding. 6

Uitgave Romantische werken, 1917. Blauwe omslag.

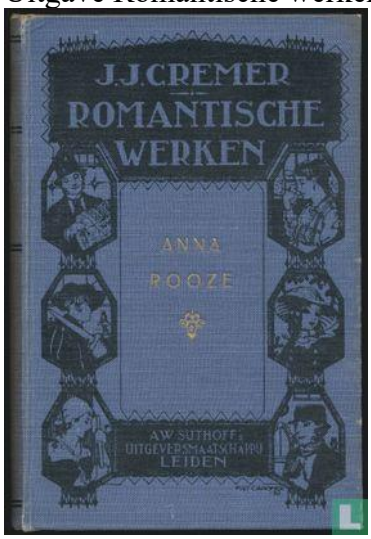

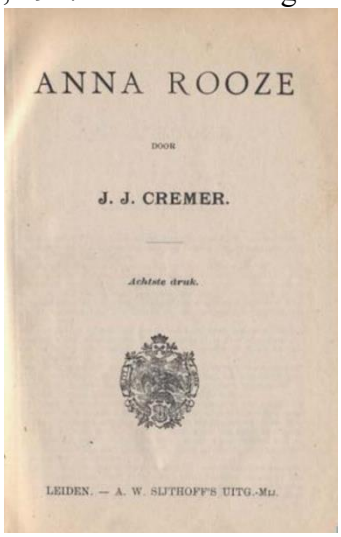

Het vrije woord, 20 oktober 1920:

maar te straffen onmiddellijk, hard en wreed waar een der „onruststokers" ook slechts een klein plekje blootgeeft. De preventieve hechtenis, dat is het middel, waarmee men thans de arbeidersbeweging van allerlei schakeering te lijf gaat.

Er zijn onder de eerlijke liberalen van vroeger velen geweest, die de preventieve hechtenis hebben bestreden als een onduldbare inbreuk op iemands persoonlijke vrijheid en als een bron van de allergevaarlijkste rechterlijke dwalingen. Iemand als de in-deftige Cremer, den Hollandsche romanschrijver der bezadigde burgerij, ging in zijn werk: Anna Rooze zelfs dit instituut te lijf en liet zijn held, een meester in de rechten, een boek schrijven, waarin werd aangedrongen op buitengewone voorzichtigheid bij de toepassing der preventieve hechtenis.

Dit alles dateert van jaren her, toen de rechterlijke

Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde, 1922:

lezer wekt en den schrijver de gelegenheid biedt, een bezielend pleidooi te houden tegen de onrechtvaardigheid der preventieve gevangenschap. Werd daardoor dit werk tot een belangwekkenden strekkingsroman, hij werd dat nog te meer, omdat in de hoofdpersoon Anna Rooze zelve een doorloopend pleidooi wordt ge-

---

[1]) Van zijn *Daniël Sils*, Arnhem 1856, gaf H. J. Schimmel eene beoordeeling in „De Gids" XXI (1857) I, bl. 302 vlgg.

[2]) Zijn *Anna Rooze* (1868) werd beoordeeld door P. J. Cosijn in de „Vaderl. Letteroefeningen", 1868, bl. 529—535, door Joh. Kneppelhout, „Eene jonge juffrouw in eene delicate positie", Leiden 1870, en door Simon Gorter in diens „Letterkundige Studiën" I, bl. 175 vlgg.

tweede helft der negentiende eeuw heeft opgeleverd.

Datzelfde kan ongelukkig niet gezegd worden van CREMER's romans. De *Daniël Sils* [1]) (van 1856) bezit niets, waardoor hij zich bijzonder onderscheidt. Meer opgang maakte in 1868 de *Anna Rooze* [2]), waaraan trouwens het te onrechte van kindermoord betichte boerenmeisje Hanneke Schoffels met haar Overbetuwschen tongval de meeste bekoring geeft, terwijl zij, als zonder schuld preventief in hechtenis genomen, het meegevoel van den lezer wekt en den schrijver de gelegenheid biedt, een bezielend pleidooi te houden tegen de onrechtvaardigheid der preventieve gevangenschap. Werd daardoor dit werk tot een belangwekkenden strekkingsroman, hij werd dat nog te meer, omdat in de hoofdpersoon Anna Rooze zelve een doorloopend pleidooi wordt ge-

Leerboek met bloemlezing der Nederlandsche letterkunde, 1923:

JACOBUS JAN CREMER (1827-1880) was in zijn tijd een zeer geliefd schrijver en voordrager van zijn eigen werk. Het meest bekend zijn nu nog *Betuwsche Novellen* en *Over-Betuwsche Novellen*, doch ook zijn roman *Anna Rooze* (tegen preventieve hechtenis) behoorde tot de meest gelezen boeken. Verdere werken zijn o.a. *Fabriekskinderen* (over kinderarbeid), *Hanna de freule* (over werkstaking), *Dokter Helmond en zijn vrouw* (over huiselijk leven) en *Tooneelspelers* (verheffing van den tooneelspelersstand).

In zijn novellen treft ons nog de levendige, schilderende verhaaltrant in het smakelijke Betuwsche dialect, maar zwak is de karakterteekening; de personen zijn maaksels van den schrijver, óf zeer slecht óf zeer deugdzaam; zoodoende laat hij nu eens een ondeugd, dan weer een deugd heel sterk uitkomen; dikwijls is hij ook preekerig of sentimenteel.

Aanvankelijk wilde hij landschapschilder worden, doch later was hij uitsluitend schrijver; hij woonde te Loenen en in Den Haag.

Standaardcatalogus van het R.K. centraal bureau, 1925:

Zijn personen zijn godsdienstig, zij zondigen maar hij vermeit zich niet hun zonde uitvoerig te schilderen. Later onderging Cremer den invloed der moderne beweging in den hervormden godsdienst en maakte er eenigszins propaganda voor. Hij publiceerde ook eenige groote romans maar deze staan beneden zijn dorpsvertellingen. Hij miste de gaaf om de gebeurtenissen te leiden, in elkaar te passen, uit elkander geleidelijk te doen voortvloeien. Kleinkunst was zijn genre en hierin leverde hij veel goeds en moois, dat de vergetelheid niet verdient, waarin zijn werk min of meer is geraakt.
In de laatste jaren van zijn leven hield hij zich veel met sociale vraagstukken op, waarvoor hij in zijn romans beproefde te strijden. Zij zijn de volgende: *Anna Rooze*, dat voor zijn meesterwerk door gaat, veel moois, maar ook veel langdradigs bevat en door de overmaat van personen en handelingen verwarring wekt. — *Dokter Helmond en zijne Vrouw* — *Fabriekskinderen* — *Hanna de Freule* — *Daniël Sils* — *Bella Roel* — *Wouter Linge* — *Tooneelspelers*. Ook een tooneelstuk is door hem geschreven *Emma Berthold*, dat echter niet veel succes behaalde bij de opvoering. Zijn *Pauwenveerke* en *Kruuzemuntje* worden als de beste onder zijn *Overbetuwsche Novellen* beschouwd.

R.K. tijdschrift voor kerk, 8 oktober 1928:

ja op vrijheidsberooving.

't Is waarlijk al erg genoeg, dat iemand uit wettelijke noodzakelijkheid in hechtenis kan worden gesteld, al vloeit daaruit veel leed voor hem voort — leed, dat soms ten onrechte blijkt aangedaan. De gevallen zijn toch niet zeldzaam, dat iemand in voorloopige hechtenis werd gehouden, die later bleek onschuldig te zijn. Dit euvel is reeds zoo oud, dat de romanschrijver J. J. Cremer — een van vóór de Tachtigers! — er in zijn „Anna Rooze" tegen te keer ging.

Nu kan in vele gevallen de voorloopige hechtenis niet gemist worden — zie boven — doch men moet haar blijven beperken binnen de tot dusverre geldende grenzen, welke vaak al wijd genoeg getrokken blijken.

Zeer zeker gaat het niet aan, iemand in hechtenis te houden om redenen, buiten vrees voor herhaling van het misdrijf, vrees voor vlucht of buiten het belang van het onderzoek.

Waar is toch dan de grens?

Laten we het geval van drankmisbruik eens nemen. Iemand vergreep zich aan andermans goed onder den invloed van den drank. Is dat op zichzelf reden

Leen Wouters op de kweekschool, 1929:

„Gaat het je wat aan?" informeerde Leen nijdig. Hij groette Jo met een handbeweging, gaf zijn zusje „de leste" en pakte zich haastig weg.

Thuis, op zolder, dacht hij over het gebeurde na. Hield hij nu van Jo of hield hij eigenlijk *niet* van haar .... In Haarlem had hij bijna niet aan Jo gedacht ... In zijn droomen had ze bijna geen rol gespeeld. Hij had Nelly, Esther Summerson, Anna Rooze, milady Carlisle, de roos van Dekama en ontelbare, andere jonkvrouwen beurtelings bemind en Donna Flor was hij ook nog niet vergeten. Maar Jo .... Zou hij verlangd hebben ze op zijn schoot te nemen en haar te kussen als ze niet was gaan huilen? Toch voelde Leen dat hij niet enkel uit medelijden gehandeld had. Zoodra hij Jo's lijf tegen zich aan voelde was hij bezeten door een razende drift om haar te zoenen .... ja, hij had nog veel meer gewild ... Kon je zoo dan ook van een meisje houden, zelfs al kon je niet eens een fatsoenlijk gesprek met haar voeren? Of had hij nu net gedaan als zijn kameraden op het Bol-

Arn. Saalborn – Het ontwaken van het sociale bewustzijn in de litteratuur. Amsterdam : H.J. Paris, 1931. p. 102-103.

Anna Rooze, van 1868, is feitelijk een dubbel-roman: de geschiedenis van Hanneke Schoffels die van kindermoord wordt beticht en die van Anna Rooze, dochter van een zeeofficier. Deze beide vrouwen ontmoeten elkander voor het gerecht, waar ze den laster moeten bestrijden. Anna Rooze getuigt de onschuld van Hanneke en speelt hierbij een rol, die te vergelijken is met die van Jenny Deans in Scott's Hearts of Midlothian, terwijl Cremers boek verder hoofdzakelijk een tendenswerk is geworden om het niet-wenschelijke van de preventieve hechtenis te demonstreeren. Hier denkt men aan Dickens' Little Dorrit, waarin eveneens de ellende der gijzeling wordt beschreven.

Trouwens ook andere boeken van den grooten Engelschman moeten Cremer hebben geïnspireerd: Hard Times en Nelly komen in de gedachte bij het lezen van Hanna de Freule. Fabriekskinderen herinnert hier en daar aan Olivier Twist: het lijden der kinderen.

Toch zou ik Cremer niet al te veel nabootsing van Dickens willen

toedichten. Er is een gelijke gestemdheid tegenover de problemen, een motief hier en daar, dat de Hollander kon gebruiken, maar overigens zie men hier een onafhankelijk van elkaar bestaan van verwante stroomingen en vormen, iets wat zich in de letterkunde van verschillende volken telkens voordoet. En verder zou men de verhouding Dickens—Cremer misschien kunnen vergelijken met die: Dickens—Beets, Scott—van Lennep, Richardson—Wolff en Deken: de personen bij deze nederlandsche auteurs zijn Hollanders: hier gezien, hier opgeteekend en met een hollandsche pen.

Weekblad voor bollencultuur, 20 augustus 1943:

bloem van een Hyacinth, Tulp en Narcis, in groot formaat en sprekende, de aandacht trekkende kleuren, met zooals gezegd den slagzin er onder: „Koopt nu bloembollen voor huis en tuin". Het affiche is uitgevoerd in 6 kleuren offsetdruk en zal een welkom hulpmiddel zijn om de aandacht van het publiek te trekken, terwijl het fraaie affiche voor etalage- of winkelruimte een opvallende versiering is.

2e. Begin September worden door het C.B.C. in klein, doch zeer handig formaat cultuuraanwijzingen beschikbaar gesteld, welke van groot nut zijn bij de behandeling van bloembollen in huis en tuin.

3e. Er worden wederom wedstrijden georganiseerd voor het in bloei trekken van bloembollen op scholen. Aan hoofden van scholen, H.B.S. en Huishoudscholen wordt een circulaire gezonden, waarin mededeeling wordt gedaan van de prijzen, welke beschikbaar worden gesteld. Zaadhandelaren en bloemenwinkeliers, die nog inlichtingen verlangen, kunnen deze bekomen bij het Centraal Bloembollen Comité, Schouwburgstraat 13, Haarlem.

* * *

Dezer dagen hoorden wij van bevoegde zijde de uiting: „Nederland is tegenwoordig een zeer belangrijke afnemer van onze bloembollen geworden". Dit succes is zeker te danken aan het onvermoeide streven van het C.B.C. om den bloembol in 't eigen vaderland meer en meer te populariseeren.

Tulpen, welke geschrapt worden.

Naar wij vernemen, zullen onderstaande variëteiten Tulpen het **volgend jaar niet meer voor import in Duitschland worden toegelaten:**

Enk. Vroege Tulpen: Aletta, Admiration, Augusta, Christmas Flower, Christmas Glory

Tulpen: Ada, Anna Rooze, La Citadelle, Le Matador, Ma cousine, Prins van Oranje, Rose d'Amour, Rozina

Darwin Tulpen: Adolphe v. d. Heede, Alf Kar = Alphonse Kerr, Ambition, André Doria, Angelina, Annie van Ees, Antony Roozen, Aphrodite, Ariadne, Beatrice, Bene Est, Benjamin Franklin, Canossa, Carl Becker, Carnegie, Cherry Pink, Citronella = Bene Est, Dawson City, Rev. Hesselmond, Ronald Gunn, Rosa Munde, Santa Rosa, Sieraad van Flora, Sir Trévor Lawrence, Sparkler, Suzon, Sylvia, Tokio, Tollens, Verdi, Viola, Wedding Veil, Yolande

Breeder Tulpen: Abd-el-Kader, Abundance, Aspasia, Belle Chinoise, Corinna, Garibaldi, Gloria, Gloria Solis, Godet Parfait, Golden Bronze, Gold Finch, Heloise, Hercules = Erinna, Jaune d'Oeuf, Glare of the Garden, Golden Gate, Golden Statue, Grand Yellow, Hammer Halles, Hautain, Hermes, Ingrid, Isolde, Jeanne d'Arc, John Hoog, La candeur = Parisian White, La Merveille, Lodestone, Lohengrin, Luna, Madame Buyssens, Marion Voorhies, Marquis, Mascotte, Matchless, Mercedes, Miss Blanche, Morphy, Mrs. Hoog, Mrs. John Good = John M. Good, Mrs. Kerrell, Mrs. Moon oranje, Nectar

Letterkundig woordenboek, 1952:

[Anna Rooze]

Anna Rooze, roman van Cremer, zie daar. Maakte bij zijn verschijnen, 1867, zeer grote opgang.

Toos Streng – Realisme in de kunst- en literatuurbeschouwing, 1995:

De schaduwzijden van de realistische methode

Het eerste gevaar dat de realistische kunstenaar bedreigt, is de schildering van het lelijke en onzedelijke. Daarnaast doet zich een aantal specifieke problemen voor, waarvan het gevaar van detailrealisme het belangrijkste is. J.J. Cremer, die 'de realistische methode (...)

[p. 160]

in zoovele opzichten met het schoonste gevolg' heeft toegepast,[50] en door Ten Brink met J. van Lennep en Gerard Keller tot de betere contemporaine realistische schrijvers wordt gerekend, heeft niet overal de klippen van deze methode weten te omzeilen.

> Een (...) schaduwzijde van het realisme is de dikwijls onnoodige uitvoerigheid in kleine bizonderheden en de noodlottige gevolgen daarvan: langdradigheid en wijdloopigheid. Honoré de Balzac wordt nog steeds vermeld, om de ongelooflijk lankwijlige persoonsbeschrijvingen. (...) Op deze wijze wordt de gantsche ekonomie van het kunstwerk verbroken, sommige hoofdstukken breiden zich uit tot in de onbeduidendste détails en de hoofdhandeling wordt door talrijke kleine tusschenvoorvallen verdrongen.[51]

Ook besteedt Ten Brink aandacht aan een aantal technische aspecten die verband houden met de realistische methode, bijvoorbeeld de vraag of een schrijver in een contemporaine roman werkelijk bestaande Nederlanders met naam en toenaam als romanpersonage mag opvoeren. Cremer laat zijn personages bestaande medische hoogleraren raadplegen, en de romanfiguren discussiëren over de laatste romans van Toussaint. 'Ik ben met die nieuwigheid niet ingenomen', doet Ten Brink de zaak af.[52] Een andere vraag is hoe de tekst van de personages weergegeven moet worden. Hoe getrouw moet de schrijver zijn bij de weergave van spreektaal

[50] Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], 'Letterkundig intermezzo', o.a. over *Anna Rooze*, van J.J. Cremer, *Nederland* 1868 I, p. 430-447: 443. Ten Brink publiceerde eerder onder het pseudoniem Jan de Regt III. Wat hem bewoog het gepromoveerd pseudoniem 'Dr. Alexis van Staden' te kiezen weet ik niet. Is het gebruik van een pseudoniem ingegeven door de vrees dat Ten Brinks omvangrijke produktie, verspreid over tijdschriften van uiteenlopende signatuur, zijn geloofwaardigheid zou aantasten?

[51] Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], [over] *Anna Rooze*, p. 445. De vergelijking tussen Cremer, Van Lennep en Keller is te vinden in: Dr. Alexius van Staden [Jan ten Brink], 'Letterkundig intermezzo', o.a. over *Nederduitsch tijdschrift* 1867 en *De plannen van Peerjan*, van D. Sleeckx, *Nederland* 1868 II, p. 452-479: 471.

> breiden zich uit tot in de onbeduidendste détails en de hoofdhandeling wordt door talrijke kleine tusschenvoorvallen verdrongen.[51]

Ook besteedt Ten Brink aandacht aan een aantal technische aspecten die verband houden met de realistische methode, bijvoorbeeld de vraag of een schrijver in een contemporaine roman werkelijk bestaande Nederlanders met naam en toenaam als romanpersonage mag opvoeren. Cremer laat zijn personages bestaande medische hoogleraren raadplegen, en de romanfiguren discussiëren over de laatste romans van Toussaint. 'Ik ben met die nieuwigheid niet ingenomen', doet Ten Brink de zaak af.[52] Een andere vraag is hoe de tekst van de personages weergegeven moet worden. Hoe getrouw moet de schrijver zijn bij de weergave van spreektaal (Cremer schrijft 'niewaar' en 'worje')? Mag een schrijver een straatjongen platte uitdrukkingen in de mond leggen?

> De realistische methode, door Cremer in zoovele opzichten met het schoonste gevolg toegepast (...) leidt hem elders weer op klippen, die beter vermeden waren. Ik laat de realistische spelling van woorden als: 'nee', 'niewaar', 'worje', 'visionomie' (...) ongemoeid (...). Doch geene amnestie voor zegswijzen, als bij jufvrouw Haverkist dikwijls voorkomen, die steeds met 'e e n o p s m a k' spreekt. Ook Le Village eet 's m a k k e n d', Le Village heeft 'g e b o f t' (...). De dames heeten dikwijls 'p o e l e k e', Emma 'd a t b l o n d e p o e l e k e', heeren spreken elkaar met den term: 'b r o e k i e' aan!
> Ziedaar de schaduwzijde der realistische manier, wanneer deze wordt toegepast zonder angstige zorg voor zekere grenzen, die de smaak van den kunstenaar met onverbiddelijke gestrengheid behoort te stellen. Zeer ter snede zegt Alphonse Karr ergens, dat zoo men onder Realisten kunstenaars verstaat, die de natuur kopiëeren

[51] Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], [over] *Anna Rooze*, p. 445. De vergelijking tussen Cremer, Van Lennep en Keller is te vinden in: Dr. Alexius van Staden [Jan ten Brink], 'Letterkundig intermezzo', o.a. over *Nederduitsch tijdschrift* 1867 en *De plannen van Peerjan*, van D. Sleeckx, *Nederland* 1868 II, p. 452-479: 471.

[52] Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], [over] *Anna Rooze*, p. 442. Ten Brink spreekt over een 'nieuwigheid', maar Cremer is zeker niet de eerste schrijver die dit doet. J. Hoek bijvoorbeeld deinst er in 1857 niet voor terug in een novelle een gesprek te beschrijven tussen Potgieter, Tollens en Thorbecke die elkaar op straat ontmoeten. Critici tonen zich over deze vrijpostigheid eerder geamuseerd dan vertoornd (zie: Dixi, over *De godsdienst in het leven, voorgesteld in novellen*, door J. Hoek, *Het leeskabinet* 1857 (*Bibliographisch album*), p. 6-8: 7).

Aafke van de Woud – Bataafse hut, 1998:

6 Historisch bewustzijn (epiloog)

In de vijf voorgaande hoofdstukken van dit boek is naar voren gekomen dat de voorstellingen die de samenleving zich van het oudste Nederland en zijn bewoners vormde, fundamenteel is veranderd. Hoewel in dit boek steeds naar het werk van individuele geleerden is gewezen, voltrok die verandering zich inderdaad in de samenleving als geheel. Door middel van lezingen, populair wetenschappelijke publicaties, via het onderwijs druppelden de nieuwe vreemde inzichten door en begonnen ze te groeien. Zelfs via amusante lectuur vonden ze hun weg, zoals een tafereeltje in *Anna Rooze* (1867) laat zien, een roman van de zeer populaire J.J. Cremer. Een officier schept op over de feiten der wetenschap: de aarde is miljoenen jaren oud, de mensheid tienduizenden, en Darwin heeft aangetoond dat er een ontwikkeling in de natuur is die niet uitsluit dat wij mensen niet alleen van de apen afstammen, maar via hen zelfs van eencellige diertjes. De dames in het gezelschap zijn geïmponeerd. En daar ging het ook om.[1]

M. Mathijsen – De geest van de dichter, 1998:

Ja, weet u, men zegt dat u wel eens boeken geheel alleen voor uzelf en een paa. vrienden laat drukken, zoals een biografie van Gerard Bilders en een studie over Jacob Jan Cremer.

U heeft oortjes tot op de punt van uw schoenen mevrouw, maar laat u zich toch niet in met geruchten en lasterpraat. Overal is wel zo'n hatelijke luistervink die zijn oren aan muren legt en rondbazuint wat hij maar gedeeltelijk verstaan heeft. Liever geef ik u een ferm antwoord dan dat u met halve wijsheden rondloopt. Over Cremer heb ik geen studie geschreven, maar een ordentelijke beoordeling van zijn roman *Anna Rooze*, die was bedoeld voor *De Spectator*. Cremer is echter redacteur van dat blad, en de overige redactieleden dachten hem een dienst te bewijzen door die recensie af te wijzen. Daaruit blijkt dat zij hun redacteurschap slechts als een liefhebberij beschouwen, als een baantje voor verloren ogenblikken, en dat ze niet met hart en ziel aan de letterkunde hangen. Toen heb ik die kritiek apart laten drukken in een boekje, maar mijn vrienden raadden mij de uitgave af, want Creme zou er letterkundig door vermoord worden. De gedachte dat die batavier zich erdoor gekwetst zou voelen, deed me besluiten het opstel te verdonkeremanen. Ik heb de oplage in mijn moestuin gebruikt, ze met bittere tranen van schrijvers-eigenliefde zelf begraven en de kosten van het drukken betaald. Ons land is veel te klein om zich vrij in te bewegen.

2006:

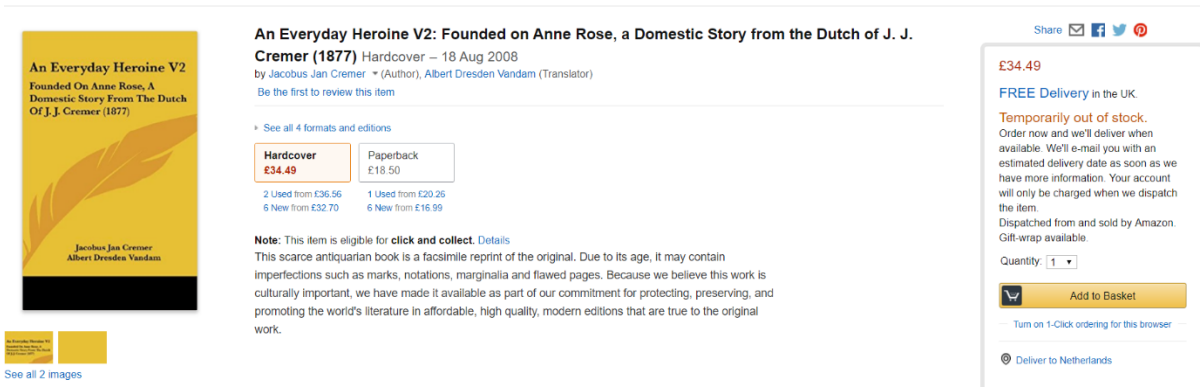

2008:

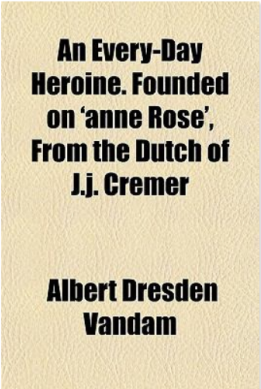

An Every-Day Heroine. Founded on 'Anne Rose', from the Dutch of J.J. Cremer

by Albert Dresden Vandam

Paperback Book, 116 pages

Description

General Books publication date: 2009 Original publication date: 1877 Notes: This is a black and white OCR reprint of the original. It has no illustrations and there may be typos or missing text. When you buy the General Books edition of this book you get free trial access to Million-Books.com where you can select from more than a million books for free. Excerpt: AN EVERY-DAY HEROINE. CHAPTER I. jHE sad event which transpired on Baron Geereke's birthday was the principal topic of conversation in and about the village of Mulderspeet. " It was a dreadful thing to think of," people said. " No punishment could be too severe for such an unnatural mother. It was a deed that cried to God for vengeance; first to forget herself, and then to kill her innocent babe." Many were the names that were mentioned. Every one had his own opinion. Nevertheless, the name so loudly proclaimed by Mrs. Haverkist in her first flush Vol. n. 22 of righteous indignation, and afterwards -- in the strictest confidence -- repeated frequently, that name was on the lips of the majority. " Margaret Hobbes " was whispered everywhere, and Raps was coupled with it -- Roel, a rough, dissipated fellow, who, to make matters worse, was married to Margaret's sister. But though " the myrmidons of the law " had been to Mulderspeet and investigated everything carefully, though Margaret had been confronted with the body, no certainty had been arrived at. Margaret Hobbes remained at large, if not unmolested, until John Hobbes, her brother, threatened with a terrible oath that " the first who dared to look askance at his sister, or make free with her name, would find a knife in his ribs before he could count three. He'd teach them not to meddle with the name of an innocent girl." Among the half-dozen mentally selected by Dornine Haverkist, and at whose head, placed there by his spouse, stands Margaret Hobbes, is not the name which after Margaret's is whispered most. The Haverkists do not in the...

About the Book Find at your local library

In: Explosieve debatten • Kritische tradities in Nederlandse en Engelse tijdschriften 1750-1940, door Van den Braber e.a.:

2. J.J. Cremer, Anna Rooze

Dat de afzondering van een christelijke moraal uit de literatuur niet verward mag worden met het autonoom worden van het letterkundig domein, bewijzen de twee recensies van J.J. Cremers roman *Anna Rooze* die in *De Tijdspiegel* verschenen, geschreven door P. Bruijn en S.F.W. Roorda van Eysinga.[47] De uitgetreden predikant Bruijn, die we al kennen van zijn Strauß-recensie in *De Tijdspiegel*, gaf lucht aan zijn bezwaren tegen het letterkundige realisme door een kritische analyse van strikt literaire, merendeels compositorische kwaliteiten van de roman. Zijn negatieve eindoordeel wordt weersproken in de recensie van spiritist en multatuliaan Sytze Roorda (1827-1897), die Cremer op het spreekgestoelte plaatst dat predikanten hebben moeten ontruimen (zelf legde hij in hetzelfde jaar 1868 zijn ambt van predikant neer). Roorda meent dat de roman het morele gezag van de kerk heeft overgenomen en door zijn onbevooroordeelde weergave van de werkelijkheid de beschaving krachtig bevordert. Cremer lest de dorst van de menigte 'naar frissche teugen van zuiver ideaal genot, teugen, geschept uit de eerste bronnen van het ware en schoone'.[48] De 'drie grootste gruwelen van onzen tijd, onze koloniale politiek, de slavernij der fabriekskinderen, de ontucht hebben ook het onsterfelijk protest van drie onzer grootste dichters te voorschijn geroepen', zo schrijft hij: de *Max Havelaar*, *Fabriekskinderen* van Cremer en *Klaasje Zevenster* van Van Lennep – de roman die de *Tijdspiegel*-redactie eerder liever doodzweeg.[49]

kan in de tweede helft van de jaren zestig ook worden opgemerkt op letterkundig gebied, als de realistische roman zich nadrukkelijk manifesteert en Huet zijn *Litterarische Fantasiën en Kritieken* publiceert. Het zijn de jaren waarin H.J. Polak (1844-1908) in het tijdschrift kritieken schrijft, een letterkundig criticus die zich kan meten met Huet,[38] maar tegelijkertijd ontbreken besprekingen van opmerkelijke realistische romans als Van Lenneps

Auteursrechtelijk be

Klaasje Zevenster of *Adriaan de Mérival* van Allard Pierson. Cremers *Anna Rooze* werd wél besproken, maar liefst tweemaal: de ongunstige recensie van P. Bruijn werd meteen weerlegd in een kritiek van S.F.W. Roorda van Eysinga.

Gretha Donker en Sjoerd Faber - Literaire kindermoorden bij J.J. Cremer, 2000:
Volledig artikel: https://www.nidaa.nl/images/donkerfaber-2000-cremer.pdf

Gretha Donker en Sjoerd Faber

Literaire kindermoorden bij J.J.Cremer (1827-1880)

De geëngageerde negentiende-eeuwse romancier J.J. Cremer gebruikte regelmatig het gegeven van de kindermoord om zijn lezers te schokken en aldus attent te maken op sociale misstanden als kinderarbeid en de gevolgen van verkeerde toepassing van het dwangmiddel voorlopige hechtenis. Donker en Faber onderzoeken zijn oeuvre.

In dit artikel gaat het vooral over kindermoord. Gebruikelijk is het deze term te reserveren voor het doden van een pas geboren kind, een misdrijf dat ons wetboek van strafrecht in art. 290-292 strafbaar stelt.[1] We behandelen dit onderwerp, anders dan in Nederland tot dusver gebeurd is, vanuit een literaire invalshoek, in een ruimere betekenis.[2] Beschreven wordt hoe de in de negentiende eeuw razend populaire schrijver J.J. Cremer aan de term kindermoord inhoud geeft. In zijn *Fabriekskinderen* (1863) betreft het de lichamelijke en geestelijke massamoord op fabriekskinderen. De mysterieuze moord op een pasgeboren baby gebruikt hij als spannend motief in zijn roman *Anna Rooze* (1868).

Bij beschrijving van deze literaire kindermoorden alleen blijft het niet.

Engelse vertaling, herdruk 2010:

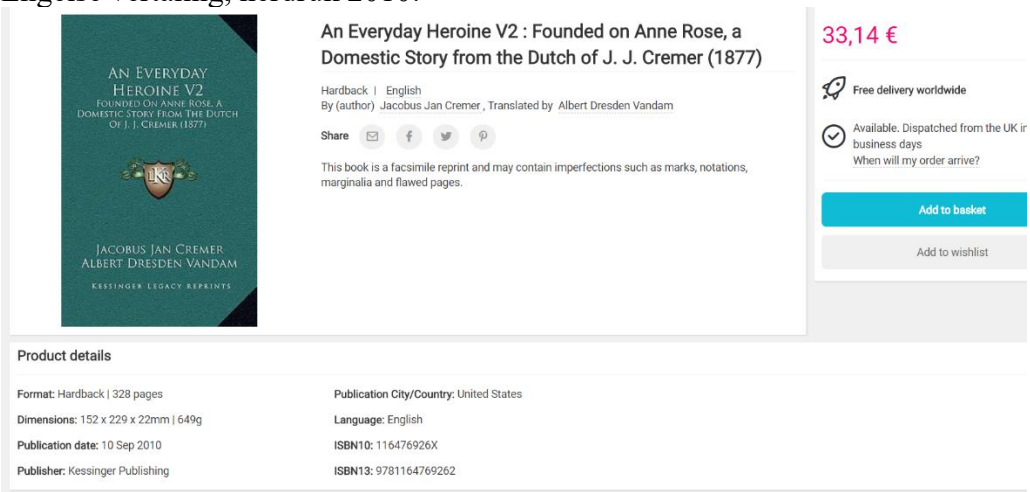

Bouwproject Anna Rooze. Amsterdam, 2010:

Onzichtbaar, integer, weinig gerespecteerd, 2012:

ook uit de stedelijke reglementen op te maken. De overdag dienstdoende dienaren werden, ter onderscheiding van de ook in gemeentedienst zijnde nachtwakers, steeds vaker als zodanig aangeduid. Begin jaren zestig benutte de veelgelezen historicus Willem Hofdijk het begrip nog in de traditionele betekenis van vertegenwoordiger of spion toen hij schreef: 'De dienaars en wachts zijn de openbare agenten, maar een grooter aantal staat in geheime betrekking tot de Justitie.'53 Maar enkele jaren later gebruikte de populaire schrijver Jacob Cremer de term in zijn roman Anna Rooze al met de moderne connotatie van uitvoerend orgaan, belast met omvattend toezicht: 'In een oogenblik zijn er vijf – tien – vijftien en meer personen bijeen. Wie er wezen moest, ontbreekt er: een agent van politie. Denk je, mijnheer, dat een agent van politie zes lichamen en misschien oogen overal heeft.'54 Hoewel in Nederland nog geen sprake was van georganiseerde politie die omvattend toezicht hield op een vast territoir, blijkt uit deze passage dat het moderne concept al wel begon in te burgeren.

——— 53

J.W. Hofdijk, Ons voorgeslacht. Amsterdam 1859-1864, 149. 54 J.J. Cremer, Anna Rooze, dl. 2. Amsterdam 1868, 309. 39

Internet 2019:

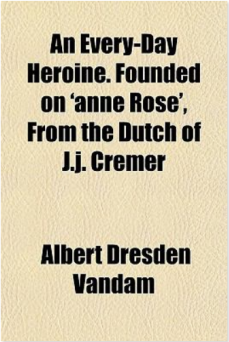

An Every-Day Heroine. Founded on 'Anne Rose', from the Dutch of J.J. Cremer

by Albert Dresden Vandam

Paperback Book, 116 pages

Description

General Books publication date: 2009 Original publication date: 1877 Notes: This is a black and white OCR reprint of the original. It has no illustrations and there may be typos or missing text. When you buy the General Books edition of this book you get free trial access to Million-Books.com where you can select from more than a million books for free. Excerpt: AN EVERY-DAY HEROINE. CHAPTER I. jHE sad event which transpired on Baron Geereke's birthday was the principal topic of conversation in and about the village of Mulderspeet. " It was a dreadful thing to think of," people said. " No punishment could be too severe for such an unnatural mother. It was a deed that cried to God for vengeance; first to forget herself, and then to kill her innocent babe." Many were the names that were mentioned. Every one had his own opinion. Nevertheless, the name so loudly proclaimed by Mrs. Haverkist in her first flush Vol. n. 22 of righteous indignation, and afterwards -- in the strictest confidence -- repeated frequently, that name was on the lips of the majority. " Margaret Hobbes " was whispered everywhere, and Raps was coupled with it -- Roel, a rough, dissipated fellow, who, to make matters worse, was married to Margaret's sister. But though " the myrmidons of the law " had been to Mulderspeet and investigated everything carefully, though Margaret had been confronted with the body, no certainty had been arrived at. Margaret Hobbes remained at large, if not unmolested, until John Hobbes, her brother, threatened with a terrible oath that " the first who dared to look askance at his sister, or make free with her name, would find a knife in his ribs before he could count three. He'd teach them not to meddle with the name of an innocent girl." Among the half-dozen mentally selected by Dornine Haverkist, and at whose head, placed there by his spouse, stands Margaret Hobbes, is not the name which after Margaret's is whispered most. The Haverkists do not in the...

About the Book Find at your local library

www.jacobcremer.nl
Laatst bijgewerkt: 3 augustus 2022.